

Cilt/Volume:3 | Sayı/Issue:1 Haziran 2025 | June 2025

E-ISSN: 3023-641X

Aile Dergisi

Aile Journal

www.ailedergisi.org

Aile Dergisi, ulusal bilimsel hakemli bir dergidir.

Aile Journal is an national peer-reviewed academic journal published twice a year.

E-ISSN

3023-641X

İmtiyaz Sahibi

İstanbul Aile Vakfı adına

Emine Yılmaz

Editör

Prof. Dr. Turgay Şirin

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Yaşar Özçelik

Yayın Aralığı

Yılda 2 Sayı

Yayına Başlangıç Tarihi

31/12/2023

Yayıncı

İstanbul Aile Vakfı

Yönetim Yeri / Executive Office

İstanbul Aile Vakfı Araştırmalar Merkezi Beylerbeyi, Cennet Camii Yolu Sokağı No:13, 34676

Üsküdar/İstanbul

İstanbul Family Foundation Research Center 34676 Istanbul

dergi@isavak.org

[0 850 308 3193](tel:08503083193)

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-Gayrı Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC) olarak lisanslıdır. Dergide yayınlanan çalışmalarının hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC The legal responsibility of the studies published in the journal belongs to the author

Editör

Prof. Dr. Turgay Şirin (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-4872-7386](https://orcid.org/0000-0002-4872-7386) E-Posta: turgay.sirin@medeniyet.edu.tr

İmtiyaz Sahibi

İstanbul Aile Vakfı Adına

Emine Yılmaz (İstanbul Aile Vakfı,
İstanbul Türkiye)

ORCID: [0009-0001-4981-0659](https://orcid.org/0009-0001-4981-0659)

E-Posta: eminekutluol@hotmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Yaşar Özçelik (İstanbul Aile Vakfı,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0009-0002-9264-8957](https://orcid.org/0009-0002-9264-8957)

E-Posta: yasar.ozcelik@isavak.org

Yayın Koordinatörü

Melih Demirci (İstanbul Aile Vakfı,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0009-0006-7934-1183](https://orcid.org/0009-0006-7934-1183)

E-Posta: melih.demirci@isavak.org

Yayın Sekreteri

Saliha Ahsen Bayram (İstanbul Aile Vakfı,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0009-0000-1976-3786](https://orcid.org/0009-0000-1976-3786)

E-Posta: salihaahsen@isavak.org

Yazı İşleri

Ahmet Burak Can (İstanbul Aile Vakfı,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0009-0004-4678-8443](https://orcid.org/0009-0004-4678-8443)

E-posta: ahmetburak.can@isavak.org

Süleyman Ramazanov (İstanbul Aile
Vakfı, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0003-3189-3596](https://orcid.org/0000-0003-3189-3596)

E-Posta: suleyman.ramazanov@isavak.org

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Turgay Şirin (İstanbul
Medeniyet Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)

ORCID: [0000-0002-4872-7386](https://orcid.org/0000-0002-4872-7386)

E-Posta: turgay.sirin@medeniyet.edu.tr

Prof. Dr. Orhan Koçak (İstanbul
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-0281-8805](https://orcid.org/0000-0002-0281-8805)

E-Posta: orhan.kocak@iuuc.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Bulut (İstanbul
Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)

ORCID: [0000-0001-5903-4721](https://orcid.org/0000-0001-5903-4721)

E-Posta: mehmet.bulut@izu.edu.tr

Prof. Dr. Salih İnci (İstanbul
Medeniyet Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)

ORCID: [0000-0003-2252-5564](https://orcid.org/0000-0003-2252-5564)

E-Posta: salih.inci@medeniyet.edu.tr

Prof. Dr. Sami Şener (Haliç
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
ORCID: [0000-0002-0066-9105](https://orcid.org/0000-0002-0066-9105)
E-Posta: samis843@gmail.com

Doç. Dr. Ali Timuçin Atayoğlu
(Medipol Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)
ORCID: [0000-0003-4568-4234](https://orcid.org/0000-0003-4568-4234)
E-Posta: atatayoglu@medipol.edu.tr

Prof. Dr. Emir Kaya (Ankara Sosyal
Bilimler Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Doç. Dr. Nadire Gülçin Yıldız
(Medipol Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)
ORCID: [0000-0002-5852-9658](https://orcid.org/0000-0002-5852-9658)
E-Posta: nadiregulcin@bogazici.edu.tr

Dr. Melike Günyüz (İbn Haldun
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
ORCID: [0000-0003-3557-7136](https://orcid.org/0000-0003-3557-7136)
E-Posta: melike.gunyuz@ihu.edu.tr
ORCID: [0000-0001-7382-3575](https://orcid.org/0000-0001-7382-3575)
E-Posta: emir.kaya@asbu.edu.tr

Doç. Dr. Mehdi Cengiz (İstanbul
Medeniyet Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)
ORCID: [0000-0002-4969-0263](https://orcid.org/0000-0002-4969-0263)
E-Posta: mehdielayni27@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Kemal Buhari
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye)
ORCID: [0000-0002-2970-6985](https://orcid.org/0000-0002-2970-6985)
E-Posta: omer.sahin@medeniyet.edu.tr

Dr. Hamza Ertürk (T.C. Sağlık
Bakanlığı, Ankara, Türkiye)
ORCID: [0000-0002-0028-7473](https://orcid.org/0000-0002-0028-7473)
E-Posta: erturkhamza@gmail.com

Dr. Hakan Karaman (Ondokuz Mayıs
Üniversitesi, Samsun, Türkiye)
ORCID: [0000-0002-5729-6012](https://orcid.org/0000-0002-5729-6012)
E-Posta: hakan.karaman@omu.edu.tr

Dr. Esin Tüccar (İstanbul Medeniyet
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
ORCID: [0000-0002-8349-6042](https://orcid.org/0000-0002-8349-6042)
E-Posta: esin.tuccar@medeniyet.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Orkun Osman Bilgivar (İstanbul Sabahattin Zaim
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
ORCID: [0000-0001-7002-6191](https://orcid.org/0000-0001-7002-6191)
E-Posta: osman.bilgivar@izu.edu.tr

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Abdulmuttalip Arpa

(Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-0771-436X](https://orcid.org/0000-0002-0771-436X)

E-Posta: muttalip.arpa@izu.edu.tr

Prof. Dr. Naci Kula (Uludağ

Üniversitesi, Bursa, Türkiye)

ORCID: [0000-0003-1763-9620](https://orcid.org/0000-0003-1763-9620)

E-Posta: mnacikula@uludag.edu.tr

Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz

(Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0003-2203-2831](https://orcid.org/0000-0003-2203-2831)

E-Posta: kamil.yilmaz@izu.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Emin Ay (Uludağ

Üniversitesi, Bursa, Türkiye)

ORCID: [0000-0001-7305-8981](https://orcid.org/0000-0001-7305-8981)

E-Posta: mehmeteminay@uludag.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Lütfi Arslan

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-4871-3574](https://orcid.org/0000-0002-4871-3574)

E-Posta: lutfi.arslan@medeniyet.edu.tr

Prof. Dr. Sefa Saygılı (Fatih Sultan

Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)

ORCID: [0000-0002-2993-5825](https://orcid.org/0000-0002-2993-5825)

E-Posta: ssaygili@fsm.edu.tr

Prof. Dr. Saffet Köse (Kâtip Çelebi

Üniversitesi, İzmir, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-8915-2347](https://orcid.org/0000-0002-8915-2347)

E-Posta: saffetkose@hotmail.com

Prof. Dr. Süleyman Derin (Marmara
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-5270-8428](https://orcid.org/0000-0002-5270-8428)

E-Posta: sderin@marmara.edu.tr

Prof. Dr. Bilal Yıldırım (Balıkesir

Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye)

ORCID: [0000-0001-6225-5859](https://orcid.org/0000-0001-6225-5859)

E-Posta: bilal.yildirim@izu.edu.tr

Doç. Dr. Ahmet Canan Karakaş

(Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye)

ORCID: [0009-0008-0855-125X](https://orcid.org/0009-0008-0855-125X)

E-Posta: canan.karakas@kocaeli.edu.tr

Doç. Dr. Emrah Kaya (Sakarya

Üniversitesi, Sakarya, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-8889-5587](https://orcid.org/0000-0002-8889-5587)

E-Posta: emrahkaya@sakarya.edu.tr

Doç. Dr. Ülkü Tosun (Medipol

Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-7273-2513](https://orcid.org/0000-0002-7273-2513)

E-Posta: utosun@medipol.edu.tr

Doç. Dr. Veysel Akkaya (Sabahattin

Zaim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-4760-9951](https://orcid.org/0000-0002-4760-9951)

E-Posta: veysel.akkaya@izu.edu.tr

Dr. Meryem Şahin (Afyon Kocatepe

Üniversitesi, Afyonkarahisar, Türkiye)

ORCID: [0000-0003-0566-8862](https://orcid.org/0000-0003-0566-8862)

E-Posta: meryemsahin@aku.edu.tr

Dr. Adem Ergül (Sabahattin Zaim
Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0003-2938-5410](https://orcid.org/0000-0003-2938-5410)

E-Posta: adem.ergul@izu.edu.tr

Dr. Ahmet Hamdi Yıldırım

(Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-2117-0127](https://orcid.org/0000-0002-2117-0127)

E-Posta: hamdi.yildirim@izu.edu.tr

Doç. Dr. Lütfiye Söğütlü (Sağlık
Bilimleri Üniversitesi, İstanbul,
Türkiye)

ORCID: [0000-0002-6078-9512](https://orcid.org/0000-0002-6078-9512)

E-Posta: lutfiyeulgeli@hotmail.com

Dr. Halit Serhan Ercivelek

(Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye)

ORCID: [0000-0002-6303-3008](https://orcid.org/0000-0002-6303-3008)

E-Posta: halit.ercivelek@izu.edu.tr

İçindekiler | Contents

Büşra Ökten

Evlilik, Evlilik Uyumu ve Evlilik İlişkisi Geliştirme Kuramları Üzerine Derleme:

Evlilik, Evlilik Uyumu ve Evlilik İlişkisi Geliştirme Kuramları

Review on Theories of Marriage, Marital Harmony and Marital Relationship

Development..... 1-30

Seyhan Büyükcoşkun

“Güçlü Kadın Güçlü Aile mi?”

Is “Strong Woman” a Strong Family? 31-59

Muhammed Talha Algül & Durmuş Ümmet

Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ile Rol Beklentileri ve Çatışma Çözüm Stilleri

Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examining the Relationship Between Marital Satisfaction, Role Expectations, and

Conflict Resolution Styles Among Married 60-81

Akif Dursun

İslam Hukuku Açısından Cedaw’a Bakış

CEDAW from the Perspective of Islamic Law 82-133

Duygu Koroncu Özbilen

Victorian Family Dynamics in John Steinbeck’s The Grapes of Wrath

John Steinbeck’in The Grapes of Wrath Romanındaki Viktoria Çağı Aile Dinamikleri

.....134-151

Evlilik, Evlilik Uyumu ve Evlilik İlişkisi Geliştirme Kuramları Üzerine Derleme

Büşra Ökten | <https://orcid.org/0000-0002-7396-0622> | busraokten@gmail.com

Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Öz

Evlilik hem iki bireyin hayatını birleştirmesi olan hem de aynı zamanda toplumsal düzenin yeniden üretildiği, kültürel normların nesilden nesile aktarıldığı ve sosyal konumların şekillendiği çok katmanlı bir kurumdur. Tarihsel olarak çeşitli kültürlerde farklılık gösterse de, evlilik kurumu genel olarak sosyal, hukuki ve psikolojik işlevler üstlenmiştir. Modern toplumlar da ise evlilik kurumu, kişisel tercihlerin ötesinde aile yapısını, ekonomik hak ve sorumlulukları, toplumsal dayanışma şekillerini düzenleyen bir yapı olarak kabul görmektedir. Bu çok boyutlu yapı, özellikle evlilik uyumunu esas kabul ederek ilişki doyumu, sürdürülebilirlik ve toplumsal hafıza gibi kavramlarla yakından ilişkilidir. Evlilikte rol ve sorumluluk paylaşımı, duygusal bağın korunması, çiftlerin karşılıklı beklentilerinin dengelenmesi yalnızca fertlerin değil aynı zamanda ailenin işlevselliğini ve kuşaklar arası aktarımında doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, evlilik uyumu hem evliliğin kalitesini hem de toplumsal dayanıklılığını gösteren temel bir kavramdır. Çalışmamızın amacı evlilik, evlilik uyumu ve aile kavramlarını çok yönlü şekilde araştırarak literatür taraması yapmaktır. Araştırma kapsamında yerli ve yabancı literatürde evlilik ve evlilik uyumu kavramları tekrara girmeden araştırılmış aile kavramıyla harmanlanarak aile ile ilgili mevcut literatürdeki kuramlar incelenmiştir. Evlilik kuramlarının literatürde incelenmesi sonucunda kuramların her birinin kendi temel çerçevesinde evlilik uyumu yaklaşımları olduğu gözlemlenmiştir. Her kuramda evlilik uyumu ile ilgili sebep, sonuç öneriler açıklanmıştır. Bütün bu kavramlar çerçevesinde evlilik uyumu kendi kültürel, geleneksel en uygun düzleminde her toplumun kendi değerleriyle en sağlıklı şekilde oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Aile, Evlilik Kuramları, Aile Kuramları.

Atıf Bilgisi

Ökten, Büşra. (2025). Evlilik, Evlilik Uyumu ve Evlilik İlişkisi Geliştirme Kuramları Üzerine Derleme. *Aile Dergisi*, 3/1, 1-30.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.11>

Geliş Tarihi	27.04.2025
Kabul Tarihi	12.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışma Prof. Dr. Faruk TAŞÇI danışmanlığında 06.07.2022 tarihinde tamamladığımız “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Evlilik Öncesi Eğitim Programlarının Evlilik Uyumu Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (İstanbul Üniversitesi, İstanbul/Türkiye, 2022). Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.Net
Etik Bildirim	dergi@isavak.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review on Theories of Marriage, Marital Harmony and Marital Relationship Development

Büşra Ökten | <https://orcid.org/0000-0002-7396-0622> | busraokten@gmail.com

Dr., Istanbul Medeniyet University, Faculty of Educational Sciences,

Department of Educational Sciences, Istanbul, Türkiye

Abstract

Marriage is a multi-layered institution that unites the lives of two individuals, while also reproducing social order, transmitting cultural norms from one generation to the next, and shaping social positions. Although it has varied across cultures throughout history, the institution of marriage has generally served social, legal, and psychological functions. In modern societies, the institution of marriage is recognized as a structure that regulates family structure, economic rights and responsibilities, and forms of social solidarity beyond personal preferences. This multidimensional structure is closely related to concepts such as relationship satisfaction, sustainability, and social memory, particularly by prioritizing marital harmony. The sharing of roles and responsibilities in marriage, the preservation of emotional bonds, and the balancing of mutual expectations between spouses directly affect not only the individuals but also the functionality of the family and intergenerational transmission. In this context, marital harmony is a fundamental concept that indicates both the quality of marriage and social resilience. The aim of our study is to conduct a literature review by researching the concepts of marriage, marital harmony, and family in a multifaceted manner. Within the scope of the research, the concepts of marriage and marital harmony were investigated in local and foreign literature without repetition and were combined with the concept of family to examine the existing theories in the literature related to family. As a result of examining marriage theories in the literature, it was observed that each theory has its own approach to marital harmony within its own framework. In each theory, the causes and consequences of marital harmony are explained. Within the framework of all these concepts, marital harmony is formed in the most appropriate cultural and traditional context of each society in the healthiest way possible, in line with its own values.

Keywords: Marriage, Family, Marriage Theories, Family Theories.

Citation

Ökten, Büşra. (2025). Review on Theories of Marriage, Marital Harmony and Marital Relationship Development. *Aile Journal*, 3/1, 1-30.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.11>

Date of Submission	27.04.2025
Date of Acceptance	12.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This article is extracted from my doctoral thesis dissertation entitled "Ministry Of Family And Social Services's Evaluation of Pre-Marriage Training Programs In Terms of Marriage Compliance", supervised by Prof. Dr. Faruk TAŞÇI (İstanbul University, İstanbul/Türkiye, 2022).It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	dergi@isavak.org
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Evlilik, yalnızca iki bireyin birlikteliğinden ibaret olmayan, aynı zamanda toplumsal düzenin yeniden üretildiği, kültürel normların sürdürüldüğü ve sosyal rollerin şekillendiği çok katmanlı bir kurumdur (Howe, 2017). Farklı kültürlerde biçimsel olarak çeşitlilik gösterse de, evlilik ilişkisi evrensel düzeyde sosyal, hukuki ve psikolojik işlevler yüklenmektedir (Cherlin, 2004). Nitekim modern toplumlarda evlilik, bireysel tercihlerin ötesinde, aile yapısını, sosyal dayanışma biçimlerini ve ekonomik sorumlulukları düzenleyen bir yapı olarak değerlendirilmektedir (Stanley vd., 2006). Bu çok boyutlu yapı, özellikle evlilik uyumu kavramını merkeze almak suretiyle ilişki doyumu, sürdürülebilirlik ve toplumsal istikrar gibi konularla doğrudan ilişkilenebilir. Evlilikte karşılıklı beklentilerin yönetilmesi, rollerin paylaşılması ve duygusal bağın korunması, sadece bireylerin psikolojik iyi oluşunu değil, aynı zamanda aile içi işlevselliği ve kuşaklar arası devamlılığı da etkilemektedir (Fincham & Beach, 2010).

Evliliklerin devamlılığının en temel faktörü olan evlilik uyumu, çiftlerin ilişkilerinden memnun olma hali olarak tanımlanmaktadır (Bedir Akpınarlı & Eryücel, 2024; Majedi & Majidi, 2025). Stanley vd. (2006)'ya göre, evlilik uyumu bağlamında evlilik birliğinin devamlılığı, bu müessesenin kuruluş aşamasında bireylerin evlilik ve ilişkiler konusunda yeterli bilgi, beceri ve hazırlığa sahip olmalarıyla da ilişkilidir. Evlilik uyumu, evlilik birliğinin sürdürülebilirliği ve bakış açısından önemli bir durumdur. Türkiye’de artan boşanma oranları göz önünde bulundurulduğunda evlilik uyumunun sürekliliği büyük önem arz etmektedir. Evliliklerin sağlıklı devamlılığı için bu kavramın merkezinde çalışmalar yapılması ve bu çalışmaların uygulamaya konması faydalı olacaktır.

Bu çalışmada evlilik, evlilik uyumu ve aile kavramları kuramsal düzeyde ele alınmakta; ilgili literatür temelinde açıklanmaktadır. Kavramlar arası ilişkiler değerlendirilerek alan yazındaki temel yaklaşımlar ortaya konmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise, evlilik ve ailenin sürekliliğini sağlamaya yönelik geliştirilen güncel kuramlar kuramsal bir perspektifle incelenmiş ve bu kuramların evlilik kurumuna katkı sağlayan yönleri açıklanmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiş bir literatür tarama araştırmasıdır. Araştırmanın temel amacı, evlilik, evlilik uyumu ve aile kavramlarını teorik çerçevede inceleyerek, bu kavramlarla bağlantılı başlıca kuramları karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Bu kapsamda konu ile alakalı olan yerli ve yabancı hakemli dergilerdeki makaleler, tezler ve kuramsal kitaplar güncel akademik kaynaklar sistemli şekilde incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen belgeler içerik analizi yöntemiyle temalara ayrılarak evlilik ve aile kuramları, sistem kuramı, yapısal kuram, bilişsel-davranışçı kuram gibi temel başlıklar altında gruplandırılmıştır. Verilerin sistematik şekilde çözümlenmesiyle kuramların temel kavramsal yaklaşımları ve evlilik uyumuna katkı düzeyleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu yönüyle araştırma, alan yazındaki kuramsal yaklaşımları bir arada sunarak bütüncül bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

1. Evlilik, Evlilik Uyumu ve Aile Kavramlarına İlişkin Literatür Taraması

1.1. Evlilik

Toplumun en küçük yapıtaşı olan ailenin kurulmasının temeli olarak tanımlanan evlilik; en sade haliyle sosyal, dini, siyasi ve birçok anlamda aynı haklara sahip kadın ve erkek arasında yapılan bir sözleşmedir (Pehlivan, 2006). Evlilik, bireylerin sosyal ve hukuki sorumluluklar üstlenerek, toplumun kurallarına uygun biçimde hayatlarını birleştirmeleri ve aile kurarak birlikte yaşamaya başlamalarıdır (Yılmazçoban, 2009). Evlilik kavramı çok yönlü olarak değerlendirildiğinde tarihsel, toplumsal, sosyal, hukuk, kültürel farklılık ve bireysel yönleri olan çok katmanlı bir olgudur. Evlilik tarihsel açıdan ilk olarak tarihte Mısır'da M.Ö. 2000 yıllarında başlamış, toplum düzen, kültür ve geleneklerinin devamlılığını, yeni nesillerin bakım ve eğitimi sağlamakla görevli bir kurum olarak devlet tarafından onaylanmıştır (Özguven, 2000). Evliliğin yasal anlamda eski zamanlardan itibaren günümüze kadar korunan bir yapı olduğunun kanıtı Babil'de Hammurabi'nin çıkardığı 252 maddelik yasanın 64 maddesi aile ve evlilik ilişkilerini içermesidir (Özügür, 1996).

Evlilik, esas itibarıyla toplum tarafından kabul edilen kadın ve erkek arasında oluşturulan bir ilişki türünü ifade etmektedir. İlişkinin toplum tarafından kabul edilmiş belirli kalıplar içinde gerçekleşmesi de evliliğin toplumsal ve sosyal bir

kurum olarak ele alınıp incelenmesini sağlamaktadır (Aktaş, 2009). Evlilik yoluyla iki kişi arasındaki ilişkinin toplumsal olarak kabul edilmekte ve aralarındaki ilişkinin onlara hem kişisel hem de toplumsal haklar kazandırmaktadır. Ayrıca evliliğin her aşamasında önceden toplum tarafından belirlenmiş olan söz, nişan merasimleri gibi çeşitli ritüeller ve gelişen akrabalık ilişkileri yoluyla, toplumsal normların belirgin düzenleyiciliği görülmektedir. Bu nedenle evlilik sadece bireysel bir süreç, bir biyolojik yeniden üretim ve cinsel birliktelik olarak değerlendirilmemektedir (Beşpınar, 2014).

İnsan gruplarının hayatları boyunca yaşayarak uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal ve kültürel öğelerle yüklü bir kavram olan evlilik, farklı değer yargılarıyla yüklü olduğundan kültürler arası farklılık göstermektedir. Nitekim her toplum kendi yapısına göre evlilik normlarını kendi oluşturmaktadır (Sarı, 2017). İnsanlar, her dönem kendi ihtiyaç ve yaşam şartlarına göre evliliği tanımlamış ve böylece pratik hayatta kurumsallaştırmışlardır (Süleymanov, 2009). Evlilik, kültürden kültüre farklılık gösterse de, pek çok toplumda geleneksel olarak yerleşmiş ve hâlen resmi olarak tanınan bir birliktelik biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle evliliğin, toplumların sosyal yapısını destekleyen önemli kurumlardan biri olduğu söylenebilir (Tarhan, 2012).

Evliliğin diğer bir yönü ise aile kurmak ve neslin devamını sağlamak için iki insanın kalıcı bir beraberlik niyetiyle bir araya gelmesidir. Bu beraberliğin neticesi olarak evlilikte çiftler, birbirlerine ve çocuklarına karşı ortak sorumluluklarını yerine getirmeye söz vererek birbirine bağlı birçok sistem oluşturmaktadırlar (Saxton, 1982). Tüm diğer ihtiyaçların yanı sıra temel hedefi nesillerin devamını sağlamak olan evlilik, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmek için uzun vadeli bir taahhütte bulunmalarına yardımcı olabilecek yasal ve sosyal bir kurumdur (Pollak, 2015). Kurumsallaşmış bir yol, bir ilişkiler sistemi olan aynı zamanda bir kadın ve bir erkeği “karı-koca” olarak birbirine bağlayan evlilik, devlet nezdinde kontrol, hak ve yetkisi bulunan resmi bir ilişki biçimidir. Evlilik vasıtasıyla hem eşlerin hak ve yükümlülükleri hem de doğacak çocukların hak, özgürlük ve statüleri güvence altına alınmaktadır. Ayrıca evlilik soy devamı dışında cinsiyet rollerinin ve iş paylaşımının düzenlenmesi, cinsel yaşamın sağlıklı olarak planlanması, ekonomik üretim ve tüketim etkinliklerinin düzenlenmesi gibi temel görevleri de bulunmaktadır (Özgüven, 2014).

Farklı cinsten iki kişinin hayatlarının geri kalanını devlet eliyle birleştirerek, birlikte yaşamaya karar vermesi neticesinde kurulan biyo-psiko-sosyal bir

kurum olan evlilik yoluyla kurulan ailede bireyler üreme, sevmeye-sevilmek, bağlılık, güven, sevgiyi paylaşma, bağımlı ve bağımsız olma, ait olma, statü edinme, çocukların bakımı, gelişimi, eğitimi, korunma, barınma, toplumsal töre ve ideallerin yeni kuşaklara aktarılması, kazanılan mal ve mülkün intikali gibi hem bireylerin biyolojik, sosyal ve psikolojik hem de motivasyonel ihtiyaçlarını karşılayarak dünyaya yeni nesiller yetiştirilmektedir (Gültekin ve Parlar, 2019). Birçok toplumda evlilik, temelde samimiyet ve dostluğun var olduğu, çocukların güvenli bir şekilde yetiştirildiği, sağlıklı cinsel birliktelik sağlanan, duygusal gelişim kurumları olarak kabul edilmektedir (Yavuzer, 2012).

Nitekim başka bir bakış açısı ile farklı çıkarılara sahip iki kişinin birlikteliğini içeren evlilik, arzu, ihtiyaçlar, sosyal norm, sosyal kural ve kanunlarla şekillenilen, bireylerin gelişimlerini ve kendini gerçekleştirmelerini önemli ölçüde etkileyen özel bir oluşumdur (Kalkan ve Ersanlı, 2008). Evlilikte başarılı olmanın anahtarı sabırlı olup, iletişim kanallarını iyi kullanmaktır (Glasser ve Glasser, 2007). Evlilik bireylerin yaşam doyumları ve kişisel tatmin gibi pek çok alanını etkilemekte, mutlulukları, zorlukları, sevinçleri ve faydalarıyla evlilik toplumun büyük bir kısmı tarafından nihai bir hedef olarak görülmektedir (Çağ ve Yıldırım, 2013). Ayrıca evlilik kişinin hayatını düzenli yaşaması ve bunun sonucu olarak da bireylerin toplumsal kurallara kolaylıkla uymasını sağlamaktadır (Bacanlı, 2001).

Evlilik görüldüğü şekilde tarihsel, toplumsal, sosyal, hukuk, kültürel farklılık ve bireysel gibi çok yönü bir kurumdur. Son yıllarda özellikle batı toplumlarında nikahsız birliktelikler yaygınlaşmış olsa da evlilik bütün dünya toplumlarında hala birinci sıradaki değerini korumaktadır. Nitekim evlilik ve aile olgusu hakkında eleştiriler yapılmasına rağmen, çoğunluk mutluluk veya sıkıntılarıyla birlikte evliliği öncelikle tercih etmektedir (Şener ve Terzioğlu, 2002).

1.2. Evlilik Uyumu

Birlikte yaşamanın resmi ifadesi olan evliliğin sürekliliği için evlilik uyumu kavramı da büyük önem arz etmektedir. Evlilik, iki farklı bireyin bir araya gelerek hayatlarını paylaştıkları anlamlı bir ilişki biçimidir (Erbek, 2005). Bu ilişkinin kaliteli ve uzun ömürlü olabilmesi ise büyük ölçüde evlilik uyumuna bağlıdır. Evlilik uyumu kavramı, karşılıklı etkileşim halinde olan, kendi evliliklerini ve ailelerini ilgilendiren konularda ortak karar alabilen, yaşadıkları sorunlarını olumlu bir şekilde çözebilen çiftlerin uyumu olarak

tanımlanmaktadır (Kara, 2021; Akpınar ve Kırhoğlu, 2020). Evlilikte mutluluk, huzur, doyum ve beklentilerin gerçekleşmesi, ancak karşılıklı yeterli uyum ile mümkündür (Erбек, 2005).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde çeşitli toplumsal, psikolojik, bireysel ve demografik faktörlerin evlilik uyumuna etki etmesinden dolayı evlilik uyumu kavramı ile ilgili farklı tanımlamalara ulaşılmaktadır (Bedir Akpınarlı & Eryücel, 2024; Hashemi vd., 2024; Liu vd., 2024). Yapılan araştırmacılara göre evlilik uyumu çiftler arasında aynı zamanda evliliğe dair hissedilen memnuniyet, cinsel doyum, mutluluk hissi, olumlu iletişim ve tekrar evlenme durumu olsa yine aynı kişi ile evlenmeyi tercih etmek gibi eşlerin birbirlerine dair olumlu duygu ve düşünceleri şeklinde duygusal bir çerçevede ifade edilmektedir (Uzel, 2015; Santos vd., 2024; Didehban & Mohebi Nouredinvar, 2025; Güleç & Uzun, 2024). Başka bir tanımda ise evlilik uyumu bireylerin birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi, saygı, karar almada eşitlik, problemlerini uzlaşmacı bir çerçevede çözebilen hem kişisel hem de dışsal etkilerle elde edilen psikolojik tatmin şeklinde daha eşitlik odaklı olarak ifade edilmektedir (Güngör, Tortop, 2018). Diğer bir bakış açısıyla evlilik uyumu evliliğin maddi yönüne vurgu yaparak finansal konularla baş etmek, eşin ailesi ile iyi anlaşmak, akrabalar gibi konularda ortak karar alabilmek, ilgi alanları ve değerler açısından kısmen benzeşmek, yakınlık göstermede uyum içinde olmak, evlilik hakkında ise az şikâyetle bulunmak olarak tanımlanmaktadır (Ünal ve Akgün, 2019).

Diğer bir açıdan ise evlilik uyumu sorun çözme yeteneği ve günlük rutinler içinde değişen koşullara uyum sağlamaktır (Spainer, 1976). Birbirleri ile aktif iletişim kurabildikleri, çatışmaların nadir olduğu, evliliğin temel alanlarında ise çok fazla çözümsüzlük yaşamayan kişilerin evlilikleri uyumlu olarak görülmektedir (Sabatelli, 1988).

Öte yandan evlilik uyumu ile benzer kavramlar da çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Evlilik uyumu ile evlilik doyumu, evlilik kalitesi ve nadir olarak da evlilik mutluluğu kavramları aralarında bazı benzerlikler olmasından dolayı birbirlerinin yerine sıklıkla kullanılabilir. Evlilik uyumu ve evlilik doyumu kavramları farklı biçimlerde tanımlanıp, ölçeklenirken, ilgili literatürde bu kavrama ait on iki farklı tanımla karşılaşılmıştır. Farklı tanımlar olmakla birlikte, evlilik doyumu kavramında çiftlerin ayrı ayrı evlilik doyumları, evlilik uyumunda çiftlerin birlikte evliliğe karşı oluşan hissiyatları incelenmektedir. Evlilik kalitesi ise; bireylerin evliliklerinin kalitesine dair algıyı ifade etmektedir

(Kurt, 2018). Aslında birbirlerinin yerine kullanılabilen bu kavramlardan bir diğeri olan evlilik mutluluğu ise bireylerin evliliklerinde algıladıkları kişisel mutluluğu ifade etmektedir (Batıgün ve Sunal, 2017).

Nitekim bir evliliğin zorunlu ve gönüllü işlevlerinin devamlı olması olan evlilik uyumu, eşlerin uyumlu birliktelikleri sonucunda evlilik yaşamından duydukları memnuniyeti ve mutluluğu ifade etmektedir (Tutarel ve Çabukça, 2002). Farklı kişilik özelliklerine ve yaşantılara sahip olan bireylerin evlilikte mutlu olabilmek için birlikte uyum gösterme ve bütün olma süreci sonucunda evlilikte uyum oluşmaktadır (Şener ve Terzioğlu, 2008). Yani evlilik uyumu, aslında eşlerin ayrı ayrı duyguları değil, eşlerin birbirleri arasında mevcut bulunan ilişkinin olumlu olması durumudur (Yılmaz, 2001). Nitekim dengeli ve mutlu bir evlilikte çiftlerin karakterlerinin birbirlerini tamamlayıcı olduğu, bunun için çiftlerin ilişki kurmada, cinsellikte, sosyal ve psikolojik olarak büyük oranda uyum içinde olmaları gerektiği beklenmektedir (Kır, 2011).

Evlilik uyumunun, kişilerin evliliklerinin daha sağlıklı sürmesine olan katkısından dolayı toplumsal anlamda da büyük faydaları bulunmaktadır (Açık, 2008). Tüm tanımları özetleyen bir söylemle evlilik uyumu, çiftlerin uyumlu birlikteliklerinin sonucu olarak evliliklerinde hissettikleri memnuniyet ve mutluluk olarak tanımlanabilmektedir (Akar, 2005).

1.3. Aile

Evlilik ve aile kavramları birbirlerinden ayrı düşünülemeyen eş değer kavramlardır. Aile, karşı cinsten iki yetişkin bireyin içinde bulundukları toplumda var olan yasal ve geleneksel normları yerine getirerek kurdukları psikolojik, biyolojik, sosyolojik ve daha birçok fonksiyonları olan bir kurum olarak tanımlanmaktadır (Sarıcı, 2016). Evlilik ve neticesinde oluşan aile kurumunun sağlıklı bir şekilde devamlılığını, sağlıklı bireyler yetiştirme ortamını ve içerisinde yaşayan bireylerin maddi manevi huzurunu, mutluluğunu yansıtan evlilik uyumu ve aile kavramı birlikte anılan en temel kavramdır. Aile kurumunun devamı, ortam kalitesi ya da birliğinin bozulması, evlilik uyumu ya da uyumsuzluğuyla birinci dereceden bağlantılı olup, evlilik uyumu bahsinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Kır, 2011).

Ailenin temel işlevlerine baktığımızda insan neslini üretmek, ekonomik ihtiyaçları temin etmek, statü kazandırmak, çocukların gelişimini sağlamak, din

eğitimi, bos zaman verimli kullanımı, aile üyelerinin birbirini koruması, hanede sevgi ortamı yaratmak ve cinsel doyum sağlamak gibi yedi temel işlevi olduğu görülmektedir. Bu işlevleri kategorize etmek gerekirse aile, neslin devamını sağlayan, iletişimin kurallarla yapıldığı, toplumdaki değerleri nesiller arasında aktaran hukuksal, ekonomik, psikolojik, toplumsal yönleri olan bir yapıdır (Sarıcı, 2016; Ahmed, 2024; Nwanmuoh vd., 2024; Balogun & Aruoture, 2025).

Hukuki yönüyle aile, kan bağılılığı, evlilik gibi yasal yollarla, birbirleri arasında akrabalık ilişkisi kurulan ve genellikle birlikte aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, kurulmasıyla çeşitli hukuki hak ve sorumluluklar barındıran bir topluluktur. Psikolojik yönüyle kişilerin ihtiyaç duydukları sevgi, ilgi, saygı, hoşgörüyü bulabilecekleri tek en doğal yer olan aile (Bulut, 1992), birbirleri arasında sevgi ve duygu öğeleri bulunup aynı zamanda, biyolojik, sosyolojik ve psikolojik temeller bulunan bir topluluktur.

Toplumsal yönüyle aile ise, sosyal bir varlık olan insanoğlunun evlenmeyle kurduğu en temel toplum birimidir (Beyoğlu, Atlı, 2014). Nesil yetiştirme yönüyle aile ise; kişinin doğduğu andan itibaren evlilik veya evlat edinme yoluyla birbirleriyle bağlantılı duruma gelen, bir arada hayatlarını sürdüren en az kişi sayısının iki olduğu (Günindi, Giren, 2011), yetişkinlerin çocuklarının her türlü gelişiminden sorumlu olduğu bir topluluktur (Giddens, 2000). Aile tanımında en mühim noktanın toplumsal hayat için ailenin vazgeçilemez bir olgu olduğu gerçeği kabul edilmektedir (Bayer, 2013). Evlilik uyumu bağlamında aile kavramı insanlık tarihi boyunca çok çeşitli aile yapıları odağında farklılaşmış olsa da ailenin, kişilerin ve toplumun gelişiminde çok mühim yeri olan sosyal bir olgu olduğu durumu hala aynı kalmıştır (Bayer, 2013).

2. Aile ve Evlilik Kuramları

Aile ve evlilikle ilgili olarak birbirini tamamlayan aynı zamanda iç içe geçmiş, birbiriyle bağlantılı pek çok kuram ve teori bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde aile ve evlilikle ilgili kavram ve değişkenleri içeren kuram ve yaklaşımlara yer verilmiştir.

2.1. Sistem Kuramı

Murray Bowen tarafından geliştirilen Sistem Kuramı, aileyi bir bütün olarak ele alır ve bireylerin davranışlarını aile içindeki karşılıklı etkileşimlerle açıklar. Bu

yaklaşımına göre bireysel sorunlar, sistemin genel işleyişinden bağımsız değerlendirilemezler (Bowen, 1993). Sistem kuramı, ailenin karmaşık yapısının açıklanmasında sistematik bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşım aileyi bütünsel olarak ele almakta üretim, fiziki ihtiyaçların karşılanması, çocukların sosyal ihtiyaçları, iktisadi gereksinimler gibi ailenin temel görevlerini tanımak, iç ve dış etkenlerin aileyi etkilemesiyle ailenin yaşadığı süreçleri idrak etmesini sağlayan iki temel alana odaklanmaktadır (Hallaç ve Öz, 2014). Bu yaklaşım sistemdeki bireylerin birbirlerine duygusal görevleri, karı-koca arasındaki sorumluluk paylaşımı, aile dışı olguların aile yapısına olan etkileri, farklı karakteristik yapıya ve kişilik özelliklerine sahip olan karı-kocanın birbirlerinin duygu, düşüncelerine değer vermeleri gibi faktörlerin karı-koca arasındaki evlilik ve ilişkiyi olumlu veya olumsuz etkilediğini ifade etmektedir (Sat, 2020). Sonuç olarak; bireyi tanımanın en iyi yolunun içerisinde olduğu bünyeyi incelemek olduğunu ifade eden sistem kuramı aileyi adeta bir mekanik işleyiş olarak görmek ve sistemde bozulan bir bölümün tüm organizmayı etkileyeceğini savunmaktadır. Sistem kuramına göre özellikle karı- koca arasında yaşanan bir sıkıntı tüm sistemi etkilemekte ve tüm mekanizma bozulmaktadır.

Aile Sistemleri Kuramı, aileyi bir duygusal birim olarak gören ve bireylerin davranışlarını bu sistem içerisindeki etkileşimler çerçevesinde açıklayan bir yaklaşımdır (Bowen, 1993). Bowen (1993) göre bireyin psikolojik işlevselliğinin, aile içindeki farklılaşma düzeyiyle yakından ilişkilidir.

Bowen'e (1993) göre birbirine bağımlı sistemlerden oluşan aile sisteminde üyesi olan herkes birbiriyle bir şekilde bağlantılıdır. Sistemin her üyesi diğer herkesi etkilemektedir. Sistemdeki bir bireyde oluşan değişim, tüm sistemi etkilemektedir (Nazlı, 2020). Bir aileyi tanımak için üç kuşak aktarılan duygu ve ilişki bağları incelenmelidir. Kurama göre aile duygusal bir birim olarak kavramsallaştırılmış ve nesilden nesile iç içe ilişkiler ağı olarak aktarılmıştır (Çakıcı, 2016).

Bowen'e göre ailemiz her daim bizimle olacaktır. Yaşamlarımızda tamamlanmayı bekleyen en önemli şey anne babaya olan duygusal bağın çözümlenmesidir. Kendi sıkıntılı ruh hallerini çocuklarına yansıtan ebeveynler çocuklarından da aynı şekilde geri dönüş alırlar (Nichols, 2013). Kavrama göre aile sistemi geçmiş keşişimlerden oluşan, birbirine bağlı üçgenlerden oluşan bir duygusal sistemdir. Bu üçgenler duygusal yoğunluğu etkileyerek, aile sistemine kararlılık sağlamaktadırlar. Ayrıca sistemin diğer parçası olan kendini

farklılaştırma ise kişinin mental ve duygusal becerilerini ayırt etme becerisi sayesinde kişi hem farkındalığını geliştirmiş olacak hem de sağlıklı birliktelikler sağlamış olacaktır (Çakıcı, 2016). Sonuç olarak Bowen aile sistemleri kuramı aileyi kuşaklar boyu değerlendirmekte ve fertlerin yaşadıkları evlilikleri geçmişin duygu aktarımına bağlamaktadır.

2.2. Yapısal Kuram

Salvador Minuchin tarafından geliştirilen Yapısal Aile Kuramı, aile yapısı içindeki alt sistemler, sınırlar ve roller üzerinde durur. Minuchin'e göre sağlıklı işleyen ailelerde roller net ve sınırlar esnek ama belirgindir (Minuchin, 2018). İnsanların toplumda birbiri ile etkileşim halinde yaşadıkları görüşüne dayanan yapısal kuram, ailenin içerisinde yaşadığı toplumla olan etkileşimini, ailenin çok yönlü fonksiyonlarını ve yapısını incelemektedir (Sat, 2020). Aileler alt sistemlerin iyi çalıştığı, alt üyelerin kendilerine ait sorumluluklarının yerine getirildiği ya da getirilmediği aileler olarak fonksiyonel aileler ve fonksiyonel olmayan aileler olarak ikiye ayrılır (Üstündağ, 2014). Sistem birinin diğeriyle sorunsuz ilişkisinden doğan yapı iken, yapı ise alt sistemleri kurgulayan sistemin rutin ilişkilerin oluşmasına sebep olan eylemsellik kalıplarıdır (Özabacı ve Erkan, 2017). Bu kuramın en ciddi iddiası, bir kişinin yapısı en gerçek şekilde ancak aile ortamında ayrıntılı incelenerek anlaşılabilir. Toplum ile sürekli etkileşim halinde olan aile, fertlerin ilişkilerinin içeriği ve bu sosyal yapı işleyişinde değişikliklere sebep olmaktadır (Sat, 2020). Sonuç olarak; sistem kuramının geliştirilmiş hali olan yapısal kuram, aileyi kendi içerisinde alt sistemleri olan kompleks bir yapıya benzetmekte ve alt sistemlerin işleyişindeki değişimin aileyi etkilediğinden bahsetmektedir.

2.3. Davranışçı Kuram

Neil Jacobson ve Gayla Margolin tarafından geliştirilen Davranışçı Çift Terapisi, çiftlerin ilişkilerindeki problemleri davranışları azaltmak ve olumlu davranışları artırmak üzerine odaklanır. Bu kuram, davranış değişikliğiyle ilişkisel doyumun artabileceğini savunur (Jacobson & Margolin, 2019). Davranışçı aile yaklaşımına göre tüm davranışlar insanlar tarafından öğrenilmektedir. Toplumun en küçük sosyal yapısı olan aile davranışların öğrenildiği, pekiştirildiği en temel kurum olduğundan ailede pekiştirilen her türlü davranış, daha fazla ödüle yol açmadıkça eski davranış rutinine devam eder, işlevsel olmayan bir davranış

değiştirilip, yeni işlevsel davranış örüntülerinin yerleştirilmesi isteniyorsa, kişiler olumsuz pekiştireçlerden daha hızlı ve etkili sonuç veren olumlu pekiştireçlerle desteklenmelidir (İkizoğlu, 2019). Tüm davranışlar doğuştan değildir ve ancak öğrenilerek ailede pekiştirilir. Kuram ana odaklanmakta, bireyin kendisiyle çalışılması gerektiğini düşünmektedir (Demirbilek, 2016). Ancak davranışın yalnızca pekiştirme ilkeleriyle açıklanamayacağı noktasında Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı devreye girmektedir. Bandura (1977), bireylerin davranışları doğrudan deneyimle değil; aynı zamanda model alma, gözlem ve taklit yoluyla da öğrendiğini ileri sürmektedir. Bu bakış açısı, davranışçı çift terapisinin yalnızca davranışsal değişim tekniklerine değil, aynı zamanda çiftlerin birbirlerinden öğrendikleri etkileşim kalıplarına da odaklanması gerektiğini düşündürmektedir. Örneğin, evlilik içinde duygusal uzaklaşma ya da eleştirel konuşma biçimleri yalnızca bireysel tercihlerin sonucu değil, eşin tepkileri gözlemlenerek öğrenilen ve zamanla otomatikleşen sosyal davranış kalıplarıdır. Bu noktada sosyal öğrenme, davranışçı çift terapisinin “neyi değiştirmeli” sorusuna değil, “davranış nasıl kazanıldı” sorusuna da açıklık getirme potansiyeline sahiptir.

2.4. Bilişsel Davranışçı Kuram

Bilişsel Davranışçı Kuram (BDT), bireylerin düşünce kalıplarının (bilişlerin) duygularını ve davranışlarını etkilediğini savunur. Bu kuram, Aaron T. Beck (1979) tarafından bireysel terapide geliştirilmiş; sonrasında aile ve evlilik terapisine Baucom vd. (2008) tarafından uyarlanmıştır. Kurama göre kişiyi yaşadığı bilişsel süreçler, ailenin genel halini belirlemektedir. Kurama göre ailede eğer bir işlevsizlik varsa, problemler geçmiş kaynaklı aile bağlarının etkisiyle oluşmuştur (Gladding, 2014). Bilişsel kurama göre bireyin bilişsel yapısı, otomatik inançlar, temel inançlar ve ara inançlar olarak üçe ayrılır (Yıldız, 2020). En temel olumsuz temel inançlar yetersizlik, beceriksizlik, sevilmemeye, güçsüzlük, dayanıksızlık inançlarıdır. Ara inançlar ise, temel inançlardan korunmak amacıyla geliştirilen tampon düşüncelerdir. Örneğin yetersizlik hissi olan birinin başarısızlık korkusuyla hata yapmaktan kaçınmasıdır. Sonuç olarak; bilişsel davranış kuramında asıl amaç işe yaramayan eski kalıpları ve kuralları fark ederek bunların değiştirilmesi ya da esnetilebilmesidir (Özcan, Çelik, 2017). Nitekim bilişsel davranışçı kurama göre eğer ailede bir sıkıntı mevcutsa kişilerin geçmişte akrabalarından getirdiği ön kabullerden, mantık dışı inançlarından, kendisi ile ilgili ön yargılarından kaynaklanmaktadır. Kişi bu mantıksız inançları

yok edip yerine sağlıklı olanlarını koyduğu zaman ideal bir aile ortamına erişebilmektedir.

2.5. Stratejik Kuram

Jay Haley tarafından geliştirilen Stratejik Aile Terapisi, aile içindeki güç dengeleri, hiyerarşik yapı ve iletişim örüntüleri üzerine odaklanan yapısal bir yaklaşımdır. Bu modelde terapist, sorunun işlevsel boyutlarını analiz ederek kısa süreli ve doğrudan müdahale teknikleriyle çözüm odaklı stratejiler geliştirir (Haley, 1992). Stratejik kurama göre, aile içindeki tüm davranışlar, mevcut hiyerarşik düzenin bir yansımasıdır ve bu düzenin bozulması, aile sınırlarının belirsizleşmesine ve işlevselliğin azalmasına yol açar. Bu nedenle, sağlıklı bir değişim süreci için öncelikle bozulmuş hiyerarşik yapının yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Güdek, 2013). Kuram, özellikle esnek hiyerarşiye sahip ailelerin değişim süreçlerine daha kolay uyum sağladığını ve gündelik sorunları büyümeden çözümleyebildiklerini savunur (Ünal, 2013). Bu yönüyle Stratejik Aile Terapisi, hem yapısal hem de iletişimsel bozulmaların çözümüne yönelik müdahalelerde terapistte aktif bir rol yüklemektedir.

2.6. Yaşantısal Kuram

Satir (1983) ile Whitaker ve Ryan'ın (1988) temsil ettiği Yaşantısal Aile Terapisi, aile üyelerinin duygularına ve içsel deneyimlerine odaklanır. Kuram, özgünlük, duygusal ifade ve içsel farkındalığı artırarak ilişki kalitesini güçlendirmeyi amaçlar. Bu yaklaşımda en önemli husus sağlıklı iletişim becerisidir. Sağlıklı iletişim kurabilen bireyler stres ve kriz durumlarında doğru hareket ederek durumdan kolaylıkla çözüme gidebilirler (Çakıcı, 2016). Satir' e göre çiftler, kendi ebeveynlerini örnekleyerek onların davranışlarına benzer hareket ederler. Ayrıca Satir aileyi anne, baba ve çocuktan oluşan “temel üçgen” kavramıyla tanımlamakta, zaman zaman üçgenin bir ögesi olan çocuğun kendini dışlanmış hissedeceğini ifade etmektedir. Sağlıklı ailelerde eşler uyumu yakalamakta ve çocuk kendini ait hissetmektedir (Satir, 2016).

Yaklaşımın öncülerinden Yalom (2003) göre; bu kuramın en büyük avantajı ana kalmak ve geçmişe odaklanmamaktır. Kişi şimdiki zamana odaklandığında, kendine dair farkındalığı artmakta; bu da eksiklerini ve hatalarını fark etmesini kolaylaştırarak değişim sürecini hızlandırmaktadır (Karaaziz, 2020). Sonuç olarak geçmişten ziyade şimdiye odaklanmayı ilke olarak benimseyen yaşantısal

yaklaşımına göre (Satir, 1983; Ryan, 1988), mutlu evlilikler kendisini tanıyan sağlıklı bireylerin birlikteliği ile mümkün olmaktadır.

2.7. Destek Odaklı Evlilik Kuramı

John Gottman tarafından geliştirilen destek odaklı evlilik kuramı, çiftler arası pozitif etkileşimleri, empatik iletişimi ve duygusal destek davranışlarını evlilik doyumunun temel belirleyicileri olarak görür (Gottman, 2018).

Destek odaklı evlilik yaklaşımı yaşanan sıkıntıları ele alarak yeniden yapılandırma ile çözüm önerileri üzerinde çalışmakta, çiftlerin empati yapması eşlerin birbirlerine destek olması üzerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda evlilikte eş desteğinin çiftlerin stres düzeylerini azalttığından bahsetmekte, birbirlerinden destek gören çiftlerin olumlu düşünmeye yatkın hale geldiklerini ifade etmektedir (Arıdağ vd., 2019). Nihayetinde destek odaklı yaklaşım eşlerin gerekli durumlarda empati yaparak birbirlerine destek olmalarını ve yaşanan sıkıntıları bu şekilde bertaraf etmelerinin evlilikte memnuniyeti artıracığını iddia etmektedir.

2.8. Gelişimsel Kuram

Ellyn Bader ve Peter Pearson tarafından geliştirilen Gelişimsel Çift Terapisi Modeli, çiftlerin ilişkilerinde gelişimsel aşamalardan geçtiklerini ve bu aşamaların belirli görevleri içerdiğini öne sürer. Uyum, bu görevlerle başa çıkabilme yetisiyle ilişkilendirilir (Bader & Pearson, 2013).

Gelişimsel yaklaşım temellerini ebeveyn, çocuk ve ailelerin görev ve sorumlulukları değişimi odağında üç ana temel üzerine inşa etmektedir. Bu değişim zamanları aileler için stres zamanları olarak görülmektedir. Bu değişimleri gerekli şekilde atlatabilen aileler güçlenerek bir sonraki aşamaya geçebilmektedir. Sağlıklı, işlevsel ailelerin kesin sınırları, uygun hiyerarşik yapıları ve kombinasyonları olur. Bu sınırlar onların hayatlarının her aşamasında kolay adapte olmalarına yardımcı olurlar (Ünal, 2013).

Tablo 1.1: Aile Yaşam Döngüsü Evreleri

Evreler		Duygusal Geçiş	Gerekli Aile Değişimleri
Evre 1	Evden Ayrılma: Genç Yetişkin	Duygusal ve ekonomik sorumluluk alma	Aile merkezinden kendini ayırıştırma, yakın akran ilişkilerin gelişimi, kendi

			ekonomisini kurma, geniş aile ile ilişki düzenleme
Evre 2	Yeni Çift	Yeni sistemi yorumlama	Evlilik sistemine uyum
Evre 3	Çocuklu genç aile	Çocukların sisteme Kabulü	Çocuk ve ev halkı görevlerine bağlanma, Büyüklerle ilişkileri düzenleme, Ebeveyn çocuk ilişkisini ayırma, kariyer ve evliliğe odaklanma
Evre 4	Ergen aile	Aile sınırlarının büyüklerin incinirliği ve ergenlerin bağımsızlığıyla esnemesi	Çiftlerin aile sisteminde güncellenmesi, büyüyen çocuklar ve aile arasında ilişkilerin gelişimi
Evre 5	Kendi geçimini sağlayan çocuklar (boş yuva)	Aile içi giden gelenleri Kabul	Büyüklerin vefatı ya da muhtaçlığı, Psikolojik olarak gerilemeyle çift olarak fonksiyon görme ve kendini idame ettirme
Evre 6	Geç yaşamdaki aile kurgusu	Kuşak rollerinin değişimini onaylama	Orta kuşağın rollerini destekleme, eş kardeş büyüklerin kaybıyla ilgilenme, kendi ölümüne hazırlık

Kaynak: (McGoldrick & Carter, 2003).

Sonuç olarak; kuram aileye bir insanın doğup büyüüp gelişmesi gibi yaklaşarak, aileyi gelişimsel süreçlere ayırmakta ve bu şekilde ailenin her dönem işlevinin farklılaştığını ve bireylerde standart davranışlar yerine içerisinde bulundukları döneme göre hareket etmelerinin sağlıklı olacağını savunmaktadır.

2.9. Karşılıklı Bağımlılık Kuramı

Karşılıklı Bağımlılık Kuramı, bireylerin romantik ilişkilerde birbirlerine olan bağımlılık düzeylerinin, ilişki doyumu ve bağlılık üzerinde belirleyici rol oynadığını savunur. Thibaut ve Kelley (2017) tarafından geliştirilen bu kuram, bireylerin ilişkilerindeki maliyet-kazanç dengesi ve karşılıklı etkileşimler doğrultusunda karar verdiklerini öne sürer. Kurama göre ilişkiden alınan doyum ile ilişkiye olan bağımlılık aynı şey değildir (Koyuncu, 2019). İlişki doyumu, bireyin ilişkiye dair tüm olumlu ve olumsuz duygularının toplamı ve ihtiyaçlarının karşılandığını düşünmesidir; bağımlılık ise ilişkinin geleceğine güvenmesi ve eşine olan bağlılığıdır. Bir bireyin doyum düzeyi düşük olsa da bağımlılık düzeyi yüksek olduğunda ilişkisini devam ettirebilmektedir. Bunun neticesinde bireyler ödül ve bedel görebilmektedir (Halat, 2009). Ödül ilişkide

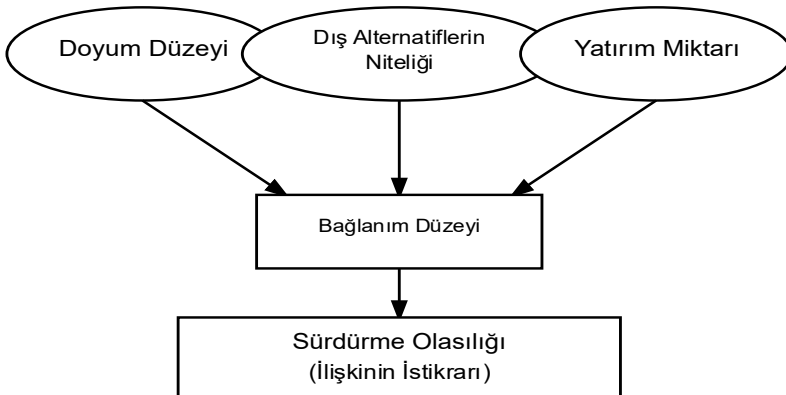
doyum ve hazzı besleyen öge iken, bedel ise bireyi aşağı çeken olumsuzluklardır. Ödüller bedellerden fazla olduğu sürece ilişki devam edebilmektedir. Kişiler ödülü bol, takdiri daha fazla olan ilişkiyi cezası çok olana göre tercih etmektedirler (Koca, 2013). Evlilikte çiftlerin karşılıklı etkileşimine odaklanan kuram, doyum düzeyi ve bağımlılık düzeyi kavramları çerçevesinde gelişmekte bu minvalde ilişkisinin gidişatına yön vermektedir.

2.10. Yatırım Modeli Kuramı

Yatırım Modeli Kuramı, bireylerin bir ilişkiye olan bağlılığını yalnızca doyum değil; aynı zamanda ilişkiye yapılan yatırımlar ve daha iyi bir alternatifin olup olmaması gibi değişkenlerle açıklar. Kuram, Caryl Rusbult (1980) tarafından geliştirilmiş ve romantik ilişkilerin devamlılığını açıklamada yaygın biçimde kullanılmıştır.

Rusbult'un (1980) yatırım modeline göre, bireylerin bağlanım düzeylerinin seviyesi bireyin mevcut içerisinde yaşadıkları ilişkinin sürekliliğini belirler. Bu modele göre, bir ilişkinin sürmesi; duygusal bağ, yapılan yatırımlar, elde edilen kazanımlar, katlanılan bedeller ve ilişki dışındaki alternatiflerin durumu ile belirlenir. Yatırım modelinin diğer önemli gördüğü nokta ilişkiye yapılan yatırım miktarı, fertlerin ilişkiye ayırdıkları zaman, emek, maddi öğeler, hatıralar gibi ilişkiye değer katan kavramlardır. Nitekim yatırım miktarı bireyin ilişkisine zaman, çaba, maddi şeyler ve paylaşılan anılar gibi ilişkiye kattığı şeyler ilişkinin bitmesi halinde kaybedeceği şeyler olarak görülmektedir (Halat, 2009).

Şekil 1.1: Yatırım Modelinde Bağlanım Süreçleri

Kaynak: (Rusbult, Martz, & Agnew, 1998).

Nihayetinde bu modele göre, ilişki doyumu yüksek, yaşadığı ilişkisine daha fazla yatırım yapan ve ilişki dışı seçenekleri olumsuz gören bireylerin romantik ilişkilerine bağlılımları daha fazla olduğundan bu durum ilişkinin devamlılığını etkilemektedir. Bu modele göre ilişkilerin istikrar durumu önceden tahmin edilememektedir (Hovardaoğlu, 1996).

2.11. İletişim Kuramı

Watzlawick vd., (1971) tarafından geliştirilen iletişim kuramına göre; aile sisteminin varlığını sürdürebilmesi için hem iç hem dış iletişim kanallarının açık olması gerekir. Bu şekilde aile çevresinden bilgi sahibi olup kendi iç sistemleri arasında etkileşim, kontrol ve değişim sağlayabilmektedir. Davranış ve mesajların anlamları onu kullanan bireylere özel olarak yeniden anlamlandırılmaktadır. Bu bağlamda iletişim ikisinde de aynı derecede önemli olan hem sözel hem de sözel olmayan şekilde yeniden anlamlandırılabilir (Ünal, 2013). Bu kurama göre iletişimle ilgili temel kabuller mevcuttur. Bu temel önermeler: iletişim kurmamak mümkün değildir, iletişimin çeşitli versiyon, kapsam ve düzeyleri vardır, mesaj seremonisi kendi başına bir mana içerir, mesajlar sözlü ve sözsüz olabilir, iletişim kuran kişilerin ilişki seviyesi değişkendir (Cüceloğlu, 2002). Nitekim kuram bu temel kabuller üzerine inşa edilmiştir.

35 yılda 3 binin üzerinde çiftle araştırmalar yapan Gottman (2012) ise, geliştirdikleri yaklaşımda çiftlerde iletişimin önemine vurgu yaparak, olumsuz duygu aktarımının fazla olduğu ailelerde evliliklerinde memnuniyet seviyesinin düştüğünü ifade etmektedirler. Olumsuz duyguların olumlu duygulardan fazla şekilde aktarımının yapıldığı evliliklerde memnuniyet düşmekte, memnuniyet düştükçe evliliğin yapılandırma ihtiyacı artmaktadır (Çelik, 2018). Gottman'a (2020) göre mutlu evliliklerin en büyük gücünün iyi iletişim ve aktif dinlemedir.

Gottman'a (2023) göre ilişkileri yaralayan, eleştiri, aşağılama, savunmada kalma ve görmezden gelme (içine kapanıp iletişimi kesme) olarak, 'Mahşerin dört atlısı' dediğimiz davranış biçimleri vardır (Gottman, 2023). Mutsuz evliliklerde yaşanan sıkıntılar mutlu evliliklerde de zaman zaman yaşanmakta, fakat onlardan farklı olarak sıklık miktarı az ve yaşanan tartışmalarda olumlu sözler olumsuz sözlerden daha fazla kullanılmaktadır (Gottman, 2020). Sonuç olarak iletişim kuramına göre; evliliklerde iletişim oldukça büyük önem arz etmekte, sağlıklı iletişim olmayıp, olumsuz aktarım arttıkça evliliklerde karşılıklı

memnuniyet seviyesi düşmektedir. Aksine olumlu duygu aktarımının artması evlilikleri sürdürülebilir hale getirmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Evlilik kavramı sadece bir çiftin hayatlarını birleştirmesi anlamına gelmemekte birçok açılardan ve yönlerden toplumun ve bireylerin hayatına dokunmaktadır. Literatürde evlilik kavramı, çoğunlukla çiftlerin evlilik uyumu ile birlikte ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlilik uyumu bağlamında aile kavramı insanlık tarihi boyunca çok çeşitli aile yapıları odağında farklılaşmış olsa da ailenin, kişilerin ve toplumun gelişiminde çok mühim yeri olan sosyal bir olgu olduğu durumu değişmemiştir (Günindi, Giren, 2011). Aile yapısının toplumsal değişimle birlikte zamanla değişmesine, sosyal yapıdaki sosyo-ekonomik farklılıklar da neden olmaktadır (Bayer, 2013). Nitekim modernleşmeyle birlikte geleneksel aile yapıları sosyo-ekonomik gelişmenin önünde engel görüldüğünden aile kurumu zorunlu bir dönüşüme uğramıştır (Taşçı, 2017). Sistemin işleyişi gereği aile ve genel hayat akışı sisteme uyumlanmak zorunda kalmıştır (Söylemez, Alpear, 2022).

Evrensel düzeyde tüm aile tanımlarının ötesinde özellikle Türk toplumunda ulusal, kültürel ve dinsel değerler sisteminin etkisiyle aile kavramına özel ehemmiyet verilmiştir (Süleymanov, 2009). Bu bağlamda her ne kadar Türk toplumunun da tüm küresel etkilerle birlikte aile yapısında zamanla değişimler olmuş olsa da tamamen güncel şartlara entegre olmamıştır. Türk toplumunu Batı toplumlarından ayıran temel sosyokültürel farklardan biri, aile yapısının yalnızca çekirdek aile formuna indirgenemeyecek kadar bütünleşmeci ve kolektivist bir niteliğe sahip olmasıdır. Yılmazçoban (2009), Türk ailesinin batılı tiplendirmelere benzemediğini; çekirdek yapıya evrilmiş olsa bile işlevsel anlamda “bütünlükçü” bir karakter taşıdığını ifade etmektedir. Bu durum, yalnızca aile bireyleri arasındaki yapısal ilişkilerle sınırlı kalmayıp, geniş aile üyeleriyle olan bağları, karşılıklı dayanışma biçimlerini ve kolektif sorumluluk anlayışını da içermektedir. Nitekim Hofstede’in kültürel boyutlar kuramında Türkiye’nin yüksek kolektivist skorlar alması, bireylerin sosyal kimliklerini büyük ölçüde aile, akrabalık ve yakın çevre ilişkileri üzerinden tanımladığını göstermektedir (Hofstede, Hofstede & Minkov, 2010).

Evlilik ve aile kavramlarına ilişkin kuramsal yaklaşımlar genel olarak değerlendirildiğinde, her bir kuram farklı bir boyuta odaklanarak evlilik

ilişkisini anlamaya çalışmaktadır. Sistem yaklaşımı, aileyi etkileşim içinde olan bir bütün olarak ele alırken, bu sistemin bir parçasındaki değişimin tüm yapıyı etkilediğini savunur. Bowen'ın aile sistemleri yaklaşımı, bireyin yaşadığı sorunların geçmiş kuşaklardan miras alınan duygusal süreçlerle ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Karşılıklı bağımlılık kuramı, çiftler arası duygu etkileşimi ile ödül-ceza mekanizmaları üzerinden ilişki dinamiklerini açıklamaktadır. Davranışçı yaklaşım, gözlenebilir davranışların ilişkisel doyum üzerindeki etkisine; bilişsel davranışçı yaklaşım ise bireylerin irrasyonel inançlarının evlilik ilişkilerine yansımaya odaklanmaktadır. Yapısal yaklaşım, aile içindeki roller ve sınırların toplumla olan etkileşimine vurgu yaparken; stratejik yaklaşım, aile içindeki güç dengelerini düzenlemeye yönelik müdahaleleri esas alır. Yatırım modeli, evliliğin devamlılığını bireylerin yaptığı maddi ve manevi yatırımlar üzerinden değerlendirir. Yaşantısal yaklaşım, bireyin kendilik algısı ve duygusal ifade becerilerinin aile içi iletişime katkısını temel alır. Gelişimsel yaklaşım ise aile yaşam döngüsü içerisindeki evreleri ve bu evrelere özgü geçiş süreçlerini inceler. Destek odaklı yaklaşım, eşlerin birbirine sağladığı duygusal desteğin evlilik doyumuna katkısını vurgularken; iletişim kuramı, özellikle dil, üslup ve olumlu duygu aktarımının önemine işaret eder. Bunların yanı sıra öğrenme kuramı, sevginin evrimi, kriz kuramı, üçgen sevgi kuramı, psikanalitik ve bağlamsal modeller gibi evliliğe ilişkin çok sayıda kuramsal çerçeve de literatürde yer almaktadır.

Sonuç olarak, evlilik ve evlilik uyumu, bireysel mutluluğun yanı sıra toplumsal istikrar açısından da kritik bir öneme sahiptir. Evlilik yalnızca duygusal bir birliktelik değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve hukuki yönleri olan çok boyutlu bir kurumdur. Bu çerçevede evlilik uyumu, uzun vadeli mutluluğun ve sağlıklı bir ilişkinin temel koşulu olarak değerlendirilmektedir. Uyumu yüksek olan çiftler, karşılaştıkları sorunlarla daha etkin başa çıkmakta ve ilişkilerinden daha fazla doyum sağlamaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar, evlilik ve aile kurumlarının bireysel ve toplumsal düzeyde taşıdığı önemi açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, evlilik kuramları yalnızca teorik bir çerçeve sunmakla kalmamakta; aynı zamanda uzun süreli ve sağlıklı birlikteliklerin sürdürülebilirliği için temel ilkeleri de ortaya koymaktadır.

Kaynakça | References

- Açık, Ö. (2008). “Evlilik Uyumu ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişki”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15.
- Ahmed, B. (2024). “The dynamics of family structures in modern society: shifting patterns and evolving definitions”, *Liberal Journal of Language & Literature Review*, 2(01), 55–56.
- Akar, H. (2005). “Psikiyatrik Yardım Talebi Olanlar ile, Yardım Talebi Olmayan ve Boşanma Aşamasında Olan Çiftlerde; Çift Uyumu ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması”, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Birimi.
- Akpınar, B., & Kırloğlu, M. (2020). “Bazı değişkenler açısından evlilik uyumunun incelenmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri tutumunun evlilik uyumuna etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(2), 736–746.
- Aktaş, S. (2009). “Eşlerden Birinin Kaygı Düzeyi ile Evlilik Uyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 34.
- Arıdağ, N. Ç. Ve diğerleri (2019). “Eş Desteğinin Evlilik Doyumu ve Psikolojik İyi Oluş ile ilişkisi,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, 18/71, s. 1016.
- Bacanlı, H. (2001). ‘Eş Tercihleri’, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2/15, s. 7-16 .
- Bader, E., & Pearson, P. (2013). *In Quest of the Mythical Mate: A Developmental Approach to Diagnosis and Treatment in Couples Therapy*, Routledge.
- Balogun, S., & Aruoture, E. (2025). “Healing the Nation from the Inside Out: The Role of Home and Family in National Development”, *Caritas Journal of Psychology and Behavioural Sciences*, 3(1).
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social Learning Theory* (Vol. 1, pp. 141–154), Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Batıgün, A.D., Sunal, A.B. (2017). “TV Dizilerinde Yer Alan Karakterlerle Kurulan Parasosyal Etkileşim: Evlilik Doyumu, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyodemografik Değişkenler Açısından Değerlendirme”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 32/79, s. 54.
- Baucom, D. H., Epstein, N. B., LaTaillade, J. J., & Kirby, J. S. (2008). Cognitive-Behavioral Couple Therapy, in *Clinical Handbook of Couple Therapy*, 4, 31-72.
- Bayer, A. (2013). “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, IV/8.
- Beck, A. T. (1979). *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*, Penguin.
- Bedir Akpınarlı, B., & Eryücel, S. (2024). “Marital Adjustment, Spiritual Well-Being, and Locus of Control in Married Couples”, *Religions*, 15(11), 1376.
- Beşpınar, F.U. (2006). “Toplumsal Cinsiyet ve Aile, Türk Aile Yapısı Araştırması, Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler”, *Araştırma ve Sosyal Politika Serisi*, 7, 2014, s. 234-276.
- Beyoğlu, F., Atlı, A. (2014). “İnönü Evlilik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri”, *Ege Eğitim Dergisi*, 15/2, s. 399.
- Bowen, M. (1993). *Family Therapy in Clinical Practice*, Jason Aronson.
- Bulut, I. (1992). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler, Ankara, Müsteşarlığı Yayınları.
- Cherlin, A. J. (2004). “The deinstitutionalization of American marriage”, *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 848-861.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 19.
- Çağ, P., Yıldırım, İ. (2013). “Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4, s. 39.
- Çakıcı, B. (2016). “Görücü Usulü Evlenen Çiftler İle Flört Ederek Evlenen Çiftler Arasındaki Evlilik Sonrası Evlilik Dinamiklerinin Karşılaştırılması”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 6.

- Çelik, M. (2018). "Öğretmenlerin Evlilik Uyumlarının Yaşam Doyumu Ve Tükenmişlik Düzeylerine Göre İncelenmesi", SDU International Journal of Educational Studies , 5/2, s. 40-52.
- Demirbilek, M. (2016). "Aile Danışmanlığı: Bir Uygulama Örneği", Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 10/2, s. 109-120.
- Didehban, R., & Mohebi Nouredinvand, M. (2025). "The Effectiveness of Positive Couple Therapy on Marital Adjustment and Marital Fusion in Couples with Marital Conflicts", International Journal of Education and Cognitive Sciences, 120-127.
- Erbek, E. (2005). "Evlilik Uyumu", Düşünen Adam, 18/1, s. 39-47.
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. (2010). "Marriage in the new millennium: A decade in review", Journal of Marriage and Family, 72(3), 630-649.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji, Çev. K. Özel, O. Turhan ve B. Bayar, Ankara, Ayraç Yayınevi, s. 148.
- Gladding, S.T. (2014). Family Therapy. History, Theory and Practice, Pearson, s. 208.
- Glasser, W., Glasser, C. (2007). Eight Lesson for A Happy Marriage Harper, New York, s. 101.
- Gottman, J. (2012). Why Marriages Succeed or Fail, A&C Black.
- Gottman, J. (2018). The Seven Principles for Making Marriage Work, Hachette UK.
- Gottman, J. (2023). What Predicts Divorce?: The Relationship Between Marital Processes and Marital Outcomes, Routledge.
- Gottman, J. M. (2000). Marital Therapy: A Research-Based Approach. Assessing a Marriage, California: Gottman Institute.
- Gottman, J.M. (2020). "Marriage Clinic: A Scientifically Based Marital Therapy", Norton Professional Books Hardcover, s. 15.
- Güdek, K. (2013). Birey, Aile ve Sosyal Çalışma, Nobel Tıp Kitabevi.
- Güleç, S., & Uzun, B. (2024). "Predictors of marital satisfaction: perfectionism, forgiveness, happiness and big five personality traits", Current Studies in Social Sciences IX.

- Gülgör, F., Tortop, H.S. (2018). "Evlilik Uyumu: Üstün Yetenekli Bireylere Bakış", *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 5/2, s. 48.
- Gültekin, D.T., Parlar, H. (2019). "Evlenme Biçimi ve Evlenme Süresi Bağlamında Evlilik Öncesi Sürecin Kadınlardaki Evlilik Doyumuna Etkisi", *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 2/1, s. 38-56.
- Günindi, Y., Giren, S.Y. (2011). "Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi". *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, s. 349-361.
- Halat, M. I. (2009). "Yatırım Kuramı Bağlamında Evli Çiftlerde Uyum, Nedensel ve Sorumluluk Yüklemleri ile Yalnızlık Arasındaki Bağlantılar", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 14-68.
- Haley, J. (1992). *Problem-Solving Therapy*, John Wiley & Sons.
- Hallaç, S., & Öz, F. (2014). "Aile kavramına kuramsal bir bakış", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Hashemi, S. F., Hamzehgardeshi, Z., Nataj, A. H., & Ganji, J. (2024). "Factors associated with marital adjustment in couples: A narrative review", *Current Psychosomatic Research*, 2(2), 73-86.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures et Organisations: Nos Programmes Mentales*, Pearson Education France.
- Hovardaoğlu, S. (1996). "Sosyal Mübadele: Evlilikle İlgili Değerlendirmelere Etkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 1/36, s. 12-24.
- Howe, T. R. (2017). *Marriages and Families in the 21st Century: A Bioecological Approach*, Sage Publications.
- İkizoğlu, G. (2019). "Bilişsel Davranışçı Kuramda Çift Terapisi", *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 2/4, s. 59-69.
- Jacobson, N. S., & Margolin, G. (2019). *Marital Therapy Strategies Based on Social Learning & Behavior Exchange Principles*, Routledge.
- Kalkan, M., Ersanlı, K. (2008). "Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Evlilik İlişisini Geliştirme Programının Evli Bireylerin Evlilik Uyumuna Etkisi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8, s. 963-986.

- Kara, A., & Ümmet, D. (2021). “Evli kadınlarda evlilik uyumu ve iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi”, Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 4(2), 233–244.
- Karaaziz, M (2020). Yaşantısal Grup Psikoterapisinde Yalom Perspektifinden “Şimdi ve Burada” İlkesi Üzerine Bir Derleme”, KKTC, Yakın Doğu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3/1, 414-419. s. 417.
- Kır, İ. (2011). “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10/36, s. 384.
- Koca, D. A. (2013). “Bir Aile Eğitim Programının Evli Annelerin Evlilik Doyumu, Evlilikte Sorun Çözme Becerisi Ve Psikolojik İyi Oluşuna Etkisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 19.
- Koyuncu, A.B. (2019). “Evli Bireylerde Öznel Mutluluk ve İlişkisel Mutluluğun Evlilik Doyumuna Etkisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 31-40.
- Kurt, İ.E. (2018). “Evlilik Kalitesi Ölçeği’nin Türkçe’ye Uyarlanması”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27/2, s. 85.
- Liu, C., Wang, S., & Xie, H. (2024). “Marital adjustment and children's early learning behaviors: The mediating role of maternal involvement and parenting”, Family Relations, 73(3), 1781–1798.
- Majedi, S., & Majidi, M. (2025). “Predicting Marital Adjustment and Quality of Life Based on Self-Concept and Self-Efficacy in Women Seeking Cosmetic Surgery”, Psychology of Woman Journal, 6(1), 10–18.
<https://doi.org/10.61838/kman.pwj.6.1.2>
- McGoldrick, M., & Carter, B. (2003). The Family Life Cycle, in Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity, 17, 375–398.
- Minuchin, S. (2018). Families and Family Therapy, Routledge.
- Navarra, R. J. (2018). “Sound relationship house in Gottman method couples therapy”, Encyclopedia of Couple and Family Therapy, 2753–2755.
- Nazlı, S. (2020). “Psikoanalitik Aile Danışması Kuramı (Bowen).”
acikders.ankara.edu.tr (Çevrimiçi) 14.06.2020.

- Nichols, M. (2013). Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler, İstanbul, Kaknüs, s. 145.
- Nwanmuoh, E. E., Dibua, E. C., & Friday, E. C. (2024). "Implication of extended family culture in African nations on youth development: Evidence from Nigeria", *International Journal of Public Administration and Management Research*, 10(2), 82-90.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2017). Aile Danışmanlığı. Kuram ve Uygulamalara Genel Bir Bakış, Ankara, Pegem, s. 4-6.
- Özcan, Ö., Çelik, G.G. (2017). "Bilişsel Davranışçı Terapi", *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 3/2, 117.
- Özgüven, İ.E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi, Ankara, PDREM Yayınları.
- Özgüven, İ.E. (2014). Evlilik ve Aile Terapisi, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özüğurlu, K. (1996). Evlilik Raporu, Altın Kitaplar Basımevi, s. 20.
- Pehlivan, K. (2006). "Psikiyatrik Kadın Hastalarda Evlilik ve Ebeveyn Olma: Bir Gözden Geçirme", *Düşünen Adam Dergisi*, 19/3, 2006, s. 143-154.
- Pollak, R., Lundberg, S. ' (2015) The Evolving Role of Marriage : 1950-2010', *The Future of Children*, 25/2, s. 29-50.
- Rusbult, C. E. (1980). "Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model", *Journal of Experimental Social Psychology*, 16(2), 172-186.
- Rusbult, C.E. vd., ("(1998) The Investment Model Scale: Measuring Commitment Level, Satisfaction Level, Quality of Alternatives, and Investment Size", *Personal Relationships*, 5, s. 360.
- Sabatelli, R.M. (1988). "Measurement Issues in Marital Research: A Review and Critique of Contemporary Survey Instruments", *Journal of Marriage and the Family*, 50, s. 891-915.
- Santos, C., Costa, M. E., Pedro, J., Higginbotham, B. J., & Martins, M. V. (2024). "Marital adjustment in remarriage: A systematic review", *Family Transitions*, 65(4), 291-322.

- Sarı, İ. (2017). Türklerde Evlenme Gelenekleri, İstanbul, Net Medya Yayıncılık, s. 95.
- Sarıcı, M. (2016). "Aile İçi Mutluluk İle Ortaokul Öğrencilerinin TEOG Sınavı Başarısı Arasındaki İlişki". Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Liderlik Algı Düzeyi, EYFOR 5. Eğitim Yönetimi Forumu Tam Metin Bildiri Kitabı, s. 6.
- Sat, M.Y. (2020). "Topluluk İçi ve Topluluk Dışı Evlilik Yapan Bireylerin Evlilik Doyumu, Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 11-22
- Satir, V. (1983). Conjoint Family Therapy (Revised and Expanded), Science and Behavior Books, Inc.
- Satir, V. (2016). Temel aile terapisi (S. Yeniçeri, Çev.). Beyaz Yayınları.
- Saxton, L. (1982). "The Nature of Marriage, The Individual, Marriage, and the Family", Wadsworth Publishing Company Belmont, California A Division of Wadsworth, Marriage, s. 216.
- Söylemez, S.Ş., Alpar, B.I. (2022). "İş-Yaşam Dengesi Arayışında Japonya: İş, Aile ve Yaşam Alanlarına Dair Bir Değerlendirme", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 82, s. 1.
- Spainer, G.B. "Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing Quality of Marriage and Similar Dyads". Journal of Marriage and the Family, 38, s. 15-28.
- Stanley, S. M., Rhoades, G. K., & Markman, H. J. (2006). "Sliding versus deciding: Inertia and the premarital cohabitation effect", Family Relations, 55(4), 499-509.
- Stanley, S.M., Amato, P.R., Johnson, C.A. ve Markman, H.J., (2006). Premarital Education, Marital Quality and Marital Stability: Findings from A Large, Random Household Survey, Journal of Family Psychology, 20/1, 2006, s. 117-126.
- Süleymanov, A. (2009). "Çağdaş Türk Toplumlarda Aile ve Evlilik İlişkileri", Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 5/17, 2009, s. 7-8.

- Şener, A., Terzioğlu, G. (2008). “Arkadaşlık ilişkilerinin Evlilik Uyumu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırma E-dergisi, s. 2
- Şener, A., Terzioğlu, G. (2002). Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Tarhan, N. (2012). Evlilik Psikolojisi, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Taşçı, F. (2017). Sosyal Politika Ahlakı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, s. 251.
- Thibaut, J. W. (2017). The Social Psychology of Groups, Routledge.
- Tutarel, Ş.K., Çabukça, F. (2002). "Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu İle İlişkisi", Aile ve Toplum Dergisi, 5/2, s. 7.
- Uzel, A. (2015). "Evlilik ilişkisi içerisinde çiftler arasında cinsel doyumun, evlilik uyumu ve benlik saygısı üzerindeki etkilerinin incelenmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 55.
- Ünal, Ö., Akgün, S. (2019). "Yakın ilişkilerde mizah tarzları, evlilik uyumu ve evlilik doyumu ilişkisi", Nesne Psikoloji Dergisi, 7/15, s. 184–200.
- Ünal, S. (2013). “Sistemik Aile Terapilerinde Temel Kavramlar”, Malatya, Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics 2013,6/1, s. 35-36.
- Üstündağ, A. (2014). “Yapısal Aile Danışmanlığı ve Bir Olgu Örneği”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14/33, s. 113-126.
- Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1971). Pragmatica della Comunicazione Umana, Astrolabio, Roma.
- Whitaker, C. A., & Ryan, M. O. (1989). Midnight Musings of a Family Therapist.
- Yalom, I. (2003). Kısa Süreli Grup Terapileri, Zeliha İyidoğan Babayigit (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yavuzer, H. (2012). Aile ilişkileri ve Çocuk, Evlilik Okulu, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 164–172.
- Yıldız, Y. (2020). “Amerikan Güzeli’ Filminin Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi ve Bilişsel Terapi’nin Bazı Kavram ve Görüşleri Açısından İncelenmesi”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16/1, s. 221.

- Yılmaz, A. (2001). “Eşler Arasındaki Uyum, Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar”, Aile ve Toplum, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi, 4/1, s. 50.
- Yılmazçoban, A.M. (2009). ”Evlilik Öncesi İlişki Sürecinde Görücü Usulü ve Flört", Ailede Sevgi Eğitimi, ed. Süleyman Doğan, İstanbul, Selis Kitaplar, s. 123.

“Güçlü Kadın” Güçlü Aile mi?

Seyhan Büyükcoşkun | <https://orcid.org/0009-7855-4538> | sbuyukcoskun@yahoo.com

Dr., Bağımsız Araştırmacı,
İstanbul, Türkiye

Öz

Yaşamakta olduğumuz gündelik hayat küresel ekonomik sistemin tayin ettiği düzenlemelerle belirlenen bir akışa sahiptir artık. Materyalist değer sisteminin nüfuz alanına giren toplumlar ekonomik faaliyetlerin öncelikli ve temel insan edimi olarak kodlanmasını da benimsemiş durumdadırlar. Üretken olmak ve üretilen metain ücretlendirilerek değer bulması bireyin statü kazanmasının, özgür ve güçlü olarak nitelendirilmesinin ön koşulu olarak kabul görmekte ve bir modern hayat paradigması hükmüne geçmektedir. Kadın Hareketinin şiddetli bir şekilde savunduğu bu paradigma kadın emeği arzının artışıyla küresel kapitalizmin talepleri ile mutabık olmalarını sağlamıştır. Böylece doğal olmayan bir artış hızı göstererek yüksek oranlarda işgücü piyasasına katılan kadınlar üretken, özgür ve güçlü kadınlar olarak toplumsal gelişmişliğin de göstergesini oluşturup uluslararası ölçeklere konu teşkil etmişlerdir. Bu tablodaki en önemli olumsuz etken küçük çocukların bakımı sorunu olarak öne çıkmış ve ev-dışı bakımın kurumsal artışı bir zorunluluk arz etmiştir.

80’li yıllardan itibaren, çok daha fazla kadın emeği arzı için dışsallaştırılan (defamilisation) yüksek oranlardaki çocuk bakımı dikkat çekici bir sosyal olgu olarak raporlanmıştır. Araştırma raporunun ihtarı Batılı endüstrileşmiş ülkelerin hepsinde ev dışı bakımın daha önce hiç olmadığı ölçüde ve uzunlukta saatler boyunca çocukların maruz kaldığı bir gündelik hayat gerçeği haline dönüşmesi durumudur.

Ülkemizde de kadınların kimlik algısını, toplum ve ailedeki konumunu işgücü piyasalarında yer alması ile ilişkilendiren bugünkü sosyo-politik yaklaşım küçük çocukları kreş sayısını çoğaltarak bir engel teşkil etmekten çıkarma strateji ve hedeflerine sahiptir (Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2024).

Kadınların yüksek sayılardaki istihdamının ailede yarattığı değişimlerin incelenmesi, çocukların ebeveynlerine ihtiyaçlarına dair değerlerin ekonomik roller ile çatışmasının çoğunlukla çocukların aleyhine olan durumları oluşturduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak çocukların kişiselleştirilmiş bakımının (personalised care) sağlıklı bir toplumun hayati önemdeki temeli olduğu vurgulanarak büyük sayılarla ifade edilecek kadar çok çocuğun karşılıklı olarak işleyen duygusal

münasebetten mahrum kalmasının toplumların gerilemesine ve çöküşüne yol açacağı ihtarında bulunmaktadır.

Ülkemizde yürütülen politikaların cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi hedefiyle anneleri iş piyasasına teşvik ederek öncelikle küçük çocukların aleyhine şartları oluşturması ve hâkim kılınan maddeci değerlerin evlilik ilişkisine verilen önemi zayıflatması güçlü toplum hedefine ulaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kadınların güçlendirilmesi, kadın istihdamı, ev-dışı çocuk bakımı, çocuk refahı, aile politikaları, güçlü aile.

Atıf Bilgisi

Büyükcoşkun, Seyhan (2025). “Güçlü Kadın” Güçlü Aile mi? *Aile Dergisi*, 3/1, 31-59.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.12>

Geliş Tarihi	25.08.2024
Kabul Tarihi	12.04.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makale, Sempozyumu II: Küresel Tehditler Karşısında Aile Sempozyumu’nda sunulan ““Güçlü Kadın” Güçlü Aile mi?” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.Net
Etik Bildirim	dergi@isavak.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Is “Strong Woman” a Strong Family?

Seyhan Büyükcoşkun | <https://orcid.org/0009-7855-4538> | sbuyukcoskun@yahoo.com

Dr., Independent Researcher

Istanbul, Türkiye

Abstract

Our daily life runs according to the regulations dictated by the global economic system. The societies in materialistic value system's sphere of influence have adopted the codification of economic activities as primary human activities. Productivity and the resulting product's valuation in money are considered as the prerequisite for an individual to have status, power, and freedom, hence a paradigm of modern life.

This paradigm strongly advocated by the Women's Movement allowed the movement to align with the demands of global capitalism for increasing female labour force participation. That is how women entered the labour market in numbers far bigger than the rate of natural increase and as productive, free, and strong women became the indicator of societal development hence a reference in international charts. The problem for caring for young children stood out as the most important negative element in this picture and increasing out-of-home care became urgent.

De-familisation of childcare for greater female labour force participation since the 80s is reported as a significant social phenomenon. The report warns that in all industrialized Western countries out-of-home care for long hours is fast becoming a reality of children's daily life at an unprecedented rate.

In our country the current socio-political approach, which associates a woman's perception of her identity and status in the society and in the family with her participation in the labour market, has the strategy and the goal of growing the number of nurseries to make sure young children are no longer an obstacle (Strategy and Plan of Action on Strengthening Women (2024-2028)).

An evaluation of the changes in the family brought by women's employment in high rates reveals that when the values concerning the parenting needs of children conflicted with economic roles it usually led to a situation to the detriment of children's best interest.

Keywords: Women's empowerment, female employment, out-of-home childcare, child well-being, family policies, strong family

Citation

Büyükcoşkun Seyhan (2025). Is “Strong Woman” a Strong Family?. *Aile Journal*, 3/1, 31-59.
<https://doi.org/10.70348/aile.2025.12>

Date of Submission	25.08.2024
Date of Acceptance	12.04.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External This article is the revised and developed version of the conference presentation entitled “Is “Strong Woman” a Strong Family?”, delivered at the the International Family Symposium II: The Family in the Face of Global Threats on May, 2024. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Ethical Statement	
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author (s). has no conflict of interest to declare.
Complaints	dergi@isavak.org
Grant Support	The author (s). acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Ekonomik faaliyetlerin asıl amacının insan olduğu, toplumun daha müreffeh ve daha mesut yaşamasını sağlayıcı bazı maddi hedeflerin gerçekleştirilmesinin ise araçsal olduğu varsayılmakta fakat bugün bunun ihmale uğradığı belirtilmektedir (Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. 1999). 80 sonrası yaşanan küreselleşme sürecinin genel olarak dünyanın “Batılılaşmasını” hızlandıran bir süreç olduğu ve piyasanın ihtiyaçlarının toplumsal ihtiyaçların üstünde yer aldığı bir dönemi temsil ettiği vurgulanmaktadır (Koray, 2011). İleri derecede sanayileşmiş ülkelerin dünya ticaretinin çok yönlü olarak serbestleştirilmesi fikri ile mal ve finans piyasalarının ülkelerin sınırlarını aştığı; demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, eşitlik, dışa açık ve rekabetçi pazar ekonomisi gibi kavramların ortak değerler olarak benimsendiği küreselleşmede ekonomi üst değer olarak belirginleşir (T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, 1996-2000).

Küreselleşen piyasa ve gelişmekte olan ülkelere kayan üretim zincirleri açısından ücretli işe giren kadın sayısının artması başlı başına önemlidir. Birleşmiş Milletlerin kadının kalkınmaya katılması yönündeki çabalarında Dünya Bankasının projelerinde görülen en önemli amaç piyasanın bu kadın emeği talebini karşılamaktır. Endüstrileşme yolundaki ülkelerde de büyüme ve kalkınma hedefiyle ihracata dayalı sanayileşme program ve politikalarının merkezini kadınların işgücüne yüksek düzeyli katılımı oluşturmuştur. Tüm bu ekonomik ve endüstriyel eğilimler küresel düzeyde kadınların ücretli işlerdeki istihdam oranlarını artırmıştır. Kadın istihdam oranlarındaki bu artış eğilimi işgücünün feminizasyonu olarak adlandırılmıştır (Urhan ve Etiler, 2011). Bunun neticesi olarak, kadınların günümüzde küresel büyümenin en güçlü motoru olduğu belirtilmektedir (Baumeister, 2010).

Küresel işgücü piyasasının ucuz ve esnek kadın emeği talebinin yansısı (Berch, 1982) ikinci dalga feminist hareket kadınların işgücüne katılmasını cinsiyet eşitliğinin ve ekonomik bağımsızlığının gerekli şartı olarak savunmuş, istihdama katılımının kadının güçlenmesinin en önemli aracı olduğunu varsaymıştır (Aslantepe, 2006).

Kadınların istihdamına bağımlı en büyük değişim küçük çocukların bakımı meselesinde gerçekleşmiş, önceki yüzyıllarda görülmemiş ölçekte çocuk anne-dışı bakıma maruz kalmıştır. Küçük çocukların kadınların piyasada istihdamı önündeki en büyük engel olarak tanımlanması bakımlarının devletin sunması

gereken bir hizmet alanı olarak kabul görmesini sağlamıştır. AB zirve kararlarında üç yaş altı ve üstü için belirlenmiş anne-dışı bakım hedeflerine ulaşılması Avrupa İstihdam stratejilerinin önemli bileşenlerinden sayılmıştır (Koray, 2011).

2005 senesinde 2004 İlerleme Raporu ışığında Avrupa Parlamentosu Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komitesince "Kadınların Sosyal, Ekonomik ve Politik Hayattaki Rollerine Üzerine" isimli rapor hazırlanmış, raporda AB'ye dahil olmak isteyen üyelerin Topluluk Müktesebatını kabul etmelerinin gerekliliği ve kadın hakları ve cinsiyet eşitliğinin bu müktesebatın bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Kadının işgücü piyasasına erişim imkânlarının artırılmasının gerekliliğine işaret edilerek, hükümete Türkiye'de kadınların işgücüne katılımını artırmak için daha fazla kreş ve anaokulu açılması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Bağımlılık yaşındaki çocukların ihtiyaçlarının kadınların iş piyasasına katılabilmesi gerekçesiyle ihmale uğraması, sağlıklı gelişim sürecini örseleyebilecek şartları üretmektedir. Çünkü küçük çocukların gelişip ortaya çıkan sosyal, psikolojik ve biyolojik kapasitelerini anneleriyle ilişkilerinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir (Schore, 2001). Nörobiyoloji, pediatri ve psikiyatri sahalarında yapılan çalışmalar küçük çocukların ailenin dışına devredilen bakımının onların zihinsel ve duygusal gelişiminde ve ileriki yıllarında istenmeyen sonuçlara neden olabileceğini göstermektedir.

Buna mukabil ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmişlik düzeyi bakımından AB ülkeleri standartlarına ulaşma hedefinde olan Türkiye, sosyal politikalarını da Avrupa Birliği hedef ve kararları doğrultusunda oluşturmaktadır. Yanı sıra belirlemiş olduğu aileyi korumak ve güçlendirmek yönündeki hedefleri ise AB hedefleri ile bağdaşmazlık göstermektedir.

Çalışmamız On ikinci Kalkınma Planı'nda hedeflenen, "Geleceğimizin teminatı çocuklarımızın üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi" ve "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" ekseninde; insan odaklı, kapsayıcı bir kalkınma yaklaşımının T.C. Devleti Çalışma Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kadın istihdamı artışına yönelik stratejileri, projeleri ve çocuk bakım hizmetlerini genişletme uygulamaları ile bağdaşık olmadığını göstermektedir.

1. Kadın İstihdamı ve Kadının Güçlendirilmesi Politikaları

Kadınlar çağlar boyunca geçimlik faaliyetleri için hep çalışa gelmişlerdir. Fakat sanayileşme ile birlikte üretim mekanındaki ev-işyeri ayrışması kadınların evlerindeki işlerinin piyasa dışı kabul edilmesine yol açmıştır (Bora, 2010). Kadının ev içi iktisadi faaliyetleri piyasa-dışı faaliyetler olarak önemsiz ve ikincil addedilerek ancak piyasada ve bağımlı iş ilişkisi içinde çalışarak üretken olacağı kabul edilmiştir. Diğer yandan feminist hareketin istihdam ile cinsiyet eşitliği ve ekonomik bağımsızlık arasında kurduğu denklem kadınların işgücü piyasasına yönelmesini teşvik etmiştir.

Bugün yaşanan “Çağdaş hayat, statüye, paraya ve imaja odaklanan bir dizi değer ve hedefi içeren materyalist ideallerin benimsenmesi için gerekli olan hemen her şeyi önceden hazırlayarak sunmaktadır topluma” (Kasser, 2016). Statü kazanmanın para kazanmakla ve bu vesileyle güç elde etmekle mümkün olacağı kabulü birey, aile ve toplum düzeyinde maddeci değer sisteminin birincilleşmesi anlamına gelmektedir.

1.1. Ekonomik Küreselleşme ve Kadın İstihdamı

Batı merkezli çok uluslu şirketlerin üretim merkezlerini kaydardıkları Güneydoğu Asya ülkelerinde kurulan fabrikalarda düşük ücretlerle çalışan genç kadınlar elektronik ve giyim endüstrisi için adeta ‘bonanza’ (zengin maden yatağı) niteliğindedirler (Berch, 1982). Bu duruma atıfla kadın emeğinin uluslararası sermaye açısından özgül bir önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Eisenstein, 2010).

Kıta Avrupası ülkeleri de artan rekabetçi durum ve sürdürülebilir büyüme hedefi doğrultusunda kadınların emek piyasasına yönelmesi hedefiyle hareket etmektedir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) bünyesinde geliştirilen Avrupa İstihdam Stratejisi (EES), üye devletlerde kadın istihdam oranlarının artmasını ana hedeflerinden bir olarak belirlemiştir (Mosesdottir, 2002). Sosyal ve ekonomik politikalarını bu doğrultuda belirleyen Avrupa ülkeleri, tam zamanlı çalışan ve evin geçimini sağlayan erkek ile evdeki kadından oluşan modelden, erkeklerin tam zamanlı çalışmaya devam ettiği ve kadınların da yarı zamanlı çalıştığı iki kazananlı (dual-earner family) aile modeline geçmiştir. AB’nin “Büyüme, Rekabetçilik, İstihdam” raporu kadınların emek piyasasına tam entegrasyonu yoluyla daha önce evde ücretsiz emekle ürettikleri her çeşit

hizmeti piyasadan temin etmek zorunda kalacakları için yeni iş alanları yaratacağını belirtir. Böylece kadınların tam istihdamı sonucu ev içi üretimlerinin piyasalaşmasının oluşturacağı büyüme hacmi vurgulanır. Diğer bir ifadeyle, “Daha çok kadını işgücüne sokmak yeni işlerin ihdası ve şimdiye dek kayıt dışı kalan, vergilendirme ve düzenlemeden korunmuş eylemlerin kaydedilmesi yoluyla gayri safi yurtiçi hasılayı artırır. Böylece piyasadaki işlerin vergilendirilip evdeki işlerin vergilendirilmemesi şeklindeki çarpıklığı düzeltir.” (Pissarides ve diğerleri, 2003) perspektifi Avrupa devletlerinin kadın istihdamındaki temel hedeflerini belirgin kılmaktadır.

Diğer taraftan küresel piyasanın ulus devletlerden ucuz emek, düşük vergi, az kamu harcaması istediği ve kadın işgücünün bu doğrultuda talep karşılayıcı olduğu görmezden gelinemez (Koray, 2011).

1.2. Feminist İdeoloji ve Kadınların Güçlendirilmesi Paradigması

Feminizm açısından kadının güçlenmesi için ekonomik güç kazanmasının başlı başına bir hedef olduğuna ve ekonomik gücün kadının öteki alanlarda da güçlenmesi için anahtar bir rol oynadığına inanılmaktadır (Koray, 2011). ABD tarzı feminizm, bireycilik ve kişinin eş ve/veya annelik rolünden ayrı olarak kendi adına çalışması veya piyasa ekonomisine katılması şeklinde yaygınlık kazanmıştır. Kısacası, iş siyaseti feministlerin değişmez ilgi alanını oluşturmaktadır (Evans, 2003).

Cinsiyet eşitliğinin ve ekonomik bağımsızlığın ancak ücretli iş yoluyla gerçekleşeceği kabulü artık sarsılmaz bir paradigma hüviyetindedir. AB düzeyinde cinsiyet eşitliğinin en çok istihdam alanıyla ilgili politikalar açısından dikkate alınması da bunu göstermektedir. Dolayısıyla cinsiyet eşitliği politikalarının 1980 sonrasının dünyasında siyasal ve ekonomik alanda uygulanan liberal politikaların bir parçası olarak araçsallaştığı görülmektedir (Koray, 2011). Oysa bir ücret için çalışan çoğu kadın ve erkek için, maaş çeki ile gelen ekonomik bağımsızlığa denetimcilerin günlük otoritesine itaat, işyeri düzen ve disiplinine uymak, müşterilere hürmet ve modern zamanın artan istihdam güvencesizliğine karşı tetiktelik hali eşlik eder (Gilbert, 2008). Belli bir emek arzına mukabil elde edilen paranın arzu edilen şekilde harcanabilmesiyle hissedilecek bağımsızlık, iş gereği tabi olunan kurallar, katlanılan fiziksel ve psikolojik zorlanmalar ve taşınan kaygıların toplamı olarak yarattığı bağımlı olma durumuyla paradoksaldır.

Küreselleşen üretimin talebi doğrultusunda kadınların piyasaya teşvikinin eşitlik ve güçlendirme politikaları eşliğinde gerçekleşmesi büyük sermayenin devlet politikalarıyla iş birliğini gösterir. Küresel sermaye yüksek karlılık hedefiyle sadece devletler ile değil kadınların ekonomik imkanlarının maksimuma çıkmasını sağlamaya çalışan feminist hareket ile de girift ilişkiler içindedir (Eisenstein, 2005). Feminist hareketin küresel sermayenin hizmetine koşulması olarak adlandırılan bu ilişki kadınların emek piyasasına katılarak elde edecekleri ücretle erkekler karşısında güçleneceklerini varsaymaktadır.

Güçlendirme kavramı maddi güçten ziyade resmi gücü ima eder ve mücadele sırasında aşağıdaki kişilerin onu ele geçirmesi yerine gücü verecek dışsal üst düzey bir kurumu içerir. “Her şeyden önce bu kavram, Batı kapitalizminin yeni ekonomik küreselleşmesinin politik felsefesinin bir parçasıdır.” (Mohanyt, 1995). Çünkü her tanım esasen politik bir eylemdir. Oranlar ve grafiklerle ifade edilmeye çalışılan “güçlendirme”, esasında niceliksel verilerle kolaylıkla yakalanamayan bir sosyal değişim biçimi olarak nitelenir (Kabeer, 2001).

Güçlülüğün ücretli iş sayesinde edinilebileceği kabulü “güçlülük” vasfının içsel bir yeti olarak değil dışsal şartlara bağlı bir nitelik olarak benimsendiğini gösterir. Böylece istihdamda olma ve olmama durumlarına göre kazanılan veya kaybedilen güçlülük kalıcı bir durumu imlemez. Kadın istihdamına dair bir toplantıda konuşan A. Çelikel, kadınların ev işi, çocuk bakımı gibi ekonomik değeri olmayan sadece manevi değeri olan işlerle uğraşırken erkeklerin toplumsal değer taşıyan işlerle uğraşarak üretkenlikleriyle ekonomik güç kazandıklarını savunur. Bu ön kabulle de kadınların toplum içinde bir değer kazanmaları için mutlaka çalışma yoluyla ekonomik güç sahibi olmaları gerektiğini vurgular. Ücretli işin kadına hem değer katacağı hem güçlendireceği varsayımı bu ifadelerle bir kez daha teyit edilir.

İnsan faaliyetlerinin yalnızca ekonomik göstergelere göre derecelenmesi ve değerliliği modern dönemin değer kurgusu sonucudur. Üstteki ifadede de karşılaştığımız değersiz görülen “manevi değeri olan işler” esasen materyalist değerler ile çatışan en güçlü sosyal değer olan diğerkâmlık (benevolence) eseri olarak ortaya konmaktadır (Kasser, 2002). Bu durumda kadınlar, aslında Çelikel’in ifadesinin tersine diğerkâmlık eseri olan çocuk yetiştirme ve aile üyelerinin refahına yönelik işleriyle toplumsal değeri yüksek uğraşların öznesidirler.

Etkinlik alanlarının yaygınlığı ölçüsünde “materyalist değerler, peşinden koştuğumuz idealleri, yetkinliğimizi ve öz-değerimizi kendilerine göre belirlediğimiz ölçüye dönüşmüşlerdir”. Çünkü materyalizm zenginliğe, mülke, imaja ve statüye odaklanan bir dizi değer ve hedefi içerir (Kasser, 2016). Buna göre maddi kazanımların kadını güçlendirmesi hedefi hiyerarşik olarak materyalist değerlerin öncelikli ve değerli olduğunun kabul edilmesi demektir. Buna göre ücretli iş ile güçlenmiş olduğu varsayılan kadınların “güçlü ailenin” kurucu unsuru olacağı varsayımsaldır. LeBaron ve ekibinin yaptığı araştırma sonucuna göre paraya ve mal varlığına yüksek değer vermenin evliliğe ve aileye değer vermeyle çatıştığı görülmüştür. (LeBaron, B. Allsop, D. B. Hill vd., 2017).

1.3. Türkiye’de Kadınların İstihdam Yoluyla Güçlendirilmesi Politikaları

Türkiye, 10 Şubat 2009 tarihinde ILO’nun 8. Avrupa Bölgesi Toplantısının yapıldığı Lizbon’da Ulusal Saygın İş Programı Mutabakat Zaptını imzalayarak ILO ile birlikte Ulusal Saygın İş Programını Türkiye’deki sosyal ortakların da iş birliğiyle uygulayacağını beyan etmiştir. Bu programın maddelerinden biri de “kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın istihdamının artırılmasıdır (ÇSGB, 10.02.2014, s. 21).

On ikinci Kalkınma Planı

On ikinci Kalkınma Planı’nın “Kadın” kısmında yer alan Politika ve Tedbirler başlığı altında yer alan ilk maddede, “Kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi önceliğinin tüm plan, program, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde yer alması sağlanacaktır” hedefi yer alırken; ikinci maddede de “Merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel sektör ve STK’larla işbirliğiyle kadın istihdamını artırmak üzere kaliteli, ekonomik ve erişilebilir bakım hizmetlerine ilişkin alternatif modeller geliştirilmesi ve pilot uygulamaları takiben yaygınlaştırılması sağlanacaktır” hedefi belirlenmiştir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Ülkemizdeki kadınların da yukarıda açıklandığı gibi ancak iş piyasasında yer almalarıyla güçlenecekleri öngörülmüştür.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı'nın katıldığı “Güçlü Türkiye’nin Güçlü Kadınları Zirvesi’nde iş dünyasının öne çıkmış kadınlarına hitabı “Kendisine ve ülkesine katma değer üreten güçlü kadınlarla” güçlü bir Türkiye’ye ulaşılacağı umudunu dile getirmektedir. Önceki yıllarda da tekrarlanan anılan zirvede yer alan ve “güçlü kadın” niteliği ile öne çıkan kadınların yüksek statülü, yüksek gelirli ve şöhretli kişilikler oldukları dikkate alındığında, aslında daha önce zikredilen materyalist değerler öbeğinin vurgulandığı görülmektedir. Halbuki çalışmalarında materyalizmin insana yüksek bedeline dikkatimizi çeken Tim Kasser’in ifadesiyle “Değerlerinin para ve statü gibi dışsal göstergelere dayalı olduğuna inanan insanlar değerleri bu başarılarla dayalı olmayan sıkı, istikrarlı ve derin bir saygınlık duygusuna sahip insanlara nispetle kaderin getirdikleri karşısında daha savunmasızdırlar” (Kasser, 2002). Güçlülüğü maddi şartlara bağlı olan bireylerin gerçekte daha kırılgan olmaları oluşturdıkları ailelerin ve dahası toplumsal yapının güçlü olması halini zaafa uğratmaktadır.

İş Pozitif Projesi

Yüzyılın Kadın İstihdamı Projesi olarak takdim edilen “İş Pozitif” projesi kadınların işgücüne katılımı ve girişimciliğinin hibe, teşvik, kredi ve muafiyetlerle desteklenerek artırılması ve bu yolla kadın istihdamının genişletilmesini hedeflemektedir. Başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere on bakanlığın paydaş olduğu proje 81 ilde tanıtılıp katılımcılar celbedilmeye çalışılmaktadır. Bakanlığın proje tanıtımında “Artık kadınlarımız da üretime, iş dünyasına ve çalışma hayatına girmek zorunda” (21.03.2024 ÇSGB) ifadesiyle gelecek kuşağı yetiştirme ve evdeki üretimi gerçekleştirme pozisyonundaki kadınların üretim-dışılığı varsayılmakta, feminizmin norm ve değerleri istihkam edilmektedir (Gilbert, 2008).

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yayınladığı plan kadınların eğitim, sağlık, ekonomi ve karar alma mekanizmalarına katılımını artırmak hedeflerine sahiptir. Özellikle işgücüne dahil olmayan kadınların işgücüne katılmaya teşvik edilmesine yönelik programların hayata geçirileceği ve daha yoğun katılımlarının destekleneceği ifade edilmektedir. Böylece kadınların işgücüne katılma oranlarının %56,7’e ulaştırılmasının hedeflendiği vurgulanmaktadır.

Neil Gilbert'in ifadesiyle, feminizm, piyasanın talepleri ve devletin geliştirdiği politikalar hep birlikte aile hayatına istedikleri şekli vermek için iş birliği halindedirler (Gilbert, 2008). Oysa "Kadınların para ekonomisine katılımı[nın] - ister fabrika istihdamı ister iç pazara ya da uluslararası pazara yönelik ev eksenli çalışma, isterse de küçük ölçekli satış yoluyla olsun- kendi başına kadınlara eşitlik ve güç kazandırma[yacağını]" belirtmek gerekiyor (Pearson, 2007).

2. Çocuk Bakımının Dışsallaştırılması

İnsanlık tarihi boyunca aile içinde büyütülen çocuklar artık ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısına ve politikalarına bağlı olarak değişen oranlarda olmak üzere uyanık oldukları zamanın önemli bir kısmında ev dışında bakılmaktalar. Kadınların işgücüne katılımında önemli bir faktör olarak kabul edilen çocuk bakımı konusu sosyal politikacıların ilgi sahasında yer almaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede devlet çocuk bakımı maliyetlerini karşılamaya yardım ederek annenin işgücüne katılmasını teşvik etmek amacıyla çeşitli politikalar uygulamaktadır (Kakıcı vd., 2007). Çocuk bakımındaki bu dönüşümün ilk nedeni bugün OECD ülkelerinde çalışma çağındaki kadınların 2/3'sinin istihdamda yer almasıdır. Endüstrileşmiş ülkelerdeki küçük çocukların durumundaki bu büyük değişimin ikinci nedeni hükümetler üzerindeki ekonomik baskıdır işgücü içerisindeki daha fazla kadın GDP (GSYH)'yi yükseltecek gelirlerden alınan vergiyi artıracak ve sosyal refah harcamalarını azaltmış olacaktır (The Child Care Transition, 2008).

2.1. Kadınların İstihdam Engeli Olarak Çocuk Bakımı

Küçük çocuklu kadınların annelik işlevleri nedeniyle işgücü piyasasına katılamamaları istihdamları önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Çocuk bakımının kadınlık işlevi olarak gerçekleştirilmesi feminist terminoloji ile ifade etmek gerekirse ataerkil değerler sisteminde belirlenmiş cinsiyetçi bir alan olarak tanımlanmaktadır. Anneliğin kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin önemli bir parçası olarak kodlandığı ve bu durumun kadınların çocuk bakım hizmetlerinden sorumlu tutulmalarına neden olduğu savunulmaktadır (Bütün, 2010). Çocuk bakımının ev içi görevlerin devamı olarak görülmesinin doğal bir sonucu olarak bu işin tamamen kadının üzerine yüklenmesi erkeğin bu yükü paylaşmamasının aile ve iş hayatını dengelemeye çalışan kadın için çalışma yaşamına katılımında başlıca engeli oluşturduğu ifade edilmektedir (TÜSİAD,

2008). Gerek Batıda gerekse Türkiye’de Marksist Feminist çizgideki bazı kadın dernekleri çocuk bakımını kurtulunması gereken ve geliştirmeyen işler kategorisinde değerlendirmişlerdir (Naumann, 2005; Kara, 2006).

Bu kabullerin sonucu olarak küçük çocukların bakımı gitgide büyüyen ölçekte kamusal bir işe dönüşmektedir. Ne yazık ki çocuk bakım programlarının mantıksal temeli, çocukların ihtiyaçları değil ekonominin ihtiyaçları veya annelerin ihtiyaçları olmuştur. Kamusal bakım programları Batı’da savaş zamanında kadınları iş gücüne katılmaya teşvik etmek için veya kadınları yeterli işgücü bulunmayan bölgelerdeki endüstriye çekmek için geliştirilmişti (Rossi, 1977).

Yüzyıllar boyunca hâkim bir şekilde özel ve ailenin olayı olan küçük çocukların bakımının dikkat çekici ölçekte kamu ve özel teşebbüsün dahil olduğu ev dışı bir işe dönüştüğünü tespit eden UNICEF araştırması esasen büyük bir toplumsal riske işaret ediyor: Bugün, OECD ülkelerinin yetişmekte olan kuşaklarının çoğunluğunun ilk çocukluk dönemlerinin önemli bir kısmını evleri yerine çocuk bakım merkezlerinde geçiren ilk nesil olacağı vurgulanıyor. Endüstrileşmiş ülkelerin hepsinde ev dışı bakımın daha önce hiç olmadığı ölçüde ve uzunlukta saatler boyunca çocukların maruz kaldığı bir gündelik hayat gerçeği haline geldiği belirtiliyor.

Çocuk bakımındaki bu dönüşümde açık bir tehlike mevcuttur. Çocuk Hakları Konvansiyonu 3. Maddede belirtilen “çocuğu ilgilendiren her eylemde çocuğun menfaatine olan durum öncelikle dikkate alınmalıdır” ilkesi ihmale uğramaktadır. Oysa çocuk bakımı bir çocuğun gelişimi için doğrudan girdiler sağlayan bebeğin bir insan haline gelmesini mümkün kılan ve duygusal bağları içeren bir emek türüdür (Kakıcı vd., 2007; Özkaplan, 2009; Giddens, 2010,).

2.2. Anne-dışı Bakımın (Non-maternal care) Doğurduğu Sonuçlar

Küçük çocukların sosyal, psikolojik ve biyolojik gelişme süreçlerini ve kapasitelerini anneleriyle ilişkilerinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir (Shore, 2008).

Oxford Ebeveyn-Çocuk Projesi kurucularından psikoterapist S. Gerhardt, bebek için en hayati olanın onun yönelttiği sinyallere dikkat ederek durumunu ayarlayan böylelikle onun için her an var olan bir ebeveyn veya bakıcının duygusal olarak erişilebilirliği olduğunu vurgular. Özellikle anne ile bebeği

arasındaki alışverişin ilk üç yıldaki sosyal ve bilişsel gelişimdeki vazgeçilmez önemine dikkati çeken pek çok çalışma mevcuttur (Komisar, 2017). Elbette bebeğin bu ihtiyacını hormonlarının yarattığı öznel durumu nedeniyle karşılayacak birincil kişi annesi olacaktır. Çünkü sahip olduğu içsel kaynaklarıyla bu ihtiyaçları bebeğinin duygularıyla yoğun bir şekilde özdeşleşerek karşılaması çok daha fazla mümkündür (Gerhardt, 2004).

Anne-dışı bakımın küçük çocuklar üzerindeki etkilerine dair çalışmalara göre erkek çocuklar düşük nitelikli çocuk bakımı karşısında kız çocuklarından daha kırılgan durumdadırlar. Araştırmalar gösteriyor ki ilk çocukluk dönemindeki duyarlı anne bakımı erkek çocukların gelecekte daha uysal-uyumlu daha az zorba daha araştırmacı ve yabancı insanlara daha fazla girişken olmasına neden olmaktadır (Morgan, 1996).

Küresel ekonomik sistemin büyüme ve rekabetçi bir üretim piyasası hedefiyle istihdamını teşvik ettiği kadınların arkalarında kalan küçük çocukların gelişimsel ihtiyaçları hesaba katılmamaktadır. Gerhardt'ın "Çalışma merkezli kültürümüz bebeklerin ihtiyaçlarını karar süreçlerinde dikkate alamamaktadır" (Gerhardt, 2010), tespiti çocukların yararının ekonominin talepleri karşısında ikincilleştiğini göstermektedir.

2.2.1. Duygusal Etkiler

Çocukluğun ilk yıllarında anne ile kurulan "bağlanma" ilişkisi, çocuğun kişiliğinin önemli bir kısmını oluşturmakta ve kurulacak güvenli bağlanma ilişkisi çocuğa sağlıklı psikolojik gelişim imkânı sağlamaktadır. "Sağlıklı bir şekilde gelişme, stresi düzenleyebilme, duyguları dengeleme ve diğer insanların acılarını paylaşabilme kapasitesi anneyle başlar." (Komisar, 2017).

Duyarlı ve müşfik bir yetişkinin ilgi ve bakımı sayesinde kaygı ve acıyla ağladığında sakinleştirilip rahatlatılan bebek kendisinin ve duygularının farkına varmaya başlar. Bu süreç bebeğin prefrontal beyninin orbitofrontal kısmının gelişmesini sağlayarak 18 aylık olduğunda artık başkalarının durumlarına dair anlayışa sahip olabilmelerini mümkün kılar. Sosyal ortamlardaki emosyonel manaları algılamayı sağlayan beynin bu kısmı (orbitofrontal beyin) sosyal beyin olarak adlandırılır. Bu kısmı gelişmiş olan kişiler hem kendi duygularına ve onları nasıl düzenleyeceğine dair farkındalığa hem de başkalarının duygu ve fikirlerine karşı hassasiyete sahip olurlar (Gerhardt,2010). Küçük çocukla bakım

vereni (annesi) arasında kurulan sıcak, yakın, ilgili ve istikrarlı ilişki “güvenli bağlanma” olarak nitelenir ve ömür boyu olumlu etkileri bir koruyucu zırh işlevi görür (Giddens, s. 58). Buna karşın güvensiz bağlanmış çocukların şiddete eğilim, kendine zarar verme, madde kötüye kullanımı (drug abuse) ve bağımlılığı, ihmal ve istismar etme ya da edilme gibi psikopatolojileri yaşama olasılığı yüksek görülmektedir (Soysal vd., 2005).

Endüstrileşmiş ülkelerde gözlenen çocuk bakımındaki dönüşüme dair güçlü bir ikaz mahiyetindeki UNICEF raporu ebeveyniyle yakın ilişki ve bakımdan mahrum olmanın bebek ve küçük çocukların dışlarındaki dünyaya nasıl tepki vereceklerini zorlaştıran bir duruma yol açtığı belirtilmiştir. Yakın ve sıcak ilişki yoksunluğu bedenin stres yönetimi sisteminin düzeninin bozulmasına (mis-setting) neden olabilmektedir. Bazı durumlarda ve bazı çocuklar için bunun uzun vadeli etkileri depresyon, içe çekilme, odaklanma bozukluğu ve diğer akıl sağlığı rahatsızlıklarıdır (Innocenti, 2008).

Küçük çocuğun rahatının sağlanması, teşvik edilmesi ve sevgi gösterilmesi gibi temel duygusal gereksinimlerinin sürekli görmezlikten gelinmesi ve/veya çocuğun temel fiziksel gereksinimlerinin sürekli görmezlikten gelinmesi ya da kalıcı bir bağlanmanın oluşmasını önler şekilde birincil bakım verenin sık sık değişmesi gibi faktörler “tepkisel bağlanma bozukluğu”nda etkili olabilmektedir (Sayar ve Tüzün, 2006).

İngiltere’de başlatılmış olup çocukların gelişimini takip eden tek boylamsal çalışmanın bulgularından biri de üç yaşından önce uzun saatler boyu toplu bakım kurumlarında bulunan çocuklarda yüksek seviyeli “anti sosyal davranış” bulunduğu şeklindedir. “Yapılacak genelleştirme çocuğun ne kadar küçüklükten itibaren ve ne kadar uzun saatler boyunca yuvada kalırsa riskin de o kadar büyük olacağıdır” (Innocenti Research, 2008).

Annenin ihtimamı ve istikrarlı bakımı dışında kalmanın yetişkinlik yıllarındaki muhtemel sonuçlarına dair izleri tespit edebilmek pek de kolay olmamaktadır. Çünkü P. Morgan’ın ifadesiyle” Davranış bilimlerinde, fizikteki gibi kesin, istisnasız kurallara değil, ihtimallere-olasılıklara bakılır. Örnek olarak şu araştırma dikkat çekicidir:

Fin toplumundaki yalnız yaşama ile anti-depresan kullanımı ilişkisi üzerinde bir çalışma yürüten Laura Pulkki-Rabak ve ekibi çalışma yaşamı ve yalnız yaşayanlar üzerinde odaklanmış ve yalnız yaşayanların başkalarıyla birlikte yaşayanlara

göre belirgin şekilde daha yüksek antidepresan kullanımına sahip olduğunu göstermiştir. Pulkki-Rabak, yalnız yaşama ile antidepresan kullanımı arasındaki ilişkide sosyal destek, sosyo-ekonomik durum gibi etkenlerin dışında açıklayamadıkları bazı etkenlerin varlığına dikkati çekmiştir. İleri çalışmalarla ortaya çıkarılması gereken etkenlerin sosyal sermaye (yabancılaşma duygusu ve topluma güven duygusundan yoksunluk) ile yetişkinlikteki psikolojik zafiyet-kırılganlığın ortaya çıkmasına neden olan çocukluk koşulları olduğu belirtilmiştir (Pulkki-Rabak ve diğerleri, 2012).

Denebilir ki istihdamdaki ebeveynin dışsallaştırdığı (de-familisation) çocuk bakımının fiyatını esasen çocuk ödemektedir (Gilbert, 2008).

2.2.2. Zihinsel Etkiler

Küçük çocukların etraflarında varlığını hissettikleri duyarlı anne bakımının eseri olarak çok yönlü gelişimleri itibariyle ortalama bir seyir takip ettikleri görülür. Bu durumda “Güvenli bağlanmış küçükler sadece daha hızlı öğrenici olmakla kalmazlar, akran gruplarında daha kolay kabul görür ve yetişkinlik hayatlarında daha istikrarlı ilişkilere sahip olurlar. Böylece, yetişkin olduklarında kendi çocuklarının da zihinsel sağlığını desteklemeye ve uzun vadede bu halin nesiller arası devamına imkân veren niteliksel avantajları kazanırlar.” (Baron-Cohen, 2003).

İnsanın hayatında “sihirli yıllar” olarak adlandırılan 0-6 yaş dönemi çocukta bedensel ve zihinsel gelişimin en süratli olduğu yıllardır. Yine bu yıllar çocuğun duygusal ve toplumsal gelişimi ile kişiliğinin oluşumunda en önemli basamakları içerir. Bu nedenle, birçok çocuk gelişimcisi (A. Myrdal, J.Bowlby, V. Klein, L. V. Hoffman) çocuk yaşamının en önemli yıllarını oluşturan bebeklik ve ilk çocukluk çağında çocuklu kadının çalışmasına tepki gösterirler... Yapılan araştırmalara göre annenin çalışma nedeniyle evden uzak kalması anne mahrumiyeti kadar değilse de çocuğun ruhsal gelişimini aksatabilir. Öte yandan anneden görülen sevgi ve şefkat öğrenilmiş bir davranış modeli olarak çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkilerde sergileyeceği davranışları da oluşturmaktadır (Razon,1983).

Ev dışı bakımın ebeveyn-çocuk bağlanmasını zayıflatması ve çocuğun emniyet ve başkasına güven hissinin gelişmesini riske sokabilmesi, güvenli, duygusal olarak dengeli ve zorluklarla baş etme gücü yüksek bireylerden oluşması hedeflenen toplumsal yapının karşı karşıya kalacağı risklere işaret eder.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye'nin endüstrileşmiş ülkelere göre düşük sayılan kadın işgücünü artırmasının büyük bir çocuk kitlesinin kreş ve yuvalarda büyütülmesini gerektireceği açıktır. 2006 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilen Türkiye Aile Yapısı Araştırma verilerinin mukayese edildiği çalışmaya göre annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuğun gündüz bakımının anne tarafından yapılması oranı düşmektedir. Buna göre lisans veya lisansüstü eğitim almış annelerin çocuklarına gündüz bakım verme oranı 2006'da %77 iken, 2011'de %67'ye düşmüştür. Buna mukabil eğitilmiş olmayan annelerin çocuklarına bakma yüzdesi 2011'de %92'dir ((T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Aile ve Toplum Hizmetleri Gen.Müd., 2014). Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe kariyer ve istihdam nedeniyle anne-dışı bakıma bırakılan çocuk sayısının artacağı açıktır.

Toplumun bir sonraki kuşağını yetiştirmek anlamına gelen ebeveynlik ve özellikle annelik iş piyasasına katılma teşvik ve tercihi karşısında ikincilleşmiş, itibar kaybına uğramıştır. T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün 2010 yılında gerçekleştirdiği Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması esasen dikkat çekici bir ikazda bulunmaktadır: “Modern dünyanın bireyi önceleyen, haz ve tüketim ekseninde kurgulanan hayat tarzlarını beslemesi, aile üzerinde hem kadın hem de cinsiyet rolleri açısından önemli etkilere sahiptir. Örneğin, annelik ve çocuk sahibi olmak bireysel talepler ya da kariyer beklentileri karşısında ikinci planda kalabilmektedir” (T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010).

İlan edilen On İkinci Kalkınma Planı'nın 730. hedefi “Geleceğimizin teminatı çocuklarımızın üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesidir”. Bununla birlikte aynı planın 697. hedefi kadın istihdamını artırmaya yönelik kurumsal bakım imkanlarının ekonomik ve fiziki erişilebilirliğinin artırılacağını belirtmektedir.

Türkiye'nin 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Kalkınma Planı'nda “Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesi” yer almakta iken hem Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kadınları istihdama teşvik için geliştirdiği projeler hem Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının kadınları eşit ve güçlü kılmak için öngördüğü istihdam stratejileri küçük çocukların aileleri dışında bakılmasını gerektirmektedir. Kamunun çocuk bakımı için uyguladığı projeler ve destekler yıllar içinde artış göstererek çok daha fazla

küçük çocuğun evi dışındaki bakımını kurumsallaştırmaktadır. Son örneği 0-3 yaş çocuklarının annelerinin işgücüne geri dönmesini ve işgücüne katılımını teşvik eden Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ve Avrupa Birliği'nin NANNY ve EDUCARE Projesi kapsamında verdiği 24 milyon avroluk bakıcı desteğidir. 2019-2022 yılları arasında uygulanan eğitilmiş bakıcı desteğinin daha fazla anneyi kapsayacak ikinci fazının da duyuruları yapılmış bulunmaktadır (SGK, 2024).

Türkiye Sosyal Güvenlik Kurumu proje uzmanlarının model almak için çalışma ziyaretleri yaptıkları ülkelerin çocuk uzmanları ise bu uygulamalara mukabil ihtar ve ikazlarını yapmayı sürdürmektedirler. İngiltere Çocuk Akıl Sağlığı Kuruluşu uzmanlarından Penelope Leach'in, gittikçe yüksek sayıda küçük çocuğun annelerin işe dönmesi nedeniyle gündüzlerini kurum bakımında geçirmesine karşın güçlü savunusu erken çocukluk dönemi yetiştirmesinin toplumun refahı ve esenliği için (well-being of society) hayati olduğudur (Gerhardt, 2010).

Benzer bir tehlike uyarısını da çocuk psikiyatristi Stanley Greenspan ve felsefeci Stuart Shanker yapmaktadır. Kişiselleştirilmiş bakımın (personalised care) sağlıklı bir toplumun hayati önemdeki temeli olduğu konusunda uyarıda bulunarak büyük sayılarla ifade edilecek kadar çok çocuğun karşılıklı olarak işleyen duygusal münasebetten mahrum kalmasının, toplumları gerilemeye ve çöküşe götüreceği ihtarında bulunmuşlardır.

Benzer şekilde, TÜRK-İŞ genel başkanının Kadın İstihdamı Zirvesi'ndeki ihtiyatlı ifadesi de endüstri çağının işçi prototipinin erkek olmasına karşın bilgi çağında kadınların ön plana çıkarak dünyada toplam işgücünün yaklaşık %40'ını oluşturmalarının toplumsal yapıya etkisinin büyük olacağı şeklindedir. Aileye yönelik sosyal politikaların iş-aile uyumluluğunu hedeflediği oysa birçok araştırma sonucunun her iki kurumun işleyiş ve talepleri itibarıyla bağdaşmaz olduklarını gösterdiğini belirtmeliyiz. Güven ve yakın ilişkilerin üretildiği biricik kurum olan ailenin bu işlevlerinin zayıflaması sosyal sermayenin de zayıflaması anlamına gelir (Aydemir, 2012; Gümüş, 2023).

Aile hayatının zayıflamasıyla ilgili istenmeyen sonuçlardan biri de yükselen kadın işgücü oranlarına eşlik eden hane üretiminin dışarıdan teminidir. Inas Rashad ve Michael Grossman yaptıkları çalışmada 1980'den beri 2/3 oranda artış gösteren obeziteyi adeta patlama yapan fastfood endüstrisi ile açıklamışlardır. Son birkaç on yıldır kadın için çalışmadığı zamanın kısıtlı ve çok değerli olmasına bağlı olarak evdekiler için yemek hazırlamaya hasredilecek zaman azalmış ve

ailenin dışarıda yemesi artmıştır. Başka araştırmacıların bulguları da annenin ücretli istihdamda geçirdiği süre ile çocuklardaki obezite arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. (Gilbert, 2008).

Küçük çocuklu kadınların erkeklerle eşitliği ve güçlenmeleri adına teşvik edilen ve artan istihdamının hem gelecek kuşağı oluşturacak bireylerin fiziksel, duygusal dayanıklılık ve zihinsel sağlığı bakımından hem de toplumsal değerleri tevarüs ederek materyalist değerlere karşı insani ilişkilerin yakın, güvenilir ve güçlü olmasını sağlayan sosyal sermaye bakımından “güçlü toplum” hedefine ulaştıramayacağı görülmektedir. Politika yapıcılarının kadınların iş piyasasına katılmalarını teşvik ederek onları güçlendirecekleri ve bunun güçlü bir topluma ulaştıracağı varsayım ve hedeflerinin gözden geçirilmesine ve ileri çalışmalarla dayanaklarının gösterilmesine ihtiyacı vardır.

Kaynakça | References

- Actor and Partner Effects Between Materialism, Importance of Marriage, and Marital Satisfaction. *Journal of Financial Therapy*, 8 (2). 2.
<https://doi.org/10.4148/1944-9771.1145>, s.18
- Alice S. Rossi (1977)., “A Biosocial Perspective on Parenting”, *Daedalus*, Vol. 106, No. 2, The Family (Spring, 1977)., pp.1-3, The MIT Press. çevrimiçi:
<http://www.jstor.org/stable/20024474>
- Ashley B. LeBaron, David B. Allsop, vd (2017).,). “Marriage and Materialism: Actor and Partner Effects Between Materialism, Importance of Marriage, and Marital Satisfaction”, *Journal of Financial Therapy*, 8 (2). 2.
<https://doi.org/10.4148/1944-9771.1145>
- Aslantepe, G (2006, Şubat). *Kadın istihdamı zirvesi* (Yayın No. 5100). Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Aslantepe, Gülay (10-11 Şubat 2006). Kadın İstihdamı Zirvesi, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, İstanbul.
- Aydemir, M. A., & Tecim, O (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 43-59.
- Aysel Çelikel (2006)., Kadın İstihdamı Zirvesi, TİSK Türk İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Baron-Cohen, S (2003). *The essential difference: Men, women and the extreme male brain*. Allen Lane.
- Baron-Cohen, Simon (2003). *The Essential Difference: The Truth about the Male&Female Brain*, Basic Books
- Baumeister, R. F (2010). *Is There Anything Good About Men?: How Cultures Flourish by Exploiting Men*. Oxford University Press.
- Berch, B (2000). *The endless day: The political economy of women and work* (Rev. ed.). Routledge (Orijinal çalışma 1982’de Harcourt Brace Jovanovich tarafından yayımlandı.).
- Berch, Bettina, (1982). *The Endless Day: The Political Economy of Women and Work*, NewYork, Harcourt Brace Jovanovich.

- Bora, A (2005). *Kadınların sınıfı: Ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin yeniden inşası* (8. baskı). İletişim Yayınları.
- Bulletin of The European Communities (1993)., “ Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges And Ways Forward Into The 21st Century”, White Paper 5. çevrimiçi:
http://aei.pitt.edu/1139/1/growth_wp_COM_93_700_Parts_A_B.pdf
- Bütün, M (2010). Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden çocuk bakım hizmetleri: Farklı ülke uygulamaları. *Çalışma ve Toplum*, 1 (24)., 19–34.
- Bütün, Melek (2010). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Çocuk Bakım Hizmetleri: Farklı Ülke Uygulamaları, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Çelikel, A (2006, Şubat). Kadın istihdamı zirvesi. *Çalışma ve Toplum*, 6 (3)., 71–76. Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Eisenstein, H (2005). A Dangerous Liaison? Feminism and Corporate Globalization. *Science & Society*, 69 (3)., 487–518. Guilford Press for Science & Society.
- Eisenstein, Hester (2005)., “Feminism and Corporate Globalization”, *Science & Society*, Vol.69, No.3. pp:487-518. Çevrim içi:
<http://www.jstor.org/stable/40404269>
- Erica Komisar (2017)., Being There: Why Prioritizing Motherhood in the First Three Years Matters, p.3
- European Commission (1993, 5 December). *Growth, competitiveness, employment: The challenges and ways forward into the 21st century* (COM (93).700 final; White Paper). European Communities.
- Gerhardt (2010)., *The Selfish Society*, Simon& Shachter, London
- Gerhardt, S (2004). *Why love matters: How affection shapes a baby's brain*. Brunner-Routledge.
- Gerhardt, S (2010). *The selfish society: How we all forgot to love one another and made money instead*. Simon & Schuster UK.
- Gerhardt, S (2010). *The selfish society: How we all forgot to love one another and made money instead* (p. 324). Simon & Schuster UK.

Gerhardt, Sue (2004)., Why Love Matters: How Affection Shapes a Baby's Brain, Routledge.

Giddens, A (2010). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Say Yayınları (Orijinal eser: Giddens, A (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.).

Giddens, A (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. Çev: Ü. Tatlıcan, Say Yayınları.

Gilbert, N (2008). *A mother's work: How feminism, the market and policy shape family life*. Yale University Press.

Gilbert, N (2008). *A mother's work: How feminism, the market and policy shape family life* (p. 58). Yale University Press.

Gilbert, N (2008). *A mother's work: How feminism, the market and policy shape family life* (s. 4). Yale University Press.

Gilbert, Neil (2008). *A Mother's Work: How Feminism, the Market and Policy Shape Family Life*, Yale University Press.

Göktaş, M (2024, Mart 8). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanımız Mahinur Özdemir Göktaş, Güçlü Türkiye'nin Güçlü Kadınları Zirvesi'nde konuştu. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanimiz-mahinur-ozdemir-goktas-guclu-turkiye-nin-guclu-kadinklari-zirvesinde-konustu/>

Gümüş, M (2023). "Yoksullukla Mücadelede Etkisi Tartışılan Sosyal Sermaye Kavramı ve İşlevleri Üzerine Teorik Bir İnceleme", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636- 7637)., (8:47); pp:2334- 2341 DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURN.68473>; (Aydemir, M. A., Tecim, O (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2012:28)., s. 43-59.

Gümüş, M (2023). Yoksullukla mücadelede etkisi tartışılan sosyal sermaye kavramı ve işlevleri üzerine teorik bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47 (8)., 2339-2362.

<http://www.jstor.org/stable/20024474>,

-       (2024).    Pozitif [Web sitesi]. <https://ispozitif.iskur.gov.tr/>
- Jacques, Martin (18.10.2004)., “The Death of Intimacy: A Selfish, Market- Driven Society is Eroding Our Very Humanity”, The Guardian.
- Kabeer, N (2001). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women's empowerment. In A. Sisask (Ed.), *Discussing women's empowerment: Theory and practice* (pp. 17–57). Sida Studies No. 3, Swedish International Development Cooperation Agency.
- Kabeer, Naila (2001). “Resources, Agency, Achievements”, in *Discussing Women Empowerment: Theories and Practic*. Printed by Novum Grafiska, Stockholm. SidaStudies: No.3,
- Kakıcı, H., Emeç, H., &   do ruk,   (2007). Türkiye’de çalışan kadınların  ocuk bakım tercihleri. * stanbul  niversitesi  ktisat Fakültesi Ekonometri ve  statistik Dergisi*, 5, 21–41.
- Kakıcı, H.,  zkaplan, N., & Giddens, A (2007–2010). Karışık kaynaklar; tam referanslar için her bir yazarın ilgili makale veya kitapları ayrı ayrı gösterilmelidir.
- Kakıcı, Hülya ve H. Emeç,  .   do ruk, (2007). “Türkiye’de  alı an Kadınların  ocuk Bakım Tercihleri”,  stanbul  niversitesi  ktisat Fakültesi Ekonometri ve  statistik Dergisi, Sayı:5
- Kasser, T (2002). *The high price of materialism* (s. 50). MIT Press.
- Kasser, T (2002). *The high price of materialism*. MIT Press.
- Kasser, T (2016). Materialistic values and goals. *Annual Review of Psychology*, 67, 489–514. Annual Reviews.
- Kasser, Tim (2002). The High Price of Materialism, A Bradford Boo. MIT Press.
- Kasser, Tim (2016:67). “Materialistic Values and Goals”, *Annual Review of Psychology* (2016, 67:489-514).,  evrimi i: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-122414-033344>, pp:489-514
- Kılıç, S (2006,  ubat). Kadın istihdamı zirvesi (s. 20). Türkiye   veren Sendikaları Konfederasyonu.

- Kılıç, Salih (2006). Kadın İstihdamı Zirvesi, TİSK Türk İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Komisar, E (2017). *Being there: Why prioritizing motherhood in the first three years matters*. TarcherPerigee.
- Komisar, Erica with Sydney Miner (2017)., *Being There: Why Prioritizing Motherhood in the First Three Years Matters*, A TarcherPerigeeBook.
- Koray, M (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de ‘Cinsiyet’ eşitliği politikaları: Sol-feminist bir eleştiri. *Çalışma ve Toplum*, 2 (29)., 13-54. Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Koray, M (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de ‘Cinsiyet’ eşitliği politikaları: Sol-feminist bir eleştiri. *Çalışma ve Toplum*, 2 (29)., 13-54. Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Larry L. Bumpass, “ What's Happening to the Family? Interactions Between Demographic and Institutional Change”, *Demography*, Vol. 27, No. 4 (Nov., 1990)., pp. 483-498, çevrimiçi: <http://www.jstor.org/stable/2061566>, erişim tarihi: 20.01.2011, s. 489
- LeBaron, A. B., Allsop, D. B., Hill, E. J., & Carroll, J. S (2017). Marriage and materialism: Actor and partner effects between materialism, importance of marriage, and marital satisfaction. *Journal of Family and Economic Issues*, 38, 241-256. Springer.
- LeBaron, A. B., Allsop, D. B., Hill, E., Willoughby, B. J., & Britt-Lutter, S. L (2017). Marriage and Materialism:
- Lilja Mosesdottir (2002)., “Moving Europe Towards the Dual Breadwinner Model”, Bifröst School of Business Research Paper Series No. 8, çevrimiçi: www.bifrost.is
- Manoranjan Mohanty (1995)., ” On the Concept of ‘Empowerment’”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 30, No. 24 (Jun. 17, 1995)., pp. 1434-1436. çevrimiçi: <https://www.jstor.org/stable/4402876>
- Meryem Koray, (2011/2). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de ‘Cinsiyet’ Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri”, *Çalışma ve Toplum*.
- Mohanty, M (1995). On the concept of “empowerment”. *Economic and Political Weekly*, 30 (35)., 1433-1435. Sameeksha Trust.

- Morgan, P (1996). *Who needs parents? The effects of childcare and early education on children in Britain and USA*. Institute of Economic Affairs.
- Morgan, Patricia (1996). *Who Needs Parents? The Effects of Childcare and Early Education on Children in Britain and USA*, The Institute of Economic Affairs Health and Welfare Unit, London,
- Mosesdóttir, L (2000). Pathways towards the dual breadwinner model: The role of the Swedish, German and the American states. *International Review of Sociology*, 10 (2), 209–229. Taylor & Francis.
- Naumann, I (2005). Child care and feminism in West Germany and Sweden in the 1960s and 1970s. *Journal of European Social Policy*, 15 (1), 47–63.
- Naumann, Ingela (2005), “Child Care and Feminism in West Germany and Sweden in the 1960s and 1970s”, *Journal of European Social Policy* Vol.15: 47, çevrimiçi: <http://esp.sagepub.com/content/15/1/47>
- Özkaplan, N (2009). Duygusal emek ve kadın işi/erkek işi. *Çalışma ve Toplum*, 2 (21), 15–24. Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Özkaplan, Nurcan (2009). “Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İş”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2009/2).
- Özkaplan, Nurcan (2009/2). “Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İş”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*.
- Pearson, R (2007). “Reassessing Paid Work and Women’s Empowerment: Lessons from The Global Economy”. Cornwall A., Harrison, E., Whitehead, A (Ed.), *Feminisms in Development*. Zed Books.
- Pearson, R (2007). Reassessing paid work and women’s empowerment: Lessons from the global economy. In A. Cornwall, E. Harrison, & A. Whitehead (Eds.), *Feminisms in development: Contradictions, contestations and challenges* (pp. 201–213). Zed Books.
- Pearson, Ruth (2007). “Reassessing Paid Work and Women’s Empowerment: Lessons from The Global Economy” in *Feminisms in Development*, edit: Andrea Cornwall, E. Harrison and A. Whitehead, Zed Books, pp.201–213.
- Pissarides, C. A., Garibaldi, P., Olivetti, C., Petrongolo, B., & Wasmer, E (2003, June 21). Women in the labour force: How well is Europe doing? In

European Women at Work [Unpublished manuscript].

<http://people.bu.edu/olivetti/papers/women.pdf>

Pissarides, Christopher; Pietro Garibaldi vd., (21 June 2003). “Women In The Labour Force: How Well Is Europe Doing?”, In *European Women at Work*, 21 June 2003, Italy (Unpublished). , p.2, çevrimiçi: <http://people.bu.edu/olivetti/papers/women.pdf>

Pulkki-Råback, L., Kivimäki, M., Ahola, K., Joutsenniemi, K., Elovainio, M., Rossi, H., .. & Virtanen, M (2012). Living alone and antidepressant medication use: A prospective study in a working-age population. *BMC Public Health*, 12, 236. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-236>

Pulkki-Rabak, Laura; Mika Kivimaki, Kirsi Ahola vd (2012)., (12:236). “Living Alone and Antidepressant Medication Use: A Prospective Study In A Working-age Population”, *BMC Public Health*, pp.1-8, çevrimiçi: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/12/236>.

Razon, N (1983). *Çalışan anne ve çocuk*. İnkılap Kitabevi.

Razon, Norma (1983). *Çalışan Anne ve Çocuk*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.3091

Rossi, A. S (1977). A biosocial perspective on parenting. *Daedalus*, 106 (2)., 1–31.

Sayar, K., & Tüzün, O (2006). *Ruh sağlığı ve din: Teorik ve klinik yaklaşımlar* (s. 27). İstanbul: Timaş Yayınları.

Sayar, Kemal ve Tüzün, Olcay (2006)., (19:1). “Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji”, *Düşünen Adam*,

Schore, A. N (2001). Effects of a secure attachment relationship on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 22 (1–2)., 7–66. Wiley. [https://doi.org/10.1002/1097-0355\(200101/04\).22:1<7::AID-IMHJ2>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/1097-0355(200101/04).22:1<7::AID-IMHJ2>3.0.CO;2-N)

Schore, A. N (2001). Effects of a secure attachment relationship on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 22 (1–2)., 7–66. [https://doi.org/10.1002/1097-0355\(200101/04\).22:1<7::AID-IMHJ2>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/1097-0355(200101/04).22:1<7::AID-IMHJ2>3.0.CO;2-N)

Schore, Allan N (2001). “Effects Of A Secure Attachment Relationship On Right Brain Development, Affect Regulation, And Infant Mental Health”, Infant Mental Health Journal, Vol. 22 (1-2), pp.7-66.

Schore, Allan N. “Effects Of A Secure Attachment Relationship On Right Brain Development, Affect Regulation, And Infant Mental Health”, Infant Mental Health Journal, Vol. 22 (1-2), 2001, pp. 7-66.

SGK (2021). Alternatif çocuk bakımı model tasarısı konulu 2. çalıştay. <https://sgkegitimlibakici.org/blog/detay/ALTERNATIF-COCUK-BAKIMI-MODEL-TASARISI-KONULU-2--CALISTAY>

SGK (2024). Anne bilgilendirme sayfası. <https://sgkegitimlibakici.org/index/anne>

Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., & Şenol, S (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 14 (2), 97–101.

Soysal, A.Ş. ; Ş. Bodur, S. Şenol (2005:8), “Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış”, *Klinik Psikiyatri*, pp:88-89.

T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010). Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması.

T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010). *Türkiye aile yapısı araştırması*. T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). *Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2024-2028* (Yayın No. 2023/1). T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr/media/158302/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2024-2028.pdf>

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması: Tespitler ve öneriler* (2. Baskı). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *Onikinci Kalkınma Planı (2024-2028)*. T.C. Cumhurbaşkanlığı.

- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (2000)., Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Ankara.
- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). (çevrimiçi).
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13742/plan7.pdf>, s. 77
- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (1996). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005* (Yayın No. DPT: 2531). T.C. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Tuna, O., & Yalçıntaş, N (1999). *Sosyal siyaset* (1. baskı). Filiz Kitabevi.
- Tuna, Orhan ve Yalçıntaş, Nevzat (1992). *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitabevi.
- Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (2008)., Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, Yayın No. TÜSİAD-T/2008-07/468).
- TÜSİAD Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği-KAGİDER Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (2008)., Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, Yayın No. TÜSİAD-T/2008-07/468.
- TÜSİAD (2008). *Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri*. TÜSİAD Yayınları.
- TÜSİAD (2008). *Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri*. TÜSİAD Yayınları.
- UNICEF Innocenti Research Centre (2008). *The Child Care Transition*, Report Card 8
- UNICEF Innocenti Research Centre (2008). *The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries* (Report Card 8). UNICEF Innocenti Research Centre.
- UNICEF Innocenti Research Centre (2008). *The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries* (Report Card 8, p. 3). UNICEF Innocenti Research Centre.

UNICEF Innocenti Research Centre (2008). *The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries* (Report Card 8, p. 12). UNICEF Innocenti Research Centre.

Urhan, B., & Etiler, N (2011). Sağlık sektöründe kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2 (29)., 191–216. Birleşik Metal-İş Yayınları.

Urhan, Betül ve Etiler, Nilay. “Sağlık Sektöründe Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi, *Çalışma ve Toplum*, Sayı.29, 2011/2.

Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ile Rol Beklentileri ve Çatışma Çözüm Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Muhammed Talha Algül | <https://orcid.org/0009-0008-5532-8130> |
psk.talhaalgul@gmail.com

*İstanbul Ticaret Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Aile Danışmanlığı ve Eğitimi, İstanbul-Türkiye*

Durmuş Ümmet | <https://orcid.org/0000-0002-8318-9026> | dummet@marmara.edu.tr

*Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye*

Öz

Bu çalışmada, evli bireylerin evlilik doyumları ile evlilikteki rol beklentileri ve çatışma çözüm stilleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Evlilik doyumu; bireylerin ilişki içerisindeki beklenti, iletişim ve çatışma yönetimi gibi birçok psikososyal değişkenle şekillenmektedir. Araştırmada, 311 evli bireyden elde edilen verilerle ilişkisel tarama modeli çerçevesinde betimleyici istatistikler, t-testi, ANOVA, Pearson korelasyon ve çoklu regresyon analizleri kullanılmıştır.

Bulgular, eşitlikçi rol beklentilerinin evlilik doyumunu anlamlı ve pozitif yönde yordadığını; geleneksel rol beklentilerinin ise anlamlı bir yordayıcı olmadığını göstermiştir. Çatışma çözüm stillerine ilişkin olarak ise olumlu stiller evlilik doyumunu artırıcı yönde, olumsuz stiller ise düşürücü yönde anlamlı etki göstermiştir. Özellikle yapıcı, uzlaşmacı, empatik iletişimi önceleyen çatışma çözüm stilleri yüksek evlilik doyumu ile ilişkilendirilirken; eleştirel, suçlayıcı, geri çekilen tutumlar evlilik doyumunu azaltmaktadır.

Çalışmanın bulguları, evlilikte karşılıklı anlayışa dayalı esnek rol paylaşımı ve sağlıklı çatışma çözüm stillerinin çiftlerin ilişki doyumunu desteklediğini göstermektedir. Elde edilen sonuçların aile danışmanları, evlilik terapistleri ve aile eğitimi programları açısından uygulayıcı yönü bulunmaktadır. Ayrıca, evlilik öncesi eğitimlerde rol beklentilerinin ve çatışma yönetimi becerilerinin ele alınması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik doyumu, rol beklentileri, çatışma çözüm stilleri, eşitlikçi roller, çift terapisi.

Atıf Bilgisi

Algül, Muhammet Talha & Ümmet, Durmuş. (2025). Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ile Rol Beklentileri ve Çatışma Çözüm Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Aile Dergisi*, 3/1, 60-81.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.13>

Geliş Tarihi	03.04.2025
Kabul Tarihi	10.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışma Prof. Dr. Durmuş Ümmet danışmanlığında 19.06.2025 tarihinde tamamladığımız Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ile Rol Beklentileri ve Çatışma Çözüm Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezi esas alınara hazırlanmıştır (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye, 2025).Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Veri Toplanması: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Veri Analizi: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Makalenin Yazımı: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50)
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.Net
Etik Bildirim	dergi@isavak.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Examining the Relationship Between Marital Satisfaction, Role Expectations, and Conflict Resolution Styles Among Married Individuals

Muhammed Talha Algül | <https://orcid.org/0009-0008-5532-8130> | psk.talhaalgul@gmail.com

*Istanbul Ticaret University, Graduate Education Institute
Family Counseling and Education, Istanbul, Türkiye*

Durmuş Ümmet | <https://orcid.org/0000-0002-8318-9026> | dummet@marmara.edu.tr

*Prof. Dr., Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological
Counseling, Istanbul, Türkiye*

Abstract

This study investigates the relationship between marital satisfaction, role expectations, and conflict resolution styles in married individuals. Marital satisfaction is shaped by various psychosocial factors such as expectations, communication, and conflict management. Based on a relational screening model, the study analyzed data from 311 married participants using descriptive statistics, t-tests, ANOVA, Pearson correlation, and multiple regression analyses.

Findings revealed that egalitarian role expectations significantly and positively predicted marital satisfaction, while traditional role expectations did not show a significant effect. Regarding conflict resolution styles, constructive approaches such as empathy, cooperation, and compromise were positively associated with marital satisfaction. In contrast, destructive strategies such as criticism, blame, and withdrawal were found to decrease marital satisfaction.

The results suggest that flexible role sharing based on mutual understanding and healthy conflict resolution styles contribute significantly to relationship quality. These findings provide practical implications for family counselors, marriage therapists, and educational programs on family dynamics. It is recommended that premarital education also address expectations regarding marital roles and conflict resolution skills to enhance long-term satisfaction.

Keywords: Marital satisfaction, role expectations, conflict resolution styles, egalitarian roles, couple therapy

Citation

Algül, Muhammet Talha & Ümmet, Durmuş. (2025). Examining the Relationship Between Marital Satisfaction, Role Expectations, and Conflict Resolution Styles Among Married Individuals. Aile Journal, 3/1, 60-81.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.13>

Date of Submission	03.04.2025
Date of Acceptance	10.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This article is extracted from my master thesis dissertation entitled The Relationship Between Marital Satisfaction, "Role Expectations and Conflict Resolution Styles" supervised by Prof. Dr. Durmuş Ümmet İstanbul Ticaret University, İstanbul/Türkiye, 2025. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Author Contribution	Conceiving the Study: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Data Collection: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Data Analysis: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Writing up: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50) Submission and Revision: Muhammed Talha Algül (%50) - Durmuş Ümmet (%50)
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	dergi@isavak.org
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Evlilik iki insanın bir araya gelmesiyle hayatlarını daha güzel hale getirebilme fırsatıdır. Evliliğe adım atan herkes daha iyi bir gelecek umuduyla bu adımı atar çünkü evlilik hayatın yükünü birlikte sırtlanacağın bir eş anlamına gelir. Evlendiğimiz ve birlikte bir yola çıktığımız yoldaşımız artık hayat yolunda birbirimize dayanak olduğumuz kişidir. Evlilik, bireylerin psikolojik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşıladıkları, karşılıklı bağlılık, sorumluluk ve iletişim üzerine kurulu dinamik bir yapıdır. Sadece bireyler arası bir ilişki sistemi olmanın ötesinde, aile kurumu aracılığıyla toplumsal yapının devamlılığını da sağlayan temel sosyal kurumlar arasında yer almaktadır (Gottman, 1999). Bireylerin evlilikten elde ettiği doyum düzeyi ise bu yapının sağlıklı işleyip işlemediğinin en önemli göstergelerindendir.

Evlilikten sağlanan doyum, bireylerin ilişki içerisindeki beklentilerinin karşılanma derecesiyle doğrudan ilişkilidir (Çelik, 2006). Evlilik doyumu, yalnızca bireylerin öznel mutluluğunu değil; çocukların gelişimini, aile içi iklimi ve dolayısıyla toplumun psikososyal sağlığını da etkileyen önemli bir değişkendir (Demir, 2018; Seligman, 2007). Özellikle evlilikten alınan doyumun düşük olduğu durumlarda, boşanma olasılığı artmakta ve çocuklarda psikolojik problemler daha yaygın olarak görülmektedir (Grych & Fincham, 2001).

Evlilik doyumunu etkileyen temel etkenlerden biri çatışma çözüm stilleridir. Her ilişki doğal olarak zaman zaman çatışmalar içerir ve önemli olan bu çatışmaların nasıl yönetildiğidir (Gottman & Levenson, 2002). Yapıcı ve empatik çatışma çözüm stratejileri evlilik doyumunu artırırken, yıkıcı ve kaçınmacı stiller doyumunu azaltmakta, hatta ilişkinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (Demir, 2015; Kalkan & Ersanlı, 2009).

Bir diğer önemli faktör ise evlilikteki rol beklentileridir. Rol beklentileri, bireylerin kendi ve eşlerinin evlilik içerisindeki görevlerine dair inançlarını ve tutumlarını ifade eder (Köksal & İlhan, 2018). Toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle şekillenen bu roller, gelenekselden modern aile yapısına doğru değişim göstermekte ve bu değişim, bireylerin evlilik doyumunu da etkilemektedir (Acar, 2018). Eşitlikçi aile yapılarında rollerin esnek paylaşımı, çiftlerin ilişkiden aldıkları doyumunu artırırken; katı geleneksel rollere dayalı evliliklerde bu doyumun daha düşük olduğu gözlenmektedir (Greenstein, 2019).

Bu çalışmada, evli bireylerin evlilik doyumu ile evlilikteki rol beklentileri ve çatışma çözüm stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, evlilik doyumunun bireysel ve ilişkisel faktörlerle olan ilişkisi çok boyutlu bir biçimde ele alınarak alanyazına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Yöntem

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan anket formunda ölçülmek istenen kavramlar arasındaki ilişkilerin ve etki eden değişkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak ilişkisel tarama modeli içinde karşılaştırmalı desen ve korelasyonel desen tercih edilmiştir (Karasar, 2005). Karşılaştırmalı desende, araştırma bağımlı değişkenlerine etki ettiği düşünülen parametrelere yönelik karşılaştırma analizleri yapılmıştır. Korelasyonel desende ise araştırma bağımlı değişkenleri arasındaki ilişkinin varlığı, yönü ve şiddetine yönelik analizler uygulanmıştır. Bu kapsamda araştırma bağımlı değişkenleri evlilik doyumu, evlilik mutluluğu ve problem çözme toplam puanları iken bağımsız değişkenler demografik veriler olarak planlanmıştır.

1.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye genelinde yaşayan ve evli olan toplam 311 birey oluşturmaktadır. Katılımcıların %76'sı kadın, %24'ü erkektir. Yaş dağılımına göre katılımcıların %75'i 26-40 yaş aralığında yer almaktadır. Eğitim düzeyi açısından incelendiğinde, katılımcıların %6'sı ilköğretim ve ortaokul mezunu, %10'u lise mezunu olmak üzere toplam %16'sı lise ve altı eğitim düzeyindedir. Katılımcıların %62'si lisans, %22'si ise lisansüstü mezunu olup, bu oranlar örneklemin yüksek eğitim düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların evlilik süresine göre dağılımı incelendiğinde, %53'ü 1-5 yıl, %32'si 6-15 yıl, %15'i ise 16-30 yıl evlidir. Katılımcıların %64'ü çocuk sahibidir. Çocuk sahibi olan bireylerin %55'i bir çocuk, %36'sı iki çocuk ve %10'u üç veya daha fazla çocuğa sahiptir. Çalışma durumuna bakıldığında, katılımcıların %69'u çalışmakta, %31'i ise çalışmamaktadır. Çalışan bireylerin günlük çalışma saatleri değerlendirildiğinde; %39'u 6-8 saat, %33'ü 8 saat ve üzeri, %29'u ise 4-6 saat çalışmaktadır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, Demografik Bilgi Formu ile üç farklı psikometrik ölçme aracı kullanılarak toplanmıştır: Evlilik Doyum Ölçeği, Evlilik Rol Beklentileri Ölçeği ve Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği. Kullanılan tüm ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizleri önceki çalışmalarda yapılmış olup, bu araştırmada da iç tutarlılık düzeyleri yüksek bulunmuştur.

1.3.1. Demografik Bilgi Formu

Bu araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

Formda, Kaç yıldır evli oldukları, yaş aralıkları, Cinsiyetleri, Eğitim durumları, Çocuk sahibi olup olmadıkları ve Çocuk sayısı, Çalışma durumu, çalışma saatleri yönelik sorular yer almaktadır.

1.3.2. Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ)

Çelik ve Yazgan İnanç (2009) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, evli bireylerin evliliklerinden aldıkları doyumunu ölçmek amacıyla oluşturulmuş olup 13 maddeden ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Katılımcılar, ifadeleri 5'li Likert tipi (1 = bana hiç uygun değil, 5 = bana tamamen uygun) olarak değerlendirmiştir. Ölçeğin orijinal çalışmasında Cronbach's Alpha katsayısı .79, test-tekrar test güvenirliği .86 olarak bildirilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin genel iç tutarlılığı .83 olarak hesaplanmıştır.

1.3.3. Evlilik Rol Beklentileri Ölçeği (ERBÖ)

Köksal ve İlhan (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, bireylerin evlilik içerisindeki rol beklentilerini değerlendirmek amacıyla 40 madde şeklinde hazırlanmış ve 5'li Likert tipi ölçeklendirme kullanılmıştır. İki alt boyuttan oluşmaktadır: eşitlikçi ve geleneksel rol beklentileri. Bu araştırmada eşitlikçi alt boyutun iç tutarlılığı .76, geleneksel alt boyutun ise .74 olarak bulunmuştur.

1.3.4. Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği (ÇÇSÖ)

Özen, Salman-Engin ve Sakallı-Uğurlu (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, evli bireylerin çatışma durumlarında sergiledikleri çözüm tarzlarını değerlendirmektedir. Toplam 25 maddeden oluşan ölçek, 6'lı Likert tipi derecelendirmeye sahiptir ve dört alt boyuttan oluşmaktadır: olumsuz çatışma çözme stili ($\alpha = .82$), olumlu çatışma çözme stili ($\alpha = .81$), boyun eğme ($\alpha = .83$)

ve geri çekilme ($\alpha = .85$). Alt boyutlara ilişkin yüksek Cronbach's Alpha değerleri, ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bu bulgular, kullanılan tüm ölçme araçlarının geçerli ve güvenilir psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

1.4. İşlem

Çalışmanın ilk aşamasında İstanbul Ticaret Üniversitesi etik kurul onayı alınmıştır (E-65836846-044-349766). Etik kurul onaydan sonar hazırlanan anket formu Google Forms yoluyla sanal ortama da yayınlanmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi ile katılımcılara ulaşılması sağlanmıştır. Ankette yer alan soruların yanıtlanması ortalama 15 dakika sürmüştür. Katılımcıların tamamı gönüllü olarak çalışmaya katılmış ve verileri SPSS 25 paketi ile işlenmiştir.

2. Evlilik ve Aile

Evlilik, toplumsal süreç içerisinde, aile kurumunun kurulması için atılan en temel adımdır. Türk Dil Kurumu (2011) evliliği, “erkek ve kadının aile kurmak amacıyla yasalara uygun biçimde birleşmesi” olarak tanımlamaktadır. Evliliğe iki temel perspektiften bakılabilir. Toplumcu bir bakış ve bireysel bir bakış. Toplumcu bir bakış açısıyla evlilik; Kadın ve erkek arasındaki ilişkileri düzenleyen, doğan çocukların toplumsal norm ve görevlerini öğrendikleri, nesillerin belirli bir düzen içinde ilerlemesini sağlayan toplum kurumudur. (Özkalp, 1990; Şener & Terzioğlu, 2002). Bireysel bir bakış açısıyla evlilik; iki kişinin maddi ve duygusal beklentilerinin karşılandığı, kabul görme, anlaşılma gibi psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı ve derin bağlar kurduğu hayatın içerisinde yol yürüdüğü arkadaşını seçtiği hayat olayıdır. (Seligman, 2007; Gottman, 1999). Bu iki bakış açısına dayanarak evlilik ve aile için Aile, hayatın zorluklarına karşı birlikte göğüs geren, birbirlerine karşı sevgi bağı ile bağlı olan toplumun düzenlenmesinde ve insanlığın ürettiği bilgi birikimi ve kültürün, birikimli olarak bir sonraki nesle aktarılmasını sağlayan toplumun hafızası ve okuludur. Evlilik ise bu okul için atılan en büyük adımlardan biridir.

2.1. Evlilik Doyumu

Pek çok yanıyla iki kişinin hayatını birleştirmesinin temel amacı daha iyi bir hayatı ortaya koyabilmek ve evlilikten dolayısıyla hayatında çok büyük yer tutan evliliğinden doyum almaktır. Çiftlerin ilişkii sürdürüp

sürdürmeyeceklerine dair kararı ilişkiden aldıkları doyuma göre belirlemektedirler (Baker, McNulty ve VanderDrift ,2017). Bu da evlilik doyumunun önemini ortaya koymaktadır. Evlilik doyumu, evlilik içindeki beklenti ve yaşanan evlilik arasında uyumun olması olarak tanımlanır (Çelik, 2006). Evlilik doyumunu etkileyen pek çok değişken vardır. Mackey ve O'Brien (1995), bu değişkenleri çatışmaların kontrollü olması, ortaklaşa karar verebilme, iletişim becerilerindeki yetkinlik, cinsel ilişkiden doyum, güven, saygı ve eşitlik olarak belirlemiştir. Yapılan tanımlara baktığımızda evlilik doyumunu etkileyen faktörler arasında iletişim sorunları, çatışma çözüm stilleri ve beklentiler oldukça önemlidir.

2.2. Evlilikte Rol Beklentileri

Beklenti, belirli bir alanda yaşanmasını umduğu başarılar olarak tanımlanır. (Akman, 1992). Rol ise kişinin üzerinde olan bir unvan ya da sosyal bir statüsünden dolayı kişilerin ya da toplumun yapmasını beklediği davranış kalıpları olarak tanımlanabilir (Turgut, 2019). Rol beklentileri, evlilik doyumunun önemli bir yordayıcısıdır (Bell,1971). Evlilikteki rol beklentilerin kaynağını toplumun normları, kendi değer yargıları ve aile içi dinamikler olarak belirlemiştir. Kağıtçıbaşı, bu roller ve bu rollere ilişkin tutumların geleneksel aile tipinde daha katıyken modern aile tipinde daha esnektir (Kağıtçıbaşı, 2010). Beklentiler aynı zamanda birer referans noktasıdır. Şimdiye kadar oluşturduğumuz hayatın sonucunda bazı değer yargıları elde ederiz ve bu birikimle de kişilere ilişkin roller oluştururuz. Bu noktada evlilikten ve partnerimizden beklentimiz ile gerçekleşen durumun benzeşmemesi ya da benzeşmemesi de evlilik doyumunu önemli ölçüde etkiler. Aile tipleri de evlilikteki rol beklentilerini önemli ölçüde etkilemektedir. Geleneksel ailelerin ortak özelliklerini belirlemiş ve cinsiyet rollerinin önemi, aile içinde rollerin kesin oluşu, toplumcu bir bakışa sahip olma ve aile içinde dayanışma olarak belirlemiştir. Bunlardan en önemlisi ataerkil bir aile yapısına sahip olunmasıdır (Parsons ve Bales,1955). Modern ailenin ortak özellikleri ise, bireyselliğin daha önemli olması ve kişilerin istek ve ihtiyaçlarının öncelikli olduğunu ve kişilerin bireysel gelişimine daha çok önem verilen, daha çok çekirdek aile olarak yaşayan aile tipidir (Kağıtçıbaşı, 2010; Yavuzer,2018). İlişkilerinden beklenen rollerin ve doyuma ilişkin beklentilerin zaman içerisinde değişebileceğini ve geleneksel aile yapısında olan beklentinin ekonomik güvencelerken, modern ailede bu beklentiler kendini geliştirme ve gerçekleştirme süreçlerinde destek

olan kişiler haline geldiğini belirtmişlerdir. Modern ve geleneksel aile yapılarında rollere ilişkin beklentilerinde farklı olduğu gözükmemekte ve modern aile yapısında bu geçişkenliklerin daha kolay olduğu da söylenebilir. Geleneksel aile yapısındaki rollerin daha katı oluşu özellikle erkeklerin üzerindeki bazı yükleri arttırmaktadır. (Finkel ve ark., 2015). Ekonomik ve sosyolojik süreçlerdeki değişimlerden sonra kişilerin ilişkiye olan bakış açısı değişmiş, kadınların iş hayatındaki etkinliği arttığı içinde eşlerinden en büyük beklentileri ev geçimi ve ekonomik olarak korunmak olmaktan çıkmış ve daha çok ilişkiye dair doyumun ve bireysel gelişimin önemli olduğu bir hal almıştır. Evliliğe ilişkin bakış açısı ve evliliklere dair beklentiler de değişmiş evlilik içindeki rollerden beklenen davranışlar da farklılaşmıştır.

2.3. Çatışma ve Çatışma Çözüm Stilleri

İlişkisel yapının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan çatışma, bireylerin farklı düşünce, duygu ve beklentilerinin etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Cüceloğlu (2009), çatışmayı bireyin içsel tutarsızlıkları ya da kişiler arası beklentilerin uyuşmaması olarak tanımlarken; Thomas ve Kilmann (2008), çatışmayı bireyin kendisini olumsuz etkileyebileceğini düşündüğü durumlara karşı verdiği tepki olarak ele alır. Aile içi çatışmalar çoğunlukla iletişim sorunları, rol beklentileri ve güç mücadelelerinden kaynaklanır (Nichols & Davis, 2017). Gottman (1994), evlilikte önemli olanın çatışmanın varlığı değil, bu çatışmanın nasıl yönetildiği olduğunu vurgular. Bu bağlamda, sağlıklı çatışma çözüm stilleri evlilik doyumunu artıran, sağlıksız olanlar ise doyumu azaltan önemli değişkenlerdendir (Gottman & Levenson, 2002).

Thomas ve Kilmann (1974), çatışma çözüm stillerini iddiacılık ve yardımseverlik ekseninde değerlendirerek beş stile ayırmıştır: rekabetçi, uyumlu, kaçınan, uzlaşmacı ve iş birlikçi. Bunlardan iş birlikçi yaklaşım hem bireysel ifadeye hem de karşılıklı kazanca odaklandığı için en sağlıklı çözüm yolu olarak kabul edilmektedir. Rusbult ve Zembrodt'un (1983) modelinde ise, çatışma çözümü dört stratejiye ayrılır: sesleniş (aktif-yapıcı), çıkış (aktif-yıkıcı), sadakat (pasif-yapıcı) ve ihmal (pasif-yıkıcı). Bu stratejiler çiftlerin ilişki doyumunu doğrudan etkileyen tepkiler bütünüdür.

Alan yazında çatışma çözüm stilleri genellikle üç başlık altında toplanmaktadır: yapıcı, olumsuz ve geri çekilme/boyun eğme. Yapıcı stiller empatik iletişim, aktif dinleme ve iş birliğini içerirken; olumsuz stiller suçlama, aşağılama ve

savunmacılık gibi ilişkiye zarar verici davranışlarla ilişkilendirilir (Gottman, 1999; Kalkan & Ersanlı, 2008). Geri çekilme ve boyun eğme davranışları ise sorunların bastırılmasına, duygusal kopukluğa ve uzun vadede ilişki doyumunun azalmasına neden olmaktadır (Markman et al., 2001; Çelik & Şahin, 2020).

Çatışma çözüm becerilerindeki yeterlilik, çiftlerin sorunları sağlıklı biçimde yönetmesini sağlamakta ve bu durum evlilik doyumunu artırmaktadır (Arslan, 2005). Ayrıca, olumlu çatışma çözüm stillerinin eğitim düzeyiyle pozitif yönde ilişkili olduğu da bulunmuştur (Öner, 2013).

3. Bulgular

Aile Doyumu değişkeni için elde edilen bulgular incelendiğinde; Aile Doyumu ile Olumsuz Çatışma Çözme Stili arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki ($r = -0,370$, $p < 0,01$), Boyun Eğme arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki ($r = -0,113$, $p < 0,05$), Geleneksel Rol Beklentileri arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki ($r = -0,135$, $p < 0,05$) bulunmuştur. Aile Doyumu ile Olumlu Çatışma Çözme Stili, Geri Çekilme ve Eşitlikçi Rol Beklentileri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 2. Çatışma Çözme Stillerinin Evlilik Doyumu Üzerindeki Yordayıcı Etkilerine İlişkin Regresyon Bulguları

Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	p
Olumsuz Çatışma Çözme Stili	-3,574	0,537	-0,36	-6,657	0,000*
Olumlu Çatışma Çözme Stili	2,231	0,631	0,189	3,534	0,000*
Boyun Eğme	-1,002	0,517	-0,113	-1,936	0,054
Geri Çekilme	-0,698	0,531	-0,076	-1,314	0,190

* $p < 0,01$, $R^2 = 0,192$

Bağımlı Değişken: Evlilik Doyumu

Kurulan modele göre, Olumsuz Çatışma Çözme Stili ($B = -3,574$, $p < 0,001$) Evlilik Doyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir yordayıcı olarak öne çıkmaktadır. Bu bulguya göre olumsuz çatışma çözme stiline bir birimlik artış, evlilik doyumu puanlarında ortalama 3,574 birimlik bir azalmaya neden olmaktadır.

Ayrıca, olumlu çatışma çözme stili ($B = 2,231$, $p < 0,001$) evlilik doyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir yordayıcıdır. Olumlu çatışma çözme stiline bir birimlik artış, evlilik doyumu puanlarında ortalama 2,231 birimlik bir artışa yol açmaktadır.

Boyun eğme ($B = -1,002$, $p = 0,054$) ve geri çekilme ($B = -0,698$, $p = 0,190$) değişkenleri ise evlilik doyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcı olmamaktadır.

Tablo 1. Evlilikteki Rol Beklentileri Boyutlarının Evlilik Doyumu Üzerindeki Yordayıcı Etkilerine İlişkin Regresyon Bulguları

Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	p
Eşitlikçi Rol Beklentileri	0,259	0,057	0,27	4,56	0,000*
Geleneksel Rol Beklentileri	-0,044	0,035	-0,074	-1,244	0,214

* $p < 0,01$, $R^2 = 0,095$

Bağımlı Değişken: Evlilik Doyumu

Evlilikteki Rol Beklentileri boyutları olan Eşitlikçi Rol Beklentileri ve Geleneksel Rol Beklentilerinin Evlilik Doyumu üzerindeki yordayıcı etkilerine dair gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizi bulguları sunulmuştur. Kurulan modele göre, eşitlikçi rol beklentileri ($B = 0,259$, $p < 0,001$) evlilik doyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir yordayıcı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulguya göre eşitlikçi rol beklentilerindeki bir birimlik artış, evlilik doyumu puanlarında ortalama 0,259 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Öte yandan, geleneksel rol beklentileri değişkeni ($B = -0,044$, $p = 0,214$) evlilik doyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmamıştır.

Modelin genel geçerliliği değerlendirildiğinde, eşitlikçi ve geleneksel rol beklentileri değişkenlerinin evlilik doyumuna ilişkin varyansın %9,5'ini açıkladığı görülmektedir ($R^2 = 0,095$). ANOVA sonuçları doğrultusunda kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F(2,308) = 16,108$, $p < 0,001$).

4.Tartışma

Bu çalışmada, evli bireylerin evlilik doyumu ile rol beklentileri ve çatışma çözüm stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler bilimsel literatüre doğrultusunda tartışılmıştır.

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, evlilik doyumu ile eşitlikçi rol beklentileri arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = 0,300$, $p < 0.01$). Bu bulgu, bireylerin evlilikte eşitlik temelinde rol paylaşımını benimsedikçe, ilişkilerinden aldıkları doyumun arttığını göstermektedir. Öte yandan, geleneksel rol beklentileri ile evlilik doyumu arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r = -0,183$, $p < 0.01$). Bu da bireylerin katı geleneksel cinsiyet rollerini benimsediklerinde evlilikteki genel tatminlerinin azaldığına işaret etmektedir. Bu ilişkiler, regresyon analizleriyle daha da netleştirilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, eşitlikçi rol beklentilerinin evlilik doyumunu istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde yordadığı bulunmuştur ($B = 0,259$, $p < 0.001$). Buna göre, eşitlikçi rol beklentilerindeki her bir birimlik artış, evlilik doyumu puanında ortalama 0,259 birimlik bir artışa yol açmaktadır. Diğer yandan, geleneksel rol beklentileri evlilik doyumunu anlamlı bir biçimde yordayamamıştır ($B = -0,044$, $p = 0.214$).

Literatür 'de bu bulguyla uyusmaktadır. Basow (1992), geleneksel rol beklentilerinin bireysel gelişime engel olduğunu bir kalıp içinde olmak olduğunu bu yüzden çiftlerin birbirlerini tam anlamıyla anlamalarına engel olduğunu söylemiştir. Bu birbirlerini tam tanıyamama hali de evlilik doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Fowers ve Olson (1993), gelenek rol beklentilerinin olduğu evliliklerde çiftlerin eşitlikçi bir tutuma sahip olmadıklarını ve bunun evlilik doyumuna zarar verdiğini söylemektedir. Geleneksel rol beklentilerinde kadınların daha fazla etkilendiğini söyleyen çalışmalarda vardır. Örneğin, Hyde (2005), geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde kadının daha dezavantajlı olduğunu söylemiş ve geleneksel rol beklentilerinin olduğu evde kadının kendi sesini duyurmakta zorlandığını, karar alma mekanizmalarında daha az bulunduğu ve kendini ifade için daha az yer bulduğunu belirtmiştir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Altun (2022), geleneksel rol beklentilerinin kişilerin kendileri ve eşleri için oluşturdukları beklentilerde daha esnek olmalarının önüne geçtiğini

ve evlilik doyumlarının azalmasına sebep olduğunu söylemiştir. Geleneksel rol beklentilerinde kadının dezavantajlı olma durumu Türkçe literatürde de devam etmektedir. Kalkan (2008), geleneksel tutumların kadınların ilişki içindeki rollerini sınırladığını, çiftler arasındaki iletişim ve desteği azalttığını bulgulamıştır. Altınok ve Sevim’de (2013), karar veren konumda erkeğin olmasına dikkat çekmiş ve bu durumun eşler arasındaki rol dengesini bozduğunu, bu sebeple doyuma engel olduğunu söylemektedir.

Eşitlikçi rol beklentilerinde elde ettiğimiz, eşitlikçi rol beklentileri arttıkça evlilik doyumu artması sonucu da literatürle uyumludur. Basow (1992), eşitlikçi rol tutumlarının, çiftlerin birbirlerini daha iyi anlamasına, daha destekleyici bir tavır içinde olmalarına ve ilişkilerinden daha fazla doyum almalarına olanak sağladığını belirtmiştir. Mikula, Riederer ve Bodi (2010), yaptıkları çalışmada eşitlikçi rol beklentilerinin özellikle kadınlar için daha adil bir ilişki içinde olduklarını düşünmelerine olanak sağlamakta ve ilişki içindeki doyumu arttırmaktadır. Amato, Johnson, Booth ve Rogers (2003), evliliklerinde eşitlikçi rol tutumları ve esnekliğin olduğu çiftler daha az çatışma yaşamakta ve çatışmaları daha az yaralayıcı olmakta bu da evlilik doyumunu arttırmaktadır. Sanchez, Crocker ve Boike (2005), eşitlikçi rol beklentilerinin içindeki esnekliğe dikkat çekmiş ve bu esnekliğin kadınların ilişki içinde daha fazla söz sahibi olmalarını, kara verme süreçlerinde daha aktif olmalarını ve daha fazla destek gördükleri bir ilişki içinde oldukları için daha doyumlu bir ilişki içinde olduklarını söylemiştir. Türkiye’de yapılan çalışmalar da benzer sonuçlar vermiştir. Dökmen (2004), eşitlikçi rol dağılımının karşılıklı anlayış ve iş birliğini arttıracığını bununda evlilik doyumunu arttıracığını söylemiştir. Kalkan (2008), eşitlikçi rol beklentileri içindeki esnek ve sağlıklı iletişime dikkat çekmiş ve bu iletişimin olası sorunların çözümü içinde oldukça etkili olduğunu söylemiştir.

Bir diğer değişken ise çatışma çözüm stillerinin evlilik doyumuna olan etkisinde ise gerçekleştirilen Pearson korelasyon ve çoklu regresyon analizleri sonucunda, evlilik doyumunun bazı çatışma çözme stilleriyle anlamlı ilişkiler gösterdiği ve bu değişkenler tarafından yordandığı bulunmuştur.

Elde edilen korelasyon analizine göre, evlilik doyumu ile olumsuz çatışma çözme stili arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = -0,371$, $p < 0.01$). Bu bulgu, çiftlerin olumsuz çözüm stillerine (eleştiri, suçlama, küçümseme vb.) başvurdıklarında evlilik doyumlarının

azaldığını göstermektedir. Öte yandan, olumlu çatışma çözme stili ile evlilik doyumu arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r = 0,257$, $p < 0.01$). Bu da çiftlerin iş birliğine dayalı, yapıcı ve empatik çözüm yaklaşımları benimsedikçe evlilik doyumlarının arttığını göstermektedir.

Evlilik doyumunun alt boyutları ve çatışma çözüm stilleri arasındaki ilişkiye baktığımızda, olumsuz çatışma çözüm stillerine sahip kişilerin, bireysel olarak daha az evlilik doyumuna sahip olduğu gözlemlenmiştir. Literatüre baktığımızda da bu veriyle uyumlu olduğunu görmekteyiz. Gottman (1999), eleştiri, hor görme ya da savunma haline geçme gibi olumsuz çatışma çözüm davranışlarının evlilik doyumunu düşük olmasını sağladığını saptamıştır. Fincham ve Beach'de (1999), yaptıkları çalışmada bu tür çatışma çözüm stillerinin kişilerin ilişki içinde iletişimlerini işlevsiz hale getirdiğini ve boşanma riskini ciddi düzeyde arttırdığını söylemiştir. Türkçe kaynaklarda da bu durum böyledir. Güngör (2010), olumsuz çatışma çözüm biçimlerinin iletişime zarar vererek evlilik doyumuna zarar verdiğini söylemiştir. Yalçın ve Gençtanırım (2014), saldırgan tutumlar, suçlayıcı olma ve küçük görme gibi olumsuz yolların evlilik doyumunu ve evlilik içindeki bağlılığı olumsuz etkilediğini saptamıştır. Olumlu çatışma çözüm stillerine baktığımızda ise daha yüksek evlilik doyumu gözükmektedir. Bu veride yine literatürle uyumludur. Gottman (1999), empatik dinlemenin var olması, uzlaşmaya açık olma ve sorumluluk alma gibi olumlu sorun çözme davranışlarının ilişki içinde güveni arttıracaklarını ve bununda evlilik doyumunu pozitif yönde etkileyeceğini söylemiştir. Canary ve Cupach (1988), olumlu çatışma çözüm stillerine sahip olmanın evlilikte uyumu ve bağlılığı desteklediğini ve uzun vade de daha doyumlu bir ilişkiye sahip olmalarına destek sağladığını belirtmiştir. Gottman ve Silver'de (1999), çatışmaların olmamasının mümkün olmadığını her ilişkinin içinde çatışmaların var olacağını fakat asıl önemli olanın bu süreçte dair olumlu çatışma çözüm stillerine ve davranışlarına sahip olmak olduğunu belirtmiştir. Bradbury ve Karney (1993), sorun süreçlerinde olumlu çatışma süreçlerine sahip olan çiftlerin başka bir stres faktörü ile karşılaştığında da daha başarılı başa çıktıklarını ve uzun vadede daha başarılı bir evliliğe sahip olduklarını saptamıştır. Türkiye'de yapılan çalışmalarda da yine aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Canel (2007), yapıcı çatışma çözüm davranışlarının evlilik içinde daha yüksek doyuma olanak sağladığını belirtmiştir.

5. Sonuç

Çalışmanın sonucunda, olumsuz çatışma çözüm stillerine sahip olan kişilerin evlilik içindeki sorunları çözme, birbirini anlama, empatik düşünce ve davranış geliştirme noktasında sorun yaşamakta ve evliliklerinden daha az doyum almaktadır. Olumlu çatışma çözüm stillerine sahip olan çiftler ise birbirlerini anlama, empatik düşünce ve davranışlar geliştirme noktasında daha doyumlu bir ilişkiye sahip oldukları görülmektedir. Evlilik doyumu ile rol beklentileri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Geleneksel rol beklentileri evlilik doyumunu düşürürken, eşitlikçi rol beklentileri evlilik doyumunu arttırmaktadır. Geleneksel rol tutumlarının evlilik doyumunun düşürmesinin temel sebebi kirşlerin oldukları kişilikten ziyade toplumun ve cinsiyetlere atanmış rolleri doğrudan üstlenmeleri evlilik doyumunu azaltmaktadır. Eşitlikçi rol beklentilerinde ise kendin olma imkânı daha çoktur ve daha esnek olduğu için sorunlara karşı verilen tepkilerinde azalmasına olanak sağlamaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, aile ile çalışan ruh sağlığı uzmanları, kamu kurum ve kuruluşları ve konu ile ilgili olan kişilere şu öneriler sunulabilir.

1. İstatistiklere bakıldığında hem Türkiye’de hem de dünyada boşanma oranları hızla artmaktadır. Bu sebeple evlilik öncesi eğitim programlarının önemi de hızla artmaktadır. Evlilik öncesi eğitim programlarına, evlilikteki rol beklentilerin anlatan modüller eklenmeli ve rol beklentilerinin çiftler arasında oluşabilecek sorunlara nasıl bir etkisi olduğu anlatılmalı, evlilikten önce bunların nasıl ifade edileceği üzerine seminerler yapılmalıdır. Çünkü evlilikteki beklentilerin yönetimi evlilik doyumu ve evliliğin devamı için oldukça önemlidir.
2. Çift terapilerinde ve aile danışmanlıklarında, çiftlerin çatışma çözüm stillerine daha fazla odaklanılmalı ve olumsuz çatışma çözüm stillerine sahip olan kişilerin özellikle empatik dinleme becerilerine katkıda bulunacak çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü birbirini empatik olarak dinleyemeyen çiftler sorunların çözümünden ve birbirlerini anlamaktan uzaklaşmaktadır.
3. Özellikle belediye ve sivil toplum kurumları tarafından gerçekleştirilen aile seminerlerde modern dünya içerisinde daha fazla işlevsel hale gelen toplumsal cinsiyet rolleri ve aile içi rolleri anlatılması, bunların Türk

kültürüyle uyumlu olan yanlarının açığa çıkarılması ve bu konuda daha eşitlikçi rol beklentilerine özendirilmesi gerekmektedir. Ait olduğumuz toplum ve kültürden ayrı düşünülmemiz mümkün değildir. Bu sebeple kültür ve çağa dair ihtiyaçlar birlikte ve dengeli bir biçimde ele alınmalıdır.

4. Geleneksel rol beklentilerine sahip olan kişilerin bu rollerden tamamıyla uzaklaşmaları mümkün olmayabilir bu sebeple bir ara formül olarak aile danışmanlıklarında, aile eğitimlerinde ve çift terapilerinde esnek rol paylaşımı modellerin üzerine çalışılabilir.

5. Aile bakanlığı tarafından düzenlenen aile eğitimlerine çatışma çözüm stilleri ve rol paylaşımı eğitimleri entegre edilmeli, her aile özelinde etkili iletişim becerileri eğitimleri verilmelidir.

Kaynakça | References

- Acar, S. (2018). Kadınların eğitim seviyesi ve evlilikte cinsiyet rolleri. *Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 88–112.
- Akman, Y. (1992). Beklenti kavramı ve psikolojik temelleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Altınok, H., & Sevim, S. A. (2013). Evli bireylerin evlilik uyumu ve cinsiyet rolü tutumlarının incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 3(3), 78–90.
- Altun, S. (2022). Toplumsal cinsiyet rolleri ve birey üzerindeki etkileri (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Amato, P. R., Johnson, D. R., Booth, A., & Rogers, S. J. (2003). Continuity and change in marital quality between 1980 and 2000. *Journal of Marriage and Family*, 65(1), 1–22. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00001.x>
- Arslan, C. (2005). Kişilerarası çatışma çözme ve problem çözme yaklaşımlarının yükleme karmaşıklığı açısından incelenmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baker, L. R., McNulty, J. K., & VanderDrift, L. E. (2017). Self-regulatory processes in interpersonal relationships: A social psychological perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(12), e12366. <https://doi.org/10.1111/spc3.12366>
- Basow, S. A. (1992). *Gender: Stereotypes and roles* (3rd ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Bell, R. R. (1971). *Marriage and family interaction*. Homewood, IL: Dorsey Press.
- Bradbury, T. N., & Karney, B. R. (1993). Longitudinal study of marital interaction and dysfunction: Review and analysis. *Clinical Psychology Review*, 13(1), 15–27. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(93\)90005-7](https://doi.org/10.1016/0272-7358(93)90005-7)
- Canary, D. J., & Cupach, W. R. (1988). Relational and episodic characteristics associated with conflict tactics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5(3), 305–325. <https://doi.org/10.1177/0265407588053002>

- Canel, A. N. (2007). Ailede problem çözme, evlilik doyumu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2009). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, E., & Yazgan İnanç, B. (2009). Evlilik doyumu ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 17(1), 1–10.
- Çelik, M. (2006). Evlilikte doyum ve etkileyen faktörler. İstanbul: Psikoloji Yayınları.
- Çelik, Ö., & Şahin, M. (2020). Çiftlerde çatışma çözme becerileri ve ilişki doyumu arasındaki ilişki. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 157–175.
- Demir, A. (2018). Evlilik doyumu ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki: Bir meta-analiz çalışması. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 31(2), 101–123.
- Demir, M. (2015). The role of conflict resolution styles in marital satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 29(2), 235–245.
<https://doi.org/10.1037/fam0000056>
- Dökmen, Z. (2004). Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Kalkan, M. (2008a). Bireylerin evlilik uyumu düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(2), 395–416.
- Kalkan, M. (2008b). Cinsiyet rolleri ile evlilik uyumu arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 843–868.
- Kalkan, M., & Ersanlı, E. (2008). Çatışma çözme eğitiminin evlilik uyumu üzerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 883–900.
- Kalkan, M., & Ersanlı, E. (2009). Çiftlerde çatışma çözme stilleri ve evlilik uyumu. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 24(3), 77–89.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler (15. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Köksal, B., & İlhan, T. (2018). Evlilik rol beklentileri ölçeğinin geliştirilmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 300–319.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/38460/378847>

- Köksal, E., & İlhan, T. (2018). Evlilik rol beklentileri ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 739–752.
<https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13978>
- Mackey, R. A., & O'Brien, B. A. (1995). Title of the book or article in italics. Publisher or Journal Name, Volume(Issue), Page numbers.
- Markman, H. J., Stanley, S. M., & Blumberg, S. L. (2001). Fighting for your marriage: Positive steps for preventing divorce and preserving a lasting love. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mikula, G., Riederer, B., & Bodi, O. (2010). Perceived justice in the division of household labor: Housework and child care as predictors of relationship satisfaction. *Sex Roles*, 62(3–4), 219–233.
<https://doi.org/10.1007/s11199-009-9721-0>
- Nichols, M. P., & Davis, S. D. (2017). Family therapy: Concepts and methods (11th ed.). Boston, MA: Pearson Education.
- Özen, N., Salman-Engin, S., & Sakallı-Uğurlu, N. (2016). Çatışma çözüm stilleri ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 14–28.
- Özkalp, E. (1990). Sosyolojiye giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). Family, socialization and interaction process. New York: Free Press.
- Rusbult, C. E., & Zembrodt, I. M. (1983). Responses to dissatisfaction in romantic involvements: A multidimensional scaling analysis. *Journal of Experimental Social Psychology*, 19(3), 274–293.
[https://doi.org/10.1016/0022-1031\(83\)90037-6](https://doi.org/10.1016/0022-1031(83)90037-6)
- Sanchez, D. T., Crocker, J., & Boike, K. R. (2005). Doing gender in the bedroom: Investing in gender norms and the sexual experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1445–1455.
<https://doi.org/10.1177/0146167205277339>
- Seligman, M. E. P. (2007). Learned optimism: How to change your mind and your life. New York: Vintage Books.
- Şener, A., & Terzioğlu, F. (2002). Aile sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Şengül Öner, D. (2013). Evli bireylerin evlilik çatışması, çatışma çözüm stilleri ve evlilik uyumlarının incelenmesi (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1974). Thomas-Kilman conflict mode instrument. Tuxedo, NY: Xicom (Consulting Psychologists Press).
- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (2008). Thomas-Kilman conflict mode instrument. CPP, Inc.
- Turgut, T. (2019). Örgütsel davranış: Kavramlar, kuramlar ve uygulamalar. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe sözlük (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yalçın, Ö., & Gençtanırım, D. (2014). Evli bireylerin evlilik doyumlarının yordayıcıları olarak evlilik uyumu ve çatışma çözme stilleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 92-106.
<https://doi.org/10.17755/esosder.22038>
- Yavuzer, H. (2018). Çocuk eğitimi ve aile içi ilişkiler. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (1999). Conflict in marriage: Implications for working with couples. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 47-77.
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.50.1.47>
- Finkel, E. J., Cheung, E. O., Emery, L. F., Carswell, K. L., & Larson, G. M. (2015). The suffocation model: Why marriage in America is becoming an all-or-nothing institution. *Current Directions in Psychological Science*, 24(3), 238-244. <https://doi.org/10.1177/0963721415569274>
- Fowers, B. J., & Olson, D. H. (1993). ENRICH marital satisfaction scale: A brief research and clinical tool. *Journal of Family Psychology*, 7(2), 176-185.
<https://doi.org/10.1037/0893-3200.7.2.176>
- Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gottman, J. M. (1999). *The seven principles for making marriage work*. New York, NY: Crown Publishing Group.

- Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (2002). A two-factor model for predicting when a couple will divorce: Exploratory analyses using 14-year longitudinal data. *Family Process*, 41(1), 83–96.
<https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2002.40102000083.x>
- Greenstein, T. N. (2019). *Sociology of families* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (2001). Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications. In J. H. Grych & F. D. Fincham (Eds.), *Interparental conflict and child development* (pp. 1–6). New York: Cambridge University Press.
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60(6), 581–592. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.6.581>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji açısından*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

İslam Hukuku Açısından Cedaw’a Bakış

Akif Dursun | <https://orcid.org/0000-0001-5392-2162> | akif.dursun@medeniyet.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,

İslam Hukuku, İstanbul, Türkiye

Öz

Tam adı, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” olan CEDAW, 18 Aralık 1979’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilmiş, 1981’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin 20 Aralık 1985 tarihinde katıldığı Sözleşme’ye 2022 yılı itibari ile 189 devlet taraf olmuştur.

Başlangıçta belirtilen ve maddelerde yer alan hususlara göre CEDAW’ın en temel amacı kadınlarla erkeklerin sadece hukuk alanında değil hemen her alanda eşitliğini sağlamak ve her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde imzalanan uluslararası sözleşmelerden mer’î hukuka en etkili sözleşmenin CEDAW olduğu söylenebilir. Kabul edildiğinden günümüze kadar gelen süreçte Anayasa dahil tüm mevzuatta CEDAW’ın etkisini görmek mümkündür. Bunun yanında Sözleşme’ye uyumlu politikaların toplum sosyolojisindeki etkisi de çok yüksektir. Bununla birlikte literatür incelendiğinde, ülkemiz açısından öneminin ve etkisinin yeterli düzeyde fark edilmediği anlaşılmaktadır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla CEDAW’ı İslam hukuku açısından değerlendiren Arap dünyasında hazırlanmış bazı yüksek lisans tezleri; farklı ülkelerde yayınlanmış Arapça, İngilizce, Malayca ve Endonezce makaleler bulunmaktadır. Tezler genel itibariyle yüzeysel kalmış; CEDAW Komitesi’nin tavsiye kararlarına veya raporlara atıfta bulunulmamış, hazırlandıkları ülkelerin kanunlara tesirleri üzerinde de durulmamıştır. CEDAW’ı İslam hukukuna göre değerlendiren Türkçe bilimsel bir makale ise bulunmamaktadır.

Bu çalışmada üç husus açıklanmaya çalışılmıştır: 1- CEDAW’ın ne olduğunun ve neleri içerdiğinin ortaya konması; 2- Türk hukukundaki etkilerinin boyutu; 3- İslam hukukuyla uyumsuz olan maddeleri ve hükümleri. Makale hazırlanırken Sözleşme maddelerinin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda CEDAW Komite’sinin açıklamalarına müracaat edilmiştir. Ayrıca özellikle Türkiye’nin verdiği periyodik raporlar ve bunlara Komite tarafından verilen cevap ve tenkitler de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, CEDAW, Türk Hukuku, Kadın Hakları, Aile, Tavsiye Kararları

Atıf Bilgisi

Dursun, Akif. (2025). İslam Hukuku Açısından Cedaw'a Bakış. *Aile Dergisi*, 3/1, 82-133.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.14>

Geliş Tarihi	25.04.2025
Kabul Tarihi	10.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.Net
Etik Bildirim	dergi@isavak.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

CEDAW from the Perspective of Islamic Law

Akif Dursun | <https://orcid.org/0000-0001-5392-2162> | akif.dursun@medeniyet.edu.tr

Asst. Prof. Dr., Medeniyet University, Faculty of Law

Islamic Law, İstanbul, Türkiye

Abstract

The full title of CEDAW, the "Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women," was adopted by the United Nations General Assembly on December 18, 1979, and came into force in 1981. As of 2022, 189 states, including Türkiye, which acceded to the Convention on December 20, 1985, are parties to CEDAW.

According to its preamble and various provisions, the primary objective of CEDAW is to ensure equality between men and women not only in the legal sphere but in almost all areas and to eliminate all forms of discrimination. CEDAW is arguably one of the international conventions most impactful on domestic law within the Republic of Türkiye. Since its ratification, the influence of CEDAW has been apparent across all legislation, including the Constitution. Furthermore, policies aligned with the Convention have had a significant impact on Türkiye's social structure. However, a review of the literature reveals that the importance and influence of the Convention in Türkiye have not been fully endured.

There are some master's theses in the Arab world that evaluate CEDAW from the perspective of Islamic law, as well as articles published in Arabic, English, Malay and Indonesian. These theses generally lack references to the recommendations or reports of the CEDAW Committee, and do not address the impact on the legal systems of the countries where they were prepared. No scientific articles in Turkish evaluate CEDAW from an Islamic law perspective.

This study aims to clarify three main issues: 1) an explanation of what CEDAW is and its content; 2) the extent of its impact on Turkish law; and 3) the provisions and articles that conflict with Islamic law. In preparing this article, the explanations provided by the CEDAW Committee regarding the interpretation of the Convention's provisions have been

consulted. Additionally Türkiye's periodic reports, responses and critiques provided by the Committee have been examined.

Keywords: Islamic Law, CEDAW, Turkish Domestic Law, Women Rights, Family, Recommendations

Citation

Dursun, Akif. (2025). CEDAW from the Perspective of Islamic Law. *Aile Journal*, 3/1 82-133.
<https://doi.org/10.70348/aile.2025.14>

Date of Submission	25.04.2025
Date of Acceptance	10.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İnithal.Net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	dergi@isavak.org
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Tam adı, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)” olan CEDAW, 18 Aralık 1979’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilmiş, yirmi devletin Sözleşme’yi onaylaması üzerine, iki yıl sonra, 3 Eylül 1981’de yürürlüğe girmiştir. 2022 yılı itibari ile Sözleşme’ye taraf devlet sayısı 189’dur. ABD ve Palau Adası imza attığı halde meclislerinde onaylayıp taraf olmamış; Vatikan, İran, Niue Adası, Somali, Sudan, Tonga Adası ise Sözleşme’yi imza bile etmemiştir.

Türkiye’nin katılım belgesi 20 Aralık 1985 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmiş; 19 Ocak 1986 tarihinde de Sözleşme, Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir.

CEDAW, kabul edildikten sonra iç hukuku ve toplum sosyolojisini en fazla etkileyen uluslararası sözleşmelerin başında gelmesine rağmen ülkemiz açısından öneminin ve etkisinin yeterli düzeyde fark edilmediği anlaşılmaktadır. Sözleşme hakkında az sayıda yüksek lisans tezi bir miktar makale bulunmaktadır. Başta hukuk ve sosyoloji olmak üzere toplumumuzun hemen her alanında etkili olmuş bir sözleşmenin çok daha fazla gündem olması, etkileri hakkında bilimsel araştırmalar yapılması gerekirdi.

CEDAW’ı İslam hukuku açısından değerlendiren, yüzeysel olarak hazırlanmaları sebebiyle çok istifade edemediğimiz, Arapça (Bûrînî, 2010; Ğarîr, 2011; Teter, 2017) ve İngilizce (Asfour, 2010; Belbîsî, 2017) yüksek lisans tezleri bulunmaktadır. Tezlerde Sözleşme, madde madde veya konu konu incelenmiş, sadece maddelere yer verilerek tavsiye kararlarına veya CEDAW Komitesine verilen raporlara atıfta bulunulmamıştır. Hazırlandıkları ülkelerin kanunlara tesirleri üzerinde de durulmamıştır.

CEDAW’ı İslam hukukuna göre genel veya bazı maddeleri üzerinden değerlendiren epey miktarda Arapça ve İngilizce, az miktarda da Malayca ve Endonezce makaleler bulunmaktadır. Bunlardan Cezayir’de hukuk profesörü olan İsa Maiye (Aissa Maiza) tarafından hazırlanan makale TİHEK’in I. İnsan Hakları Sempozyumu’nda sunulmuş ve bildiriler kitabında yayımlanmıştır.¹

¹ (Maiye, 2019) Makalenin başlığı İngilizce olmasına rağmen Arapça olarak yazılmıştır.

Makalede CEDAW'ın İslam Hukukuna göre genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bazı maddelerine İslam ülkeleri tarafından konulan çekinceler ile kanunlarında ne oranda yer verdiklerine işaret edilmiştir. İslam hukuku alanında çalışan akademisyenler tarafından CEDAW üzerine yazılan tek Türkçe makale İsmail Yalçın'a aittir (Yalçın, 2017). Makalede İslam ülkeleri tarafından CEDAW'a konulan çekinceler ve CEDAW'ın kanunlar üzerindeki etkisine 17 İslam ülkesinden bazı örnekler verilmiştir (Yalçın, 2017, ss. 994-1005). Sözleşme'nin İslam hukuku açısından bir değerlendirilmesi yapılmamış, bazı yazarların genel değerlendirmesine kısaca işaret edilmiştir.

Bu araştırmamızda CEDAW'ın İslam hukuku açısından bir değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Değerlendirmeye geçmeden önce CEDAW ve Türk hukukuna etkisi hakkında genel bir bilgi verilecektir. Konunun genişliği nedeniyle sadece İslam hukuku açısından problemli olan maddeler konu edilecek; çoğu yerde aykırı yerler sadece belirtilecek, detaya girilmeyecektir.

Makale hazırlanırken Sözleşme maddelerinin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda CEDAW Komite'sinin açıklamalarına müracaat edilmiştir. CEDAW'ı İslam hukuku açısından değerlendiren, incelediğimiz araştırmaların tamamında Sözleşme sadece maddeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Halbuki maddelerin yorum yetkisinin Komite'de olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca özellikle Türkiye'nin verdiği periyodik raporlar ve bunlara Komite tarafından verilen cevap ve tenkitler de incelenmiştir.

Bu makale ile CEDAW konusunda Türkçe literatürdeki bir boşluğun doldurulması ve önemli gördüğümüz konunun başta İslam hukuku olmak üzere İslami ilimler ile uğraşan akademisyenlerin gündemine getirilmesi amaçlanmıştır.

1. CEDAW Hakkında

1.1. CEDAW Nedir?

CEDAW, BM bünyesindeki insan hakları sözleşmelerinden biridir. İmzalayan ve onaylayan devletler için bağlayıcı bir uluslararası sözleşme niteliğindedir.

CEDAW'ın temelleri, 1946 yılında kurulan Kadının Statüsü Komisyonu (Commission on the Status of Women - CSW) tarafından atılmıştır (Commission on the Status of Women, t.y.). Komisyon, 1948'de kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"nin "cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm insanların

doğuştan eşit haklara sahip olduğunu” ifade eden 1. Maddesi ile “cinsiyet temelli ayrımcılığın yasaklandığını” belirten 2. Maddesine istinaden yaptığı çalışmalarla kadınlara özel sözleşmeler düzenlemiş ve bunlar BM’de kabul edilmiştir (Moroglu, 2023).

BMGK tarafından 7 Kasım 1967 tarihinde bağlayıcı olmayan tavsiye kararı niteliğinde Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildiri (Declaration on the Elimination of Discrimination Against Women - DEDAW) kabul edilmiş; 1975 yılı “Kadın Yılı” ilan edilerek Meksika Konferansı düzenlenmiş, CEDAW ilgili fikir bu konferansta ortaya çıkmış, bir sonraki yıl 1976’da başlayan metnin oluşturulması süreci 1979’da tamamlanmıştır (Short History of CEDAW Convention, t.y.).

CEDAW, bir başlangıç, 6 bölüm ve 30 maddeden oluşmaktadır (United Nations, 1979). Maddelerin bir bölümü içerik, bir bölümü de yönteme dairdir. İçerikle ilgili maddelerde (Madde 1-16, 24) devletlerin, “ayrımcılık yasağını” ve “eşitlik şartını” gerek genel (1-5, 24) gerekse kadınların tek tek yaşam alanlarında (6-16) gerçekleştirmesine ilişkin yükümlülükler belirtilmiştir. Yönteme yönelik maddelerde (17-23, 25-30) ise CEDAW komitesinin yapısı ve görevi, taraf devletlerin rapor yükümlülüğü, Sözleşme’nin kabulü, değiştirilmesi, çekincelerin konulması ve taraf devletler arasında Sözleşme ile ilgili ihtilaflara müdahale edebilecek uzlaştırma mekanizmalarına ilişkin hususlar yer almaktadır (Özdamar, 2009, s. 53). Sözleşme’nin başlangıcında Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ne atıfta bulunulmuş, kadın erkek eşitliğinin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Başlangıç bölümünde Sözleşme ile bağlantısı net olarak anlaşılmayan “yeni uluslararası ekonomik düzen” ile “nükleer silahsızlanmaya” da değinilmiş; Sözleşme’nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 7 Kasım 1967’de kabul edilen, kısa adı DEDAW olan “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi/Tasfiyesi Bildirgesi’ndeki (The Declaration on the Elimination of Discrimination against Women) prensiplerin uygulanması kararı aldığı belirtilmiştir.

CEDAW’ın 1. maddesinde, kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı yapılmış; 2. maddesinde, taraf devletlere kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için anayasa dahil hukuki alanda düzenleme yapma; 3. maddesinde kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak için gerekli her türlü tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmiştir.

Sözleşme'nin 4. maddesinde, taraf devletlerin erkekler ile kadınlar arasındaki eşitliğin fiilen gerçekleşmesini hızlandırmak için aldıkları geçici tedbirler ile annelik için alınacak özel tedbirlerin Sözleşme kapsamında ayrımcılık sayılmayacağı belirtilmiştir. 5. maddede, cinslerin birbirinden aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basma kalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar, gelenekler ile uygulamanın tasfiye edilmesi ve çocuğun büyütülmesinde kadınla birlikte erkeğin de görevi olduğu kaydedilmiştir.

Sözleşme'nin 6. maddesi her tür kadın ticaretinin ve kadının fuhuş yoluyla sömürülmesinin yasaklanmasını düzenlemiştir. Maddenin düzenlenmesinden anlaşılan kadınların fuhşunun yasaklanması değil bunun istismarının engellenmesidir.

Sözleşme'nin II, III ve IV. bölümünde, 7 ilâ 17. maddeler arasında kadınların sahip olduğu haklar ve bunlarla ilgili taraf devletlere düşen yükümlülükler düzenlenmiştir. II. bölümde (7-9. maddeler); seçme, seçilme ve siyasal hayata katılma (madde 7), hükümeti temsil (madde 8), vatandaşlık (madde 9) gibi siyasal haklar; III. bölümde (10-14. maddeler), eğitim (madde 10), çalışma (madde 11), sağlık (madde 12), ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarındaki haklar (madde 13) ile kırsal alandaki kadınların hakları (madde 14) gibi özel haklar; IV. bölümde (15-16. maddeler), hukuk önünde eşitlik (madde 15) ile evlenme ve aile ilişkileri arasındaki haklar (madde 16) gibi birleşik haklar düzenlenmiştir..

CEDAW'ın maddelerinin uygulanmasını takip için “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (Tasfiyesi) Komitesi (CEDAW Komitesi)” kurulmuştur. Sözleşme'nin V. bölümünde 17 ilâ 22. madde arasında Komitenin nasıl kurulacağı, görevlerinin ne olacağı ve nasıl çalışacağı düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin son bölümü (23-30. maddeler) ise daha çok teknik konulara ayrılmıştır. Buna göre Sözleşme'yi yorumlama prensipleri 23; devletlerin iç hukukta gerekli değişiklikleri yapma taahhüdü 24; imza, onay ve katılma süreci 25, Sözleşme'nin gözden geçirilme usulü 26; yürürlüğe nasıl gireceği 27; çekinceler 28; Sözleşme'nin yorumu ile ilgili uyuşmazlıkların çözüm yöntemi 29'uncu maddede düzenlenmiştir. 30. madde ise orijinal metnin hangi dillerde olduğunu belirtmektedir.

1.1.1. CEDAW’ın Dayandığı Temel İlkeler

Başlangıçta belirtilen ve maddelerde yer alan hususlara göre CEDAW’ın en temel amacı kadınlarla erkeklerin hemen her alanda eşitliğini sağlamak ve her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Buna göre Sözleşme’nin temel ilkelerini şöyle başlıklandırabiliriz:

- a) Eşitlik: Biyolojik farklılık haricinde, kadınlarla erkekler arasında eşitlik temel bir ilke olmalıdır. Bu eşitlik, hukuki, politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda gerçekleşmelidir.
- b) Ayrımcılığın Önlenmesi: Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi gerekir. Bunda öncelik negatif ayrımcılıktır. Ancak prensip olarak pozitif ayrımcılık da olmamalıdır. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için devletler üzerine düşeni yapmalıdır.
- c) Kadın Haklarına Saygı: Kadınların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir. Kadınların siyasal, şahsî, kültürel hakları güvence altına alınmalıdır.
- d) Toplumsal ve Kültürel Değişim: Cinsiyet eşitliği sağlanabilmesi için buna engel olabilecek gelenekler ve kültürel kalıplar sorgulanmalı ve ortadan kaldırılmalıdır.
- e) Evlenme ve Aile İçinde Eşitlik: Evlilik kurulurken kadın ve erkek eşit sorumluluk yüklenmeli ve aile içinde roller eşit olmalı; çiftlerin çocuk hakkındaki yükümlülükleri de eşit olmalıdır.
- f) Kadının çalışma hayatına katılması: Kadının çalışma hayatının her yerinde erkeklerle eşit şartlarla yer alması gerekir. Kadın veya erkek işi şeklinde bir ayrım olmadığı gibi ücretlendirmede de bir ayrımcılık olmamalıdır.
- g) Devletin yükümlülükleri: Devletler bu ilkeleri hayata geçirmek için başta yasal düzenlemeler olmak üzere gereken her tür eylemi yerine getirmelidir.

2. CEDAW Komitesi ve Genel Tavsiye Kararları

CEDAW’ın, Sözleşme’den kaynaklanan özel bir denetim sistemi bulunmaktadır. Bu bağlamda CEDAW bağımsız bir organ tarafından izlenen insan hakları sözleşmelerinden biri olma özelliğini taşımaktadır (Başar, 2021, ss. 121-122). CEDAW Komitesi, Sözleşme’nin uygulanmasını izleyen ve devletlere yönelik tavsiye kararları veren bağımsız bir uzman organıdır. Sözleşme’ye taraf

devletler tarafından seçilen 23 adet “yüksek ahlaki niteliklere ve Sözleşme’nin kapsadığı alanda ehliyete sahip” uzmandan oluşur (17/1. madde). Her bir üye, devletler tarafından aday gösterilir ve BM Genel Kurulu tarafından gizli oyla seçilir (17/2. madde). Her ne kadar üyeleri devletler aday gösterse de uzmanlar kendi şahsî sıfatlarıyla yani bağımsız görev yaparlar. Üyelerin görev süreleri dört yıldır ve her seçim yapıldığında Komite üyelerinin sadece yarısı değiştirilir. Taraf Devletler toplantısı iki yılda bir Genel Sekreter tarafından New York'taki BM Genel Merkezi'nde toplanır (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, t.y.). 1982 yılından bu yana Komite'de toplam 151 uzman üye olarak görev yapmıştır (Membership Committee on the Elimination of Discrimination against Women, t.y.). Bunlardan sadece 6 tanesi erkektir. Diğerlerinin tamamı kadındır. Şu andaki komitenin de sadece Azerbaycanlı üyesi erkektir.

Taraf devletler, onay veya katılımdan sonraki bir yıl içinde ve daha sonra her dört yılda bir CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak rapor sunmak zorundadır (18. madde). Komite, devletlerin düzenli olarak sundukları raporları inceleyerek CEDAW'ın uygulanmasını değerlendirir; devletlere kadın haklarına yönelik önerilerde bulunur ve belirli konularda tavsiye kararları verir. Bunların yanında Komite, Taraf Devletlerin daha fazla dikkat etmesi gerektiğine inandığı, kadınları etkileyen herhangi bir konuda genel tavsiyelerde bulunmaktadır (Committee on the Elimination of Discrimination against Women, t.y.). 2023 yılı sonu itibariyle Komite, 39 genel tavsiye kararı (GTK) yayınlamıştır; 40'ıncısı da taslak aşamasındadır (Draft general recommendation No 40. on the equal and inclusive representation of women in decision-making systems, 2023).

Bu tavsiye kararları yoluyla CEDAW, gelişmeye hatta genişlemeye devam etmektedir. Nitekim 1999 yılında alınan 25. GTK'nda “Sözleşme’nin Amacı ve Hedefi” başlığı altında “Sözleşme’nin dinamik bir belge niteliği taşıdığı” (II/3. madde) ifade edilmiştir.² Mesela, İstanbul Sözleşmesi’ne giden yol ve bu Sözleşme’nin maddeleri tavsiye kararları ile şekillenmiştir. İstanbul Sözleşmesi’nin temel kavramlarından olan “toplumsal cinsiyet (gender)” kavramı ilk olarak Komite’nin 1989’da sekizinci oturumda aldığı, istatistik verilerin işlenmesini öngören, dokuz sayılı genel tavsiyesinde kullanılmıştır. Ondan önceki metinlerde cinsiyet (sex) kavramı ve cinsiyete dayalı ayrımcılık ifadesi kullanılmaktadır. “Toplumsal cinsiyet” zamanla tavsiye kararlarının en

² Bu husus 28. GTK'nda (2010) tekrar edilmiştir (Giriş/2)

temel kavramı haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet tanımı 25. GTK’nda yer almıştır (2. madde) “Aile içi şiddet” ve “toplumsal cinsiyet temelli şiddet” kavramları da 11. oturumda 19 sayılı tavsiye kararında kayda geçirilmiştir.

Bundan başka, Sözleşme’ye ek ihtiyari protokol (2000’den beri) Komiteye, Sözleşme’nin ihlal edildiğine ilişkin bireysel ya da grup şikayetlerini değerlendirme yetkisi vermiştir. Komite aynı zamanda, ağır ya da sistematik Sözleşme ihlalleriyle ilgili soruşturma yürütmeye de yetkilidir.(40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti, 2019)

2.1. CEDAW’ın Türk Hukukuna Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti döneminde imzalanan uluslararası sözleşmelerden mer’i hukuka en fazla etkili sözleşmenin CEDAW olduğu söylenebilir. Kabul edildiğinden günümüze kadar gelen süreçte Anayasa dahil tüm mevzuatta CEDAW’ın etkisini görmek mümkündür. CEDAW’ın etkisi ile çıkarılan veya ona uyumlu hale getirilen mevzuatın tamamının buraya alınması makalenin hacmini çok artıracaktır. Ancak önemli gördüklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

2.2. Anayasaya Etkileri

3 Ekim 2001 tarihli 4709 sayılı Kanunun 17’nci maddesiyle Anayasanın 41. maddesinde değişiklik yapılmış, “Aile, Türk toplumun temelidir” ifadesinin devamına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ibaresi eklenmiştir.

2004 yılında yapılan bir değişiklikle, Anayasanın 10. maddesine, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ifadesi; devamına da 2010 yılında “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü eklenmiştir. Böylece kadın ve erkek eşitliğini sağlamak devlete anayasal bir görev olarak yüklendiği gibi, bu sebeple yapılacak pozitif ayrımcılığın eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağı da hüküm altına alınmıştır.

7 Mayıs 2010 yılında Anayasanın 148. Maddesine eklemeler yapılarak, Anayasa Mahkemesine (AYM) bireysel başvuru hakkı getirilmiştir. Nitekim AYM, karar verdiği çok sayıda bireysel başvuru için doğrudan CEDAW’a atıfta bulunmuştur (Cem Burak Karataş [GK], 2017; Deniz Altınbaş ve diğerleri, 2017; S.E., 2020; S.K.(B.), 2018; Z.C. [GK], 2016).

2.3. Kanunlara Etkilerine Örnekler

Sözleşme'nin kanunlara etkisi daha yüksek ve barizdir. Özellikle Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) çok sayıda değişiklik yapılmış, büyük oranda, Sözleşme'ye uyumlu hale getirilmişlerdir.

TMK'da Sözleşme'ye uygun ilk değişiklik, AYM'nin 29.11.1990 tarih 1990/30 E. ve 1990/31 K. Numaralı kararıyla yapılmış, 743 sayılı TMK 159. maddesinde yer alan ve “kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan hüküm” Anayasanın 10 ve 49. maddesi ile CEDAW 16/1-g fıkrasına aykırılığı gerekçesiyle iptal edilmiştir (Resmî Gazete, 2 Temmuz 1992, Sayı 21272).

Sözleşme'ye uyumlu olarak hazırlanan yeni TMK 22 Kasım 2001'de kabul edilerek, 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Yeni TMK, aileye ve ailede kadın ve erkeğin rolüne dair tamamen Sözleşmeye uyumlu şekilde eşitlik ilkesini getirmiş, eski TMK'da yer alan aile reisliğinin ve aileden sorumluluğun erkekte olduğu modelini değiştirmiştir. Yeni Kanuna göre evlilik birliğini “eşler beraberce yönetirler ve birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve mal varlıkları ile katılırlar.” (Madde 186) Eşlerin her biri birliği temsil edebilir (Madde 188); bununla birlikte meslek ve iş seçimi için eşler birbirinden izin almak zorunda değildir (Madde 192).

TMK'nın Sözleşme'ye uyumlu görülmeyen maddesi ise kadının evlenmekle kocanın soyadını alacağına dair (Madde 187) düzenlemesidir. Bu maddeye itirazlar çeşitli platformlarda devam etmekte, AYM bu hususta yapılan bireysel başvurularda -CEDAW'a da atıfta bulunarak- hak ihlali kararı vermektedir (Neşe Aslanbay Akbıyık, 2015; Sevim Akat Eşki, 2013).

TCK'da da CEDAW'a uygun değişiklikler ilk olarak 21.11.1990 tarihinde 765 sayılı Kanunun “mağdurun fuhuşu meslek olarak yapan kadınlardan olması halinde failin cezasına indirim” uygulanmasını öngören 438. Maddesinin kaldırılmasıyla başlamış, maddenin kaldırılma gerekçesinde bu hükmün Anayasa'nın 10. Maddesiyle birlikte CEDAW'a aykırılığı ifade edilmiştir (TBMM, 1990, ss. 12-14).

Sözleşme'ye istinaden değişiklikler, Anayasa Mahkemesi'nin 23 Eylül 1996 tarihli ve 1996/15 E., 1996/34 K. sayılı kararıyla erkeğin zinasını (Anayasa Mahkemesi, 1996) ve 23 Haziran 1998 tarihli ve 1998/3 E., 1998/28 K. sayılı kararıyla da kadının zinasını suç olmaktan çıkaran 440 ve 441. maddelerin kaldırılmasıyla devam etmiştir (Anayasa Mahkemesi, 1998). Maddenin kaldırılmasıyla devam

etmiştir. Ancak ceza kanununda Sözleşme kapsamında büyük değişiklik, TBMM tarafından 29 Eylül 2004'te kabul edilip 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK ile yapılmıştır.

Kanun'un 3/2. maddesinde, "cinsiyet" yönünden de ayrımcılık yapılmayacağı belirtilmiştir. 12.05.2022 tarih ve 7406 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle çeşitli suçların kadına karşı işlenmesi durumunda cezaları artırılmıştır.³ Önemli değişikliklerden biri de 765 sayılı eski Ceza Kanunu'nda, "Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhinde Cürümler" başlığı altında düzenlenen yani topluma karşı işlenmiş suç olarak görülen cinsel suçların, 5237 sayılı yeni TCK'da "Kişilere Karşı Suçlar" kısmında sayılmasıdır.

CEDAW'a istinaden çıkarılan en önemli kanunlardan biri de 14 Ocak 1998'de Meclis'te kabul edilip 17 Ocak 1998'de yürürlüğe giren, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'dur. Aile içi şiddeti önlemek için çıkarılan bu kanun 20 Mart 2012 tarihli "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ile yürürlükten kaldırılmıştır. 6284 sayılı Kanun hem CEDAW hem de İstanbul Sözleşmesi'ne istinaden yapılan bir düzenlemedir.

Bunlar haricinde 2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. Maddesinde "eşit davranma ilkesi" düzenlenmiş, işe alımlarda, sözleşme hazırlamada ve ücretlendirmede cinsiyet ayrımcılığı yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Buna bağlı olarak "Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" yerine 26 Aralık 2012 tarihli "İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği" yayımlanmış ve çok sayıda iş, ağır ve tehlikeli olmaktan çıkarılarak "maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işler" haricinde her işte kadının çalışabilmesinin önü açılmıştır. Periyodik raporun ifadesiyle "böylece toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar nedeni ile yalnızca erkek işi olarak kabul edilen işler cinsiyetçi yapı içerisinde çıkarılmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu'nda değişiklik yapan 4 Nisan 2012 tarihli 6289 sayılı Kanunun 14. Maddesiyle Kanun'a doğrudan "toplumsal cinsiyet eşitliği" ifadesi girdirilmiş ve 19. maddesinde, "sendika ve konfederasyonların faaliyetlerde bulunurken kuruluş amaçları

³ 82, 86, 94, 96 ve 106. maddelere cümle eklenerek "Suçun kadına karşı işlenmesi hâlinde..." cezalar artırılmış veya alt sınır belirlenmiştir.

doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecekleri” hüküm altına alınmıştır.

3. Kurumlar

Kanunlar yanında CEDAW’a istinaden veya Sözleşme hükümlerine uymak amacıyla kurulan kurumlar, birimler veya yeni görev tanımları da bulunmaktadır.

Mesela, 1985 yılında hazırlanan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planında; ilk kez ayrı bir başlık halinde kadınlar konusu yer almış; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1987 yılında “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kurulmuştur. 24 Ocak 1989 tarihinde İçişleri Bakanlığı, kaymakamlık sınavlarına kadınların da alınacağını açıklamış; 1990 yılında önce “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı”, sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına (ÇSGB) bağlı “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)” kurulmuş, 24 Haziran 1991 tarihinde de Başbakanlığa bağlanmıştır (Özdamar, 2009, ss. 89-91). Halen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)” bulunmaktadır.

24 Mart 2009’da 5840 sayılı kanunla TBMM’de “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)” kurulmuştur. KEFEK, Aile Bakanlığı ve BM ile birlikte, “Türkiye’de Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Elverişli Ortamın Teşvik Edilmesi BM Ortak Programı” kapsamında belirlenen 31 kanunun “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifiyle gözden geçirilmesini gerçekleştirmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). KEFEK tarafından yürütülen "Türkiye’de Siyasal Liderlik ve Siyasi Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi" kapsamında; Bakanlıkların ve yerel yönetimlerin kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda kurumsal kapasitelerinin artırılması, eşitlik birimlerinin oluşturulması ve mevzuatın gözden geçirilmesi çalışmaları devam etmektedir. (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2022).

Bunlar haricinde yürütme organları içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politikaların belirlenmesi ve uygulanması süreçlerinde faaliyet gösteren birimler yer almaktadır. Bu yapılardan Kalkınma Bakanlığı bünyesinde “Kadın Erkek Eşitliği Birimi”, ÇSGB bünyesinde “Cinsiyet Eşitliği Şubesi Müdürlüğü”, Türkiye İstatistik Kurumu’nda (TÜİK) “Toplumsal Cinsiyet Takımı” yer almaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

CEDAW komitesine verilen raporlarda ifade edildiği üzere 1985'ten sonraki hemen her kalkınma planında kadın-erkek eşitliğine, kadınların daha fazla istihdam edilmesine, karar mekanizmalarında daha fazla yer almasına vurgu yapan maddeler bulunmaktadır. Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) ise doğrudan “toplumsal cinsiyet eşitliği” ifadesine yer verilmiş ve “Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesinin” de temel amaçlardan biri olduğu ifade edilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013). On Birinci (2019-2023) ve On İkinci (2024-2028) Kalkınma planlarında bu ifade yer almamakta ancak kadın istihdamına ve eşitliğe dair vurgular devam etmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, t.y.-a, ss. 139-141, t.y.-b, ss. 40, 47, 58, 152, 171-173).

3.1. Eğitim

CEDAW'ın eğitimle ilgili de çok sayıda yansıması bulunmaktadır. Mesela mecburi eğitimin önce 8 yıla sonra da 12 yıla çıkarılması raporlarda bu kapsamda sayılmıştır. Bu sayede kız çocuklarının daha uzun süre okula gönderileceği hem evlenme yaşlarının artacağı hem de istihdamlarının çoğalacağı ifade edilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Ders kitaplarından cinsiyete dayalı ayrımcılık içeren resim, ifade ve benzeri tüm öğelerin çıkarılması çalışmaları kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği UEP 2008-2013'ün hedef ve stratejilerini gerçekleştirmek amacıyla MEB bünyesinde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu” kurulmuş, müfredatı ve materyalleri toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla değerlendirmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği, okul öncesinden ortaöğretime kadar birçok dersin müfredatına girdirilmiştir. 8. Periyodik Raporda ders kitaplarının, MEB tarafından 2019 yılında yayımlanan “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları”nda belirlenen ölçütler doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında hazırlandığı ifade edilmiştir (132. Madde). Aynı kılavuzun yeni versiyonunda da “toplumsal cinsiyet eşitliğine” üstü örtülü atıfta bulunulmuştur (T.C. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2019, s. 4, 2023, s. 7).

3.2. İslam Hukuku Açısından Problemlili Yerleri

3.3. Sözleşme'nin Dayandığı İlkeler Açısından

CEDAW, batı dünyasında 19. yüzyılda başlayıp 1970'lerde zirveye ulaşan feminist düşüncelerin önemli aşamalarından biridir (Taş, 2016). Avrupa kadınlarının ikinci sınıf olmaktan kurtulmak için başlattığı çaba zaman içerisinde ucuz iş gücüne ihtiyaç duyan endüstriyel yapının işine gelmiş ve özellikle uluslararası şirketler tarafından desteklenmiştir. Kadınların ezilmemesi için başlatılan hareket zamanla erkeklerle eşitlik iddiasına dönüşmüş, bunun da tezahür alanı olarak öncelikle iş dünyası gösterilmiştir. Kadınların dış dünyada çalışmasının bir hak hatta görev olduğu, çalışmamasının daha düşük statü manasına geldiği şeklindeki düşünce gittikçe yaygınlık kazanmış ve özellikle iki dünya savaşı sırası ve sonrasındaki istihdam açığı kadınlarla kapatılmıştır (Leventer & Altun Ada, 2023, ss. 288-289).

Batı dünyası olarak isimlendirilen ülkelerde büyük oranda tamamlanan bu sürecin dünyanın başka yerlerine de ihraç edilmesi için yapılan çalışmaların en önemli kavşaklarından birisi CEDAW'dır. Burada artık kadın ve erkeklerin, biyolojik fark haricinde, tamamen eşit olduğu ve bu eşitliğin yeterince sağlanmadığı, kadınlara karşı (negatif) ayrımcılık yapıldığı iddiası uluslararası bir sözleşmeyle deklare edilmiş ve bunu düzeltmek için taraf devletlere görevler yüklemiştir. İmzalandığı sıralarda yaygın kullanımı olmadığı için Sözleşme'de yer almayan "toplumsal cinsiyet eşitliği"⁴ terimi 1989'dan itibaren tavsiye kararlarında yer almaya başlamış ve zamanla Sözleşme'nin temel kavramlarından biri imiş gibi kabul edilmiş ve Komite'ye verilen raporlarda hep bu terime atıfta bulunulmaya başlanmıştır.

Kadınlara karşı ayrımcılık kabul edilen, düşünce, uygulama, örf-âdet, kültür vb. tespit edilirken alınan ölçü aslında eskiden beri erkek rolü/vazifesi kabul edilen hususlardır. Yani toplumlarca kadına yüklenen roller esas alınarak erkeklere karşı ayrımcılık yapıldığı söylenmemekte, erkeklere yüklenen roller esas alınarak kadınlara karşı ayrımcılık yapıldığı; bu ayrımcılığın da negatif yani haksız olduğu söylenmektedir. Aslında tanımlar yapılmakta ve bu tanımların doğruluğu tartışmasız gibi sunulmaktadır. Toplumda cinsler arasında farklı rol

⁴ Terimin anlamı ve İslam hukuku açısından sakıncaları için bkz. (Dursun, 2021, ss. 43-46)

dağılımı olamayacağı, bunun insan haklarına aykırı olduğu kesin bir kabul olarak ifade edilmekte, sonra da erkek rolleri kabul edilen hususlar yüceltilmekte ve kadınların da bunlara ulaşması istenmektedir. Kadın rolleri ise açıktan olmasa da dolaylı olarak küçümsenmektedir. Bunun içine annelik de dahildir.⁵ Mesela CEDAW komitesine verilen 8. Dönem raporuna karşı Komitenin eleştirileri içerisinde Türk Devleti'nin kadınların anne ve eş olarak geleneksel rolünü gereğinden fazla vurgulaması da vardır (CEDAW Komitesi, 2022).

İslam'da ise kadın ve erkeğin fitratlarında bazı farklılıklar olduğu, hükümlerin buna göre tesis edildiği net olarak ifade edilmiştir. Kur'an ve sünnet ile buna bağlı olarak fakihlerce ortaya konulan hükümlere bakıldığında kadın erkek arasındaki yaratılıştan gelen farklılıkların dikkate alındığı, hüküm tesisinde eşitliğin değil adalet ve hakkaniyetin esas olduğunu görülmektedir.⁶ Eşitliğin her zaman hatta çoğu zaman adalet olmadığı izahtan vâreste bir durumdur. Hatta mutlak eşitlik bazen zulüm getirir (Ahmed, 2010, s. 219). Nitekim spor müsabakalarında, özellikle bireysel yarışmalarda, rakipler arasında olabildiğince birbirine yakın olma aranmakta, kadın ve erkekler ayrı yarıştırmaktadır.

Eşitlik iddiasının bir sonucu da kadın ve erkeğin birbirine rakip olarak görülmesidir. Halbuki kanaatimizce kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısıdır.⁷ Hükümler buna göre konmalı, vazifeler buna göre yüklenmeli, haklar buna göre verilmelidir.

Sözleşme'nin dayandığı temel felsefeden birisi de bireyselliktir. Kadını bir ailenin parçası olarak ele almamaktadır (Osman, t.y.; Rakkâbî, 2014, s. 1624). Aslında 20. yüzyılın temel kavramlarından olan bireyselleşme, özgürlüğün ve bağımsızlığın ön şartı olarak tüm insanlara sunulmaktadır. Kadın, anne olarak çocukları ve ailesi ile daha fazla ilgilenen ve bu hususta daha fazla fedakârlık yapandır. Bu husus feministler ve onlara destek verenlerin tanımladığı özgürlüğün önünde engel görülmektedir. Buna göre herkes öncelikle kendini düşünmelidir. Bu düşüncüyü savunanlar anneliğe ve aileye vurgu yapılmasını

⁵ Bu hususta ilginç bir yazı için bkz. Türkdoğan, Özlem. “Ana Akım Medyada Annelik Miti”. *Kadın Araştırmaları Dergisi* 13 (Temmuz 2015).

⁶ Farklı hükümlerden bir kısmı için bkz. el-Bakara 2/228, 233, 234; en-Nisâ 4/3, 4, 11, 24, 34; en-Nûr 24/31; el-Ahzâb 33/59.

⁷ “Onlar (kadınlar) sizin için bir libas (örtü) siz de onlar için bir libas (örtü) mesabesindesiniz.” (el-Bakara 2/187) ayeti buna işaret etmektedir.

bile ataerkil egemenliğin pekiştirilmesi olarak görmektedirler (Akgün, 2021; Kutsal Bağlar: Annelik Miti, 2019).

İslam hukukunda hükümler tesis edilirken temelde fert esas alınsa da bireysellik ön planda değildir. Mesela aile kurulurken erkeğe, mehir, nafaka, evin idaresi, çocukların terbiyesi gibi vazifeler; kadına, erkeğe itaat, çocukları ile ilgilenme, ev işlerini yerine getirme gibi görevler yüklenmiş; kadın ve erkeğe yüklenen ve farz hükmü verilen mükellefiyetlerin, sünnet, mendup, mubah gibi daha düşük statüdeki hususlarla terk edilemeyeceği belirtilmiştir (Zeydân, 1993, s. 4/265-67). Erkek kariyer uğruna hanımını ve çocuklarını ihmal edemeyeceği gibi kadın da dışarıda çalışacağı diye evdeki vazifelerini terk edemez. İslam hukukunda aile fertleri arasında nafaka sorumluluğu bulunmakta,⁸ katil diyetini ödeme genel itibarıyla kişinin en geniş manada ailesine yüklenmektedir (Aktan, 1989, ss. 248-249; *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, 1404, s. 29/222-23).

Her insan bir aile içinde dünyaya gelir ve annesi, babası, eşi, çocukları, yakın akrabaları, toplumu ve devletine hatta tüm insanlığa karşı çeşitli sorumlulukları vardır. Ne olduğu tam belirlenemeyen bir özgürlük adına bunların terk edilmesi İslam'a uygun olmadığı gibi, insanın yaratılışına da uygun değildir.⁹ Kadim zamanlardan beri bilginler “insan tabiatı itibarıyla sosyal bir varlıktır” demişlerdir. İnsan bu dünyada huzuru, bencilliğe varan bir bireysellikle değil başkalarına yardımcı olmakla elde edilebilir. Aile kurmak, bireysellikten vazgeçmeyi, fedakârlık yapmayı gerektirir. Bireysellikle sağlıklı ailenin bir arada olması ütopyik bir şeydir.

Bazı araştırmacılar İslam'ın kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet ayrımcılığına ilişkin bakış açısı ile CEDAW'ın bakışı arasında fazla fark olmadığını; (Ahmad vd., 2017, ss. 630-631) Sözleşme'nin ana hedefinin İslam hukuku ile uyumlu olduğu (Abdi & Sofian, 2023, s. 155; Nasîr, t.y., s. 1507; Rifqi, 2022, s. 146)

⁸ Eş nafakası için bkz. (İbn Kudâme, 1997, s. 11/347-348; Kâdî Abdülvehhâb, t.y., s. 782; Kâsânî, 1406, s. 4/15-16) Evlat nafakası için bkz. (E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-Mâverdî, 1999, s. 11/478-479; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 4/35) Ebeveyn nafakası için bkz. (İbnu'l-Cellâb, 2007, s. 2/63; Müzenî, 1983, s. 339) Diğer akrabalar için bkz. (İbn Kudâme, 1997, s. 11/381; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 4/548-549, 10/340)

⁹ Kısa bilgi için bkz. <https://limbuspsikiyatri.com/neden-sosyal-iliskilere-ihtiyac-duyuyoruz/#:~:text=%C4%B0nsan%20do%C4%9Fada%20yaln%C4%B1z%20ba%C5%9F%C4%B1na%20g%C3%BC%C3%A7s%C3%BCz,do%C4%9Fa%20kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1nda%20ayakta%20durmay%C4%B1%20ba%C5%9Far%C4%B1r.> erişim: 4.04.2024.

kanaatindedirler. Anlaşıldığı kadarıyla bu araştırmacılar Sözleşme'deki "ayrımcılık" ifadesini zulüm/haksızlık olarak yorumlamaktadırlar. Eğer böyle bakılırsa bu yoruma hak verilebilir ve maddelerin düzenlenmesinde bazı problemler olsa da ana hedefte sıkıntı olmadığı ifade edilebilir. Ancak başlıkta özellikle "zulüm" kelimesi değil "discrimination/ayrımcılık/temyiz" kelimesi kullanılmış ve Komitenin açıklamalarında nihai hedefin mutlak eşitlik olduğu farklı şekillerde defalarca ifade edilmiştir (CEDAW Komitesi, 2004). Eğer haksızlık kastedilseydi buna göre bir kelime seçilmesi ve adalete daha fazla vurgu yapılması gerekirdi. Bu sebeple CEDAW'ın bakış açısının büyük oranda İslam hukuku ile uyumlu olduğunu söyleme imkânımız bulunmamaktadır.

4. Sözleşme Maddelerinin Değerlendirilmesi

4.1. Birinci Madde

Sözleşme'nin birinci maddesinde "Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı" yapılmıştır. Buna göre, "kadınların erkeklerle siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlarda eşit olması için gereken haklardan yararlanmalarını veya bu haklarını kullanmalarını engelleme amacı taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama" kadına karşı ayrımcılık anlamına gelmektedir.

Bu maddede belirtilen siyasal eşitlik sadece oy vermeyi kapsamamakta, siyasi partilerde, mecliste ve yönetim kadrolarında kadınların erkeklerle eşit şartlarla bulunmasını da içermektedir. Ekonomik eşitlik, tüm ticari faaliyetler veya işlerde erkek ve kadının aynı düzeyde tutulmasını; sosyal eşitlik, dış dünyada her yerde erkek ve kadın için ayırım yapılmayıp tek cins gibi davranılmasını, eğitimde arada bir farklılık gözetilmemesini kapsamaktadır. Bu madde daha sonra büyük oranda "toplumsal cinsiyet eşitliği" şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Ayrımcılık, "toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" olarak tanımlanmıştır. Nitekim 1992 tarihli 19 sayılı GTK Genel Açıklamaların 6 ve 7. maddesinde bu husus ifade edilmiştir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi böyle bir eşitlik tanımı İslam hukuku açısından doğru değildir ve çok sayıda problemi beraberinde getirir. İslam hukukunda hükümler tesis edilirken kadın ve erkeğin yaratılış farkları dikkate alınmış ve

ayet-i kerime¹⁰ ile eşlerin birbirlerinden farklı özelliklerine haset etmemeleri, bunları çekişme vesilesi olarak kullanmamaları istenmiştir. Bu ayetin inme sebebi olarak bazı kadınların erkeklere dair hükümlerden bir kısmını temenni etmeleri ve bu minvalde Ümmü Seleme'nin (r.anha), “Yâ Rasûlallah! Erkekler gazâyâ çıkıyorlar, biz çıkamıyoruz ve biz mirastan ancak yarım hisse alıyoruz” dediği rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, 2001, s. 44/320 (no. 26736); Tirmizî, 1975, s. “Tefsir”, 5 (no. 3022)).

İslam hukukunda çok sayıda hükmün erkek ve kadına göre farklı tesis edildiği bilinmektedir. Mesela, ibadetlerle alakalı farklı hükümler bile¹¹ kadın ve erkek arasında farklılık gözetildiğini göstermektedir. Ancak bu ayrımcılık yapmak değil, yaratılışları dikkate almak ve adaleti sağlamak içindir.

4.2. İki ve Üçüncü Madde

Sözleşme'nin 2. maddesi ayrımcılığı engellemek, eşitliği sağlamak için hukuki düzenlemeler yapılmasını ve buna göre tedbirler alınmasını Taraf Devletlerden istemektedir. Buna göre Taraf Devletler, kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklamalı ve bunları tamamen tasfiye etmelidir. Bunun için de kadın-erkek eşitliği prensibi başta Anayasa olmak üzere tüm mevzuata dahil edilmeli ve ayrımcılık için yaptırım uygulayacak kanunlar çıkarılmalıdır. Kadınlara ayrımcılık öngören kanunlar kaldırılmakla yetinilmemeli, gelenek ve uygulamaların da kaldırılması için tedbirler alınmalıdır.

CEDAW Komitesi tarafından 2010 yılında alınan 28 sayılı GTK ile bu maddenin anlamı ve kapsamı hakkında geniş bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamalara göre, her ne kadar Sözleşme'de sadece cinsiyete dayalı ayrımcılık yazılsa da Sözleşme'nin 1. Maddesi yanı sıra 2/f ve 5/a maddeleri de “kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı” da kapsamaktadır. Şahısların yaptığı ayrımcılığa da tedbir alınmalı ve sadece hukukî değil fiilî eşitlik de sağlanmaya çalışılmalıdır (CEDAW Komitesi, 2010).

¹⁰ “Bir de Allah'ın bazınıza diğerinden fazla verdiği şeyleri temenni etmeyin! Erkeklerle çalışmalarından bir nasip vardır, kadınlara da çalışmalarından bir nasip vardır. Çalışın da Allah'tan fazlını isteyin, her halde Allah her şeye alîm bulunuyor.” (en-Nisâ 4/32)

¹¹ Kadınlara Cuma namazının, cihada çıkmanın farz olmaması, hayızlı günlerde namaz ve oruçla mükellef olmamaları vb. hükümler buna örnek verilebilir.

Kadınların, cinsel yönelim ile cinsel kimlik nedenleriyle de ayrımcılığa maruz kalmaları engellenmelidir (CEDAW Komitesi, 2010). Bu husus 32 sayılı GTK’nda daha açık yazılmış, “lezbiyen, biseksüel, transgender (LBT)” kadınların da buraya dahil edilmesi gerektiği söylenmiştir (CEDAW Komitesi, 2014). Kararlar “geciktirilmeksizin” alınmalı ve siyasi, sosyal, kültürel, dini, ekonomik vb. hiçbir gerekçe gösterilmemelidir (CEDAW Komitesi, 2010).

Komite devletlerin yaptıkları düzenlemelerde, aldıkları tedbirlerde, “toplumsal cinsiyet adaleti/gender equity” kavramını kullanmamalarını, sadece kadın erkek eşitliği (equality of women and men) ifadesini veya “toplumsal cinsiyet eşitliği /gender equality” kavramını kullanmalarını istemektedir (CEDAW Komitesi, 2010).

Komite’ye göre, aile hukukunun dine dayalı düzenlenmesi, Sözleşme’nin madde 5, 15 ve 16 ile birlikte 2. Maddesi’ne de ters düşmektedir CEDAW Komitesi, 2013). Devletlerin yeterli düzenlemeyi yapıp yapmadığına da Komite karar verecektir (CEDAW Komitesi, 2010).

Komite’nin tavsiye kararındaki açıklamalarından net olarak anlaşıldığı üzere kanunların CEDAW ilkeleri çerçevesinde düzenlenmesi istenmiş, bu hususta din, örf âdet dahil hiçbir mazeret kabul edilmemiştir. Sözleşme’yi düzenleyenler ve Komite kendilerini ulusal hukuktan üstün gördüğü gibi dinden, dolayısıyla dinî hükümleri vazedenden de üstün görmektedir.

İslam hukukunda hüküm kaynakları ve hiyerarşisi de bu kaynaklardan nasıl hüküm istinbat edileceği de bellidir. Kur’an, sünnet, icma olarak ifade edebileceğimiz temel kaynaklara aykırı hiçbir hüküm tesis edilemez ve bu kaynaklarda açıkça yer alan bir hüküm yok sayılamaz. Bu durum fertleri bağladığı gibi devletleri de bağlar. Bu sebeple isterse uluslararası olsun, İslam hukukunun kaynakları ve ilkelerine aykırı bir düzenleme yapılamaz. Ancak Komite bu hususta Sözleşme’yi ve kendini en üstte konumlandırmakta ve istediği düzenlemelere engel dinî bir gerekçeyi dahi kabul etmemektedir.

Sözleşme’nin 3. maddesi, Taraf Devletlere hukukî olarak yaptıkları düzenlemelere paralel olarak, her alanda gerekli her türlü tedbiri alma yükümlülüğü getirmektedir. Komite bu tedbirlerin aile içinde de alınmasını ve bunların yerine getirilmesine dinî gerekçeler dahil hiçbir engelin çıkarılmamasını istemektedir (CEDAW Komitesi, 1994).

Aile içine devletin fazlasıyla müdahalesini getiren ve belli bir düşünceye göre alınan kararların dayatılmasına yol açabilecek bu madde büyük oranda hükümetler tarafından takip edilmiştir. Mesela Türkiye’de çıkarılan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun bu minvaldedir. Bu kanunla devletin şiddet bahanesiyle aile içine karışabilmesi olabildiğince genişletilmiştir.¹² Ayrıca TCK’ya göre (86/3 madde) yabancılar arası basit yaralamalı şiddet özel hukuk davası olarak görülüp şikâyet geri çekildiğinde düşerken, aile içinde olduğunda kamu davası olarak görülmekte ve mağdur şikâyetini çekse bile dava devam etmektedir.

İslam hukukunda ise aile içi ilişkiler büyük oranda özel hukuk alanında görülmüş, devletin müdahalesi önemli oranda azaltılmıştır. Şikâyet konusu olmadığı müddetçe aile içine müdahale anlamına gelebilecek şeylerden uzak durulmuş; nikah ve talakla ilgili hükümler bile büyük oranda sivil alanda bırakılmıştır.

4.3. Dördüncü Madde

Sözleşme’nin 4. Maddesi, “erkekler ile kadınlar arasındaki eşitliği fiilen gerçekleştirmeyi hızlandırmak için Taraf Devletlerin aldıkları geçici tedbirler” ile “anneliği korumak amacıyla alınan bütün özel tedbirler”in ayrımcılık kabul edilmeyeceğini öngörmektedir.

Bu madde ile ilgili 25 sayılı GTK’ında (1999) geniş bir açıklama yapılmıştır. Buna göre, bu madde, Sözleşme’nin kadınlar ile erkeklerin hem hukuken hem de fiilen eşit olması şeklindeki genel amacı ve hedefi bağlamında yorumlanmalıdır (4. Madde). Geçici özel önlemler, çok kere kadınların geçmişte maruz kalmış oldukları ayrımcılığın sonuçlarının telafisi olarak işlev görmektedir. Komite, bu tür önlemleri alan ve uygulayan Taraf Devletlerin erkeklere karşı ayrımcılık yaptıkları görüşünde değildir.

Komite, Taraf Devletlere, yapılanları takip için, cinsiyete göre ayrılmış istatistiki veriler toplamasını tavsiye etmiş (35. madde) ve raporlarda bu hususların yer almasını istemiştir.

¹² Mesela Kanunun 8/2 maddesine göre aile içi şiddet olduğu düşünülen durumlarda tedbir kararını mağdurun yanında, hâkim, savcı, Aile Bakanlığı ve kolluk görevlileri de talep edebilmektedir.

Sözleşme'nin ortaya çıkmasına neden olan ana fikre ve Sözleşme'de düzenlenen kadın-erkek eşitliğine aykırı olan bu madde Komite tarafından, daha önceki haksızlıkların telafisi olarak sunulmuştur. Ayrıca Komite, “özel önlemler” teriminin “kadınlara zayıf, kırılgan ve topluma katılmak ve rekabet gücüne ulaşmak için ekstra veya “özel” önlemlere ihtiyaç duyan bir kesim imajı yüklediğinin” (21. Madde) farkındadır. Bunu “özel'in gerçek anlamının, önlemlerin belirli bir hedefe hizmet etmesiyle ilgili” olduğuyla açıklamıştır.

İslam hukukunda, kadınlarla erkekler arasında bazı fıtrat farklılıkları olduğu en baştan kabul edildiğinden hükümler de ona göre tesis edilmiştir. İster buna özel önlemler denilsin isterse yaratılışa göre hükümler denilsin fark etmez. Mesela, prensip olarak kadının evin geçimini sağlamak ve dış dünyada çalışmak mecburiyeti yoktur (Kâsânî, 1406, s. 4/16; Zeydân, 1993, s. 4/265-67). Bunun çok çeşitli maksatları olsa da en temelde anneliği korumak olduğunu söyleyebiliriz.

Aslında Sözleşme, bu maddenin özellikle (b) paragrafı ile çalışmaktadır. Hem anneliği korumak için özel önlem alınması kabul edilmekte hatta alınması istenmekte hem de anneliğin önüne geçecek her tür düzenleme yapılması istenmektedir. Özellikle kadının dış dünyada istihdamının bu hususta nasıl bir engel teşkil ettiği bilinmekte, devletler kadın istihdamının devam edebilmesi için anne olan kadınlarla ilgili daha fazla düzenleme yapma ihtiyacı hissetmektedir. Buna rağmen kadın istihdamının yüksek olduğu ülkelerde nüfusun azalmasının önüne geçilememektedir.

5. Beşinci Madde

Sözleşme'nin “Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi” başlıklı 5. Maddesinde, Taraf Devletlerden, a) cinsler arasında aşağılık veya üstünlük ile kadın ve erkeklere basma kalıp roller (stereotype/kalıp yargı) olduğuna dair önyargılar ve geleneklerin tasfiye edilmesi için erkek ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek, b) anneliğin toplumsal bir işlev kabul edilip çocuğun büyütülmesinde ve yetiştirilmesinde erkeklerin ve kadınların ortak sorumluluk alması için gerekli tedbirleri almaları istenmiştir. Bu madde Tavsiye kararlarında 2/f ve 16. madde ile birlikte değerlendirilmiştir (CEDAW Komitesi, 1992, 1994).

Komite çok eşliliği 5/a maddesine aykırı görmektedir (CEDAW Komitesi, 1994). Yukarıda geçtiği üzere Komite 5/a maddesinin “kadına yönelik toplumsal

cinsiyete dayalı ayrımcılığı” da kapsadığı kanaatindedir.¹³ Buna dayanak olan, din, örf-âdet, kanun, gelenek vb. her ne varsa ortadan kaldırılmalıdır (CEDAW Komitesi, 2017).

Bu madde ile ilgili söylenebileceklerin bir kısmı 2. madde ile ilgili açıklamada geçmişti. Diğer söylenebilecekler de Aile ile ilgili olan 16. maddenin açıklamasında ifade edilecektir. Ancak burada “anneliğin toplumsal bir işlev kabul edilmesi”nin İslam hukuku ile uyumlu olmadığını ifade etmemiz gerekir. Bu maddeye göre kadın sadece çocuğu doğuran olacak, annelik ise topluma kalacaktır. Halbuki İslam hukukunda hidane olarak terimleştirilen, “küçük çocuğun bakımı, terbiye ve gözetim” hakkı kural olarak anneye aittir (Bardakoğlu, 1998, s. 467; Mâtürîdî, 2005, s. 10/68). Anne, olmadığı veya bunu reddettiği zaman diğerlerine geçer. Bunda da öncelik, teyze, anneanne, hala, babaanne gibi annelik yapabileceklerdedir.

5. 1. Yedi ve Sekizinci Madde

Sözleşme’nin 7. maddesi, kadınların seçme, seçilme, siyasete ve devlet idaresine katılma, memur olma haklarını; 8. madde ise hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil edebilme haklarını düzenlemektedir.

Komite, 7 ve 8. maddeler ile alakalı 23 sayılı GTK (1997) yayımlamış ve burada maddenin içeriği ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Buna göre:

Taraf Devletlerin bu madde kapsamındaki yükümlülükleri, politika ve kamu hayatının tüm alanlarını kapsamaktadır. Hem kamunun her tür politikasında hem de sivil toplumun tüm örgütlenmelerinde (siyasi parti, sendika, meslek vb.) kadınların yer alması gerekmektedir (5. madde). Tüm toplumlarda kadınların kamu hayatına aktif katılımını engelleyen en önemli etmenler, kültürel değerler, dinî inanışlar ve çocuk bakımının erkekler tarafından üstlenilmemesidir (10. madde).

Kadınların kraliyet/devlet başkanlığı makamlarına atanmalarının, devlet adına görev yapan dinî veya geleneksel mahkemelerde hâkim olarak görev yapmalarının ve orduya katılımlarının engellenmesi, kadınlara karşı ayrımcılık olup Sözleşme’de yer alan ilkelere aykırılık teşkil etmektedir (31. madde).

Taraf devletler 7 ve 8. maddede istenilenleri gerçekleştirmek için özel önlemler dahil her düzenlemeyi yapmalı, tedbirler almalıdır. Raporlarda bu husustaki değişiklikler ve istatistikler yer almalıdır (41-50. madde).

Bu maddeye yapılan açıklamalarda da Komite'nin mantığı, yani Sözleşme'nin ve dayandığı felsefenin din dahil her şeyden üstün olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca idarecilik, devlet memuru olmak, siyasi partilerde görev almak, uluslararası örgütlerde vazife yapmak, asker olmak gibi hususlar üstünlük vesilesi, dolayısıyla çocuk yetiştirmek ve aile içi vazifelerden daha değerli şeklinde sunulmuştur.

İslam'ın üzerinde bir şey olamayacağı tartışmasız bir husus iken, insanların kıymet verdiği hususların üstünlük vesilesi olması veya daha değerli kabul edilmesi de İslamî bakış açısından doğru değildir. Ayrıca bu maddede öngörülen kadının devlet başkanı olması, fakihlerin ittifakına göre caiz değildir. Hanefiler haricindeki mezheplere göre kadın hâkim de olamaz. Ancak Hanefiler, had ve kısas davaları haricinde hâkim olabileceklerini söylemişlerdir (el-Mevsûatü'l-fıkhiyye, 1404, s. 21/269; Hâfîb Şirbînî, 1994, s. 5/418-19; İbn Kudâme, 1997, s. 14/12; İbnü'l-Hümâm, 1970, s. 7/297-98; Râfî'î, 1997, s. 11/71). Sadece İbn Hazm kadının her davada hakimlik yapabileceğini söylemiştir (İbn Hazm, t.y., s. 8/427-28). Taberî'nin de aynı görüşte olduğu aktarılmıştır (E.-H. A. b. M. el-Mâverî, t.y., s. 110).

Mustafa Sıbâî'ye göre, devlet başkanlığı haricinde, kadınların ister kanun ve nizam koymak isterse de denetim için olsun seçimlerde aday olup devletin çeşitli birimlerinde yer almasına şer'an bir engel yoktur. Ancak bu görevler yapılırken şu farzlara dikkat edilmelidir: 1- Aile içinde görevlerin ihmal edilmemesi, 2- tesettüre riayet, 3- yabancı erkeklerle ihtilattan özellikle halvetten kaçınılması, 4- mahremi olmaksızın sefer mesafesine yolculuk yapılmaması. Sıbâî, bu şartların oluşmadığı yerlerde çalışmanın caiz olmadığını söylemektedir (Sıbâî, 1999, ss. 125-126).

5.2. Onuncu Madde

Sözleşme'nin, eğitim hakkını düzenleyen 10. maddeyle a) kadınlara da meslek eğitimi verilmesi; b) kadınların erkeklerle aynı öğretimi alması, aynı sınavlara tabi tutulmaları; c) karma eğitimin ve kalıplaşmış rolleri tasfiye edecek eğitim türlerinin teşvik edilmesi; f) kız çocuklarının okuldan ayrılma oranlarının

düşürülmesi; g) spor ve beden eğitimine erkeklerle birlikte katılmalarını sağlanması; h) aile planlaması hakkında bilgi verilmesi istenmektedir.

Sözleşme'nin düzenlenmesinde ana etkenlerden biri olarak gördüğümüz, kadın istihdamı ile bağlantılı olan bu maddede erkeklerin kadınlara verilen eğitime değil kadınların erkeklere verilen eğitime tâbi olmasının istendiği görülmektedir. Aradaki yaratılış farkları tamamen göz ardı edilerek kadınların erkeklerle aynı meslekî eğitimleri alması, aynı imtihanlara tabi tutulmaları, karma eğitime teşvik edilmeleri ve spor, beden eğitimi aktivitelerini beraber yapmaları istenmiştir.

Bütün bunların İslam hukukundaki çok sayıda hükmü ihlal ettiği çok nettir. Buluğa ermiş kız ve erkeklerin aynı ortamda eğitim almaları bile uygun değilken (Zeydân, 1993, s. 3/431-432), karma eğitimin teşvik edilmesi, özellikle kadın tesettürü açısından problem teşkil edilen sporların birlikte yapılması asla tasvip edilemeyecek hususlardır. İslam kadınının eğitim almasını da spor yapmasını da teşvik etmektedir. Ancak bunların şartları vardır.¹⁴ Ayrıca karma eğitimin özellikle kızların başarısını düşürdüğüne, ayrı eğitim alan kızlar açısından çok daha faydalı olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır.¹⁵

Bunun yanında adeta kadınların erkekleşmesinin tavsiye edilmesi hatta istenmesi, İslam'ın en temel değerleri ile de çelişmektedir. Bu hususla ilgili hem ayet-i kerimeler¹⁶ hem de hadisler (Buhârî, 1422/2001, Kitap “Libâs”, 59-60 (no. 5546-47); Ebû Dâvud, 2009, Kitap “Libâs”, 31 (no. 4097) bulunmaktadır. Şeytanın Allah'a meydan okuyarak yaratılışı değiştireceğini söylediğini anlatan Nisa suresi 118-119. ayetleri tefsir eden âlimler kadını erkekleştirmeye, erkeği kadınlıştırmaya dönük her eylem ve hali buraya girdirmişlerdir. (Kurtubî, 1384, s. 5/391-93; Taberî, t.y., s. 9/215-223; Yazır, 2021, s. 2/445-446) Elinde kına olmayan bir kadına Rasûlullah (s.a.v.), “sizden biri elini erkek eli gibi boş bırakmasın” buyurarak (Halîmî, 1979, s. 3/238; Kurtubî, 1384, s. 5/393) bu hususta bile benzeşme istememiştir.

¹⁴ Kadınların spor yapabilmesinin şartları için bkz. (Çarîr, 2011, ss. 49-51)

¹⁵ (Gamerî, t.y.) Bu konuda yapılan diğer araştırmalar için bkz. (Rakkâbî, 2014, ss. 1669-1676)

¹⁶ Mesela Nisâ 4/118-119; er-Rûm 30/30.

5.3. On birinci Madde

Çalışma hakkı başlıklı 11. madde kadınların erkeklerle eşit düzeyde istihdamını öngörmektedir. Çalışmayı vazgeçilmez bir hak olarak tanımlayan Sözleşme, Taraf Devletlerden evlilik ve annelik sebebiyle ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını, hamilelik ve annelik sebebiyle işten çıkarılmanın engellenmesini, çalışan annelere destek amacıyla çocuk bakım yerleri açılmasını istemiştir. Bu madde kapsamına giren koruyucu kanuni tedbirlerin, “bilimsel ve teknolojik bilgilerin ışığında periyodik olarak gözden geçirileceği ve gerekli görüldüğü takdirde düzeltilileceği, kaldırılacağı veya genişletileceği” de hüküm altına alınmıştır.

Komite çeşitli Tavsiye kararlarında bu maddeye atıflarda bulunmuştur. Bunların bir kısmına göre:

Aile işletmelerinde kadınların ücretsiz ve sigortasız çalıştırılmaları Sözleşme’ye aykırı bir kadın istismarıdır (CEDAW Komitesi, 1991). Taraf devletler kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümü için gerekli çalışmaları yapmalıdır (CEDAW Komitesi, 1991). Ailede partnerler dilediği mesleği seçebilmelidir (CEDAW Komitesi, 1994).

Bu madde, Sözleşme’nin ana hedeflerinin başında gelen kadın istihdamını doğrudan düzenleyen maddedir. Madde kadınların dış dünyada olabildiğince istihdam edilmesini temin edecek şekilde düzenlenmiş ve öyle de açıklanmıştır. Komite’ye verilen raporlarda da en fazla üzerinde durulan konu kadın istihdamı ile ilgili verilerdir. Komite aile işletmelerine de karışmakta, ev içinde kadınların yaptıkları faaliyetlerin ekonomik olarak ölçülmesini isteyerek aslında kadın emeğini paraya çevrilen bir meta haline getirmektedir. Çocuk bakım ve terbiyesini de anneden alarak topluma vermekte, aslında profesyonel işçilerin eline bırakmaktadır.

İslam hukukuna göre kadının dış dünyada çalışma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bununla birlikte çalışmak isterse şartlarına uygun olmak şartıyla çalışabilir. Bu şartlar: Şer’i tesettüre riayet, halvet ve ihtilattan kaçınmak, evliyse kocası, değilse velisinin izin vermesi, fitrat ve tabiatına uygun helal bir iş olması, ev işleri ve çocukların terbiyesi gibi temel görevlerini ihmal etmemesidir (Maiye, 2019, s. 141).

Kadının işgücü piyasasına çıkıp erkeklerle rekabete girmesinin boşanmaları artırdığı, en azından çocuk sayısını çok düşürdüğüne dair çok sayıda araştırma ve veri bulunmaktadır.¹⁷ Nitekim Türkiye’de de benzeri süreç işlemektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, aile işletmesi de olsa kadının burada çalışma sorumluluğu yoktur. Kendi rızası ile çalıştığı zaman buna isterse ücret takdir edilir. Ancak genellikle sağlıklı ailelerde işletme tüm aileye ait görüldüğü için bu tür hususlar konuşulmaz. Bunun ısrarla gündeme gelmesi evin hanımının diğer işçiler statüsüne indirilmesini getirir.

6. On ikinci Madde

Sözleşme’nin Sağlık hakkı başlıklı 12. maddesinde sağlık hizmetlerine erişimde kadın-erkek eşitliği temelinde önlemler alınması ve kadınlara hamilelik ve doğumla ilgili gereken hizmetlerin verilmesi istenmiştir.

Komite’nin bu maddeyle ilgili yayımladığı 24 Sayılı GTK’nda (1999) yer alan hususların önemli bölümü gereken şeyler olmakla birlikte İslam hukukuyla doğrudan uyumsuz veya içinin İslam hukukuna ters şekilde doldurulabileceği konulara da yer verilmiştir. Ana başlıklar halinde şunlar sayılabilir:

Tüm düzenlemelerde toplumsal cinsiyet bakış açısının hâkim olması (31/a madde); aile planlaması, doğum kontrolü ve cinsel eğitim (17, 18 ve 23. madde); kürtajın kolaylaştırılması (11. madde) ve yasaklayan hükümlerin kaldırılması (14 ve 31/c maddeleri); kocanın karısı ile istemediği halde ilişkiye girmesinin evlilik içi tecavüz kabul edilip bunun için tedbir alınması (18. madde).

Bu maddeyle bağlantılı başka tavsiye kararları da vardır. Bunlarda da burada geçen hususlarda ısrar edilmiştir (CEDAW Komitesi, 2016).

Sağlık hizmetlerinde herhangi bir ayrımcılık yapılmaması, yapılacaksa kadınlar lehine yapılması normal ve doğru olanıdır. Ancak Sözleşme’de yer almamasına rağmen Komite’nin hem tavsiye kararlarında hem de raporlara verdiği cevaplarda ısrarla kürtajı sadece kadına ait bir hak görmesi başlı başına ciddi bir problemdir. Fakihlere göre zaruret hali olmadığı müddetçe bir ceninin hayatına son vermeye kimse karar veremez. İster anne ister baba isterse devlet olsun hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur (el-Mevsûatü’l-fıkhiyye, 1404, s. 2/57). Zaruret

¹⁷ Böyle bir çalışma için bkz. Robert H. Weller, “Wife’s Employment and Cumulative Family Size in the United States, 1970 and 1960”, *Demography* 14/1 (01 Şubat 1977), 43-65.

hali de kadının hayatının tehlikeye girme durumudur. Bu sebeple ceninin öldürülmesi veya ölümüne sebep olma durumunda ceza öngörülmüştür (İbn Nüceym, t.y., s. 8/389-90). Çocuk doğana kadar anne vücudunun bir parçası ve bu hususta da istediği kararı annenin verebileceği düşüncesinin İslam hukukuna aykırı olduğu çok açık olduğu gibi insanî değerlere de aykırıdır.¹⁸

Bunun haricinde, kocanın hanımıyla ilişkisini tecavüz kapsamına girdirmek de İslam hukuku ile bağdaşmamaktadır. Fakihlerin açıkça belirttiği üzere evlilikten asıl gaye cinsel ilişkidir. Bu sebeple karı veya koca meşru mazeret olmaksızın bundan imtina edemezler.(Bilmen, 1985, s. 2/33) Hatta meşrû mazereti olmadan kocasının ilişki talebini reddeden kadına Allah'ın laneti olacağına dair hadisler gelmiştir (Buhârî, 1422/2001, Kitap “Bed’ü'l-Halk”, 7 (no. 3237), “Nikâh”, 86 (no. 5193)). Erkeğin de -eğer bir özü yoksa- eşinin ilişki isteğine icabeti vaciptir (Bilmen, 1985, s. 2/165; Zeydân, 1993, s. 7/239-243).

Dikkat çekici bir husus da doğum kontrolü ve aile planlamasına yapılan aşırı vurgudur. Doğum kontrolü İslam hukukunda genellikle azile kıyasen incelenmiştir. Azil, Hanefîler, (Cessâs, 2010, s. 4/444-45; Kudûrî, 2006, s. 9/4510) Malikîler (Sıkkîlî, 2013, s. 9/351) ve Şafiîlere (E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-Mâverdî, 1999, s. 9/320) göre ise haramdır. Şafiîlerde tercih edilen görüşe göre, diğer mezheplerde ise ihtilafsız şekilde hür hanımın izni şarttır. Yoksa caiz değildir. Azille göre mubah; Hanbelilere (İbn Kudâme, 1994, s. 3/84) göre tenzihen mekruh; Zahirilere (İbn Hazm, t.y., s. 9/222-23) ilgili bu fetvaya istinaden zamanımızda genel kabul edilen görüş doğum kontrolünün caiz olmasıdır.

Ancak bunun kadın ve erkeği kısırlaştıracak bir metotla olmaması gerekir (Omran, 1997, ss. 210-213). Azil erkek tarafından olan bir korunma yöntemi iken hanımdan izin alınma zorunluluğunun getirilmesi, kadın tarafından yapılacak bir korunma durumunda da erkekten izin alınması gerekeceğini göstermektedir. Bir diğer husus da bu konunun karı-kocayı ilgilendirmesidir. Bunun fertlere dayatılması, gereklilik gibi sunulması doğru değildir.

6.1. On beşinci Madde

“Hukuk önünde eşitlik hakkı” başlıklı 15. maddeye göre Taraf Devletler, “kadınların erkeklerle hukuk önünde eşitliğini” (15/1); “kadınların erkeklerle

¹⁸ Et-Tekvir 81/8-9.

aynı hukuki ehliyeteye sahip olmalarını” (15/2); “kadının hukuki ehliyetini kısıtlamaya yönelik sonuç doğuran bütün sözleşmelerin ve her türlü özel belgenin hükümsüz sayılacağını” (15/3) ve “seyahat, yerleşme ve konut seçme özgürlüğü hususunda erkeklere ve kadınlara eşit haklar tanımayı” (15/4) kabul eder.

Bu maddeyle ilgili tavsiye kararlarında dikkat çekici hususlar şunlardır:

Kadınların şahitlikleri erkeklerle aynı düzeyde olmalıdır (CEDAW Komitesi, 1994). Dine de dayansa evlilik, boşanma, evlilikte edinilen malların paylaşımı, miras, vesayet, evlat edinme gibi aile hukuku ile ilgili kanunlardaki ayrımcılık giderilmeli ve buna göre hukukî düzenlemeler yapılmalıdır (CEDAW Komitesi, 2013).

Dine ve örfe dayalı kanunlar Sözleşme’nin fiilî eşitlik ilkesine göre yorumlanmalıdır. Adalet sistemine toplumsal cinsiyet bakış açısı yerleştirilmelidir. Kürtaj suç olmaktan çıkarılmalıdır. Fuhuş sektöründekiler, zinayla suçlananlar, lezbiyenler, biseksüeller, trans kadınlar, kürtaj yaptıranlar dahil hiçbir kadın suçlu görülmemeli ve ayrımcı davranılmamalıdır. Kadına yönelik şiddet vakalarında ispat hususunda genişlik sağlanmalı, kadınların koruma kararı başvurularında gecikilmemelidir (CEDAW Komitesi, 2015).

Hukuk önünde eşitlik en tabii hususlardan biridir. Ancak hukukta aslanan adalettir ve eşitliğin her zaman adalet getirmediği de bilinmektedir. İslam hukukunda da genel prensip hukuk önünde eşitlik olmakla birlikte eşitliğin adalet getirmediği durumlarda kadın ve erkeğe farklı uygulamalar söz konusu olmuştur. Bunların tamamına yakını da kadın lehine olanlardır. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse, had cezalarında kadın erkek arasında farklılık olmamasına rağmen Hanefiler mürted kadının öldürülmeyip hapsedileceğini söylemişler; (Cessâs, 2010, s. 6/120) tüm mezheplerce, had cezası uygulanacak kadın hamile olması durumunda cezanın erteleneceği; (İbn Kudâme, 1997, s. 11/567; Müslim, 1374-75/1955-56, Kitap “Hudûd”, 22; Zeyla’î, 1313, s. 3/175) tazir cezalarında ise hâkimin kişilerin durumuna göre farklı cezalar verebileceği kabul edilmiştir (Kâsânî, 1406, s. 7/64).

Maddenin öngördüğü şahitlikte, velayette ve seferilikte eşitlik İslam hukukuna aykırıdır. Kadınların had cezalarında şahitlik yapamayacağı, hak doğuran akitlerde iki kadının bir erkeğe denk tutulacağı üzerinde ittifak vardır (İbn Kudâme, 1997, s. 14/126-127; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 11/555).

Şahitlik bir hak değil vazifedir. Aslında kadınlar bir vazifeden muaf tutulmaktadırlar. Yoksa tek kadın şahit ile sabit olan hususlar da bulunmaktadır.¹⁹

Nikahta Hanefîlerin denklik arayıp velilere bu hususta mahkemeye başvurma hakkı verilmiş; (Serahsî, 1414, s. 5/35-36) diğer mezheplerde ise kızın evlenebilmesi için veli izninin şart koşulmuştur (el-Mevsûatü'l-fıkhiyye, 1404, s. 11/253; İbn Kudâme, 1997, s. 9/345; İbn Rüşd, 1988, s. 1/472; Şâfiî, 1990, s. 7/234).

Bazı istisnai haller haricinde bir kadının sefer mesafesine yanında mahremi olmadan yola çıkamayacağı üzerinde de ittifak vardır (İbn Kudâme, 1994, s. 1/469-70; İbn Rüşd, 1988, s. 3/470; Serahsî, 1414, s. 4/111-12; Şâfiî, 1990, s. 2/178).

Komite'nin Tavsiye kararlarında dine dayalı da olsa Sözleşme'ye aykırı gördükleri hükümlerin değiştirilmesini veya yorumlanmasını istemesi, kendilerini dinin üstünde gördüklerinin açık ifadesidir. Buna bağlı olarak da İslam aile hukukunun çok sayıda hükmünün kaldırılmasını, kürtajın ve sapkınlıkların suç olmaktan çıkarılmasını istemektedirler. Bu hususlar İslam hukuku açısından kabul edilemeyeceği gibi İslam akaidi açısından da problemlidir.

6.2. On altıncı Madde

Sözleşme'nin en geniş maddelerinden olan ve “Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar” başlığını taşıyan 16. maddenin başlangıcında, Taraf devletlerin evlilik ve aile ilişkileri açısından kadın ve erkek arasında ayrımcılığı tasfiye edeceği ve eşitlik sağlayacağı belirtilmiş ancak bununla yetinilmemiş, detaya girilmiştir. Buna göre kadınlar erkeklerle, 1/a) evlenmede; b) serbestçe eş seçmede ve kendi rızasıyla evlenmede; c) evlilik içinde ve boşanma sırasında; d) anne ve baba olarak çocuklarla ilgili konularda; e) çocuk sayısına ve dünyaya getirilme zamanına serbestçe karar verme konusunda; f) velayet, vasilik, kayıymlık ve evlat edinmede; g) soyadı, meslek ve iş seçmede; h) karı-koca olarak kendi mallarına sahip olma, kazanma, işletme, idare etme, kullanma ve mallarını bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak elden çıkarma konusunda aynı haklara sahip olmalıdırlar. 2. Çocuğun nişanlanması ve evlendirilmesi hiçbir hukuki sonuç doğurmamalıdır.

¹⁹ Doğan çocuğun kimden olduğuyla yani neseple ilgili tek kadının şahitliği kabul edilir. Bkz. (Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 8/120; Serahsî, 1414, s. 6/49)

Komitenin 2. madde birlikte Sözleşme'nin temel hükümlerinden gördüğü ve din dâhil hiçbir sebeple çekince konmasını istemediği bu madde ile alakalı ilk olarak 1994 tarihli 21 sayılı GTK yayımlanmış, daha sonra 2013 tarihli 29 sayılı GTK'nda çok daha geniş bir açıklama yapılmıştır. Bunlar haricinde de bazı tavsiye kararlarında da değinilmiştir. Bu tavsiye kararlarında maddeyle ilgili Taraf Devletlerden çeşitli değişiklikler yapmaları, tedbirler almaları istenmiştir. Önemli ve problemli gördüklerimiz şunlardır:

Sözleşme ve Komite'nin genel tavsiyelerine uygun olarak, eşler ve partnerler arasında dinî veya etnik kimlik veya mensubiyetlerine bakılmaksızın eşitliği sağlayacak yazılı aile kanunları kabul edilmelidir (CEDAW Komitesi, 2013).

Komite BM'in, "‘aile’ kavramının geniş anlamda ele alınması gerektiği" yönündeki anlayışını ve İnsan Hakları Komitesi 28 Sayılı Genel Yorumunda geçen "ailenin çeşitli formları"nı(CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, t.y., 27. madde) tanımaktadır. Taraf Devletler, tüm farklı aile formları ve aile ilişkilerinin cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayanan ayrımcı yönlerine çözüm getirmekle yükümlüdürler (CEDAW Komitesi, 2013).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, "on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır." Bu sebeple, Komite, kadın ve erkekler için asgari evlenme yaşını 18 olarak belirlemektedir (CEDAW Komitesi, 1994).

Çok eşlilik, Sözleşme'nin 5 (a) maddesinde geçen hükümlerin çiğnenmesi anlamına gelmektedir ve yasaklanmalıdır (CEDAW Komitesi, 1994, 2013). Evli çiftlerin hak ve sorumlukları, örf- âdet hukuku veya dinî hükümlerce değil Sözleşme ilkelerine göre belirlenmelidir. Kocanın aile reisi ve esas karar verici konumunda olması Sözleşme'nin hükümlerine aykırıdır. Evlilik dışı birliktelik kanuni koruma altına alınmalıdır. Kadınlar çocuk sayısına ve çocuklarını ne zaman dünyaya getireceklerine karar verme hakkına sahiptir (CEDAW Komitesi, 1994).

Karı-koca arasında evlilik müddetince kazanılan mallarda eşitlik olmalı, bununla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmalı, kısıtlamalar kaldırılmalı; evlilik veya fiili bir ilişki süresince sahip olunan mülkiyetin satılması ya da elden çıkartılması durumunda kadına danışılması yasal yükümlülük haline gelmeli; mirastan erkeğe daha fazla pay verilmesi ilgili düzenlemeler kaldırılmalıdır (CEDAW Komitesi, 1994). Boşanma ve neticesindeki ekonomik sonuçlar hususunda erkek-kadın arasında farklılık olmamalıdır (CEDAW Komitesi, 2013).

Bazı araştırmacıların Sözleşme'nin en tehlikelisi (Hamûde & Assâf, 2021, s. 8; Rakkâbî, 2014, s. 1704) gördükleri bu madde İslam hukukuna çok sayıda zıt hüküm barındırmaktadır. Bu madde ve onun açıklaması kapsamındaki tavsiye kararlarında öngörülen aile yapısı ve hukuku ile İslam'ın öngördüğü aile yapısı ve hukuku arasında çok ciddi farklılıklar vardır.

Öncelikle aile tanımı bile farklıdır.²⁰ Evlilik ilişkisi olmayanların hatta aynı cinslerin birlikteliklerinin bile aile tanımına girdirilmesi İslam hukuku açısından imkân dahilinde değildir. Bunun haricinde -ayet ve hadislere dayanması sebebiyle- ulema tarafından üzerinde ittifak edilen çok sayıda hükme ters hususlar içermektedir. Bunlar, erkeğin kavvamlığının (Kur'an, en-Nisâ 4:34; el-Bakara 2:228; Taberî, t.y., s. 8/290) iptali, kadına karşı mehir (Kur'an, el-Bakara, 2:237; en-Nisâ, 4:4, 20, 24, 25; el-Mâide, 5:5; Kâsânî, 1406, s. 2/275), nafaka (Kur'an, el-Bakara 2:233; et-Talâk 65:6-7; İbn Kudâme, 1997, s. 11/347-48; Kâdî Abdülvehhâb, t.y., s. 782; Kâsânî, 1406, s. 4/15-16) vb. sorumluluğunun kaldırılması, çocuğun nesebi hususunda eşitlik getirmesi (Kur'an, el-Ahzâb 33:5; el-Bakara 2:233; Burhâneddîn el-Buhârî, 2004, s. 8/169),²¹ iddeti tanımaması (Kur'an, el-Bakara, 2:228, 234; et-Talâk, 65:4; Mevsilî, 1937, s. 3/172-73), çok eşliliğin yasaklanması (Kur'an, en-Nisâ, 4:3; Serahsî, 1414, s. 5/160), müslim bir kadının gayrimüslim ile evlenme imkanının tanınması (Kur'an, Bakara, 2:221; Kâsânî, 1406, s. 2/271-72), mirasta eşitlik (Kur'an, en-Nisâ 4:11-13; Muhammed b. Hasan Şeybânî, 2012, s. 5/578-82); nikahsız birlikteliklerin kabul edilmesi (Kur'an, el-İsrâ, 17:32; Mergînânî, t.y., s. 2/244-46), ahlaksız ilişki ve sapkınlıkların suç olmaktan çıkarılması ve cezalandırılmaması (Kur'an, en-Nûr, 24:2; en-Nisâ, 4:15-16; İbnü'l-Hümâm, 1970, s. 5/224-27; Kudûrî, 2006, s. 11/5910-11) şeklinde sayılabilir.

Buluğa erdiği halde yaşı 18 yaşını doldurmayanların cinsel ilişkilerini serbest bırakıp evliliklerini engellemeye çalışmak da İslam hukukuna uygun değildir. Devletler evlilik yaşına bir alt sınır getirebilir. Nitekim Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinde böyle bir düzenleme vardır (Kantar, 2011). Ancak 18 yaş altına cinsel ilişkiyi serbest bırakıp da nikahı yasaklamak İslam'da kesin yasak olan zinayı teşvik etmek anlamına gelmektedir.

²⁰ İslam hukukuna göre aile tanımı için bkz. (Dursun, 2022)

²¹ Çocuğun nesebi babaya aittir.

Sonuç

CEDAW'ın aile, dolayısıyla sağlıklı bir toplum için ne kadar sıkıntılı bir Sözleşme olduğu yukarıda anlatılanlardan anlaşılmaktadır. Bu kanaat sadece bize ait bir şey değildir. Sözleşme'yi imzalayan ancak asla yürürlüğe koymayan ABD'de CEDAW'a karşı güçlü bir muhalefet vardır ve bu sebeple Senato'da onaylanmamaktadır. Bu muhalefetin başını Home School Legal Defense Association/Evde Eğitim Hukuki Savunma Birliği (HSLDA) ve Concerned Women for America/Amerika İçin Endişelenen Kadınlar (CWA) adlı sivil örgütler çekmektedir (Schalatek, 2019).

Bu örgütlerin temel eleştirileri Sözleşme'nin aileye vereceği zararlar üzerinedir. Kendi ifadelerine göre Sözleşme, toplumsal cinsiyete dayalı feminist görüşleri dayatmakta, aileleri olumsuz yönde etkilemekte, çocukları annelerin değil yabancı uzmanların eline bırakmaktadır. Ayrıca kadınların mesleklerine, eğitimlerine, çocuklarının eğitimine, siyasi temsillerine özgürce karar vermelerine karışmaktadır. CWA'ya göre, aile, evlilik ve din gibi en kişisel ilişkilerde bile erkeklerle kadınlar arasındaki harika farklılıkların tanınmasını yasaklayan CEDAW'ı onaylamak, Amerika'daki ve dünyanın dört bir yanındaki kadınları, istikrarlı toplumların temellerini teşkil eden annelik, evlilik ve aileyi tahrip eden yıkıcı sosyal politikalara mahkûm edecektir (Cwalac, 2010).

CEDAW'la ilgili çeşitli yazılar kaleme alan Lütfi Bergen, Türkiye'de "aile"nin çökmekte olduğunu ve bunun asıl sebebinin CEDAW olduğunu söylemektedir. Bu Sözleşme'nin Türk hukukundaki etkisine dikkat çeken Bergen'e göre, bu değişiklikler nedeniyle Türkiye "aile" sisteminden çıkıp "birey" temelinde yeni bir hak sistemine girmiş bu da geleneksel Türk aile modelini yok etmiştir (Bergen, 2019).

Bazı yazarlar CEDAW ve İslam'ın eşitlik, hakkaniyet ve adalet ilkelerinin tamamen uyumlu olduğunu iddia etmişlerdir. Bunlara göre kamu yararına (maslahat) hukukun ve bunun pratik yansımasının reforme edilmesi Müslüman hukuk geleneğinin bir parçasıdır ve bu sebeple CEDAW'ın tam olarak uygulanması mümkündür (İsmail & Jamaldeen, 2013, s. 14). CEDAW'a zıt olduğu söylenen hükümler fıkıhın şekillendiği döneme ait kabullere istinat etmektedir. Asıl olan temel ilkelerdir ve bu sebeple Kuran'dan bir ayetin ataerkil bir şekilde anlaşılmasına dayanarak veya geleneksel bir uygulamaya saygı gerekçe

gösterilerek CEDAW ilkeleri reddetmek kabul edilemez (Ismail & Jamaldeen, 2013, ss. 15-17).

Anlaşıldığı kadarıyla, İslamî ilkelerin uygulanmadığı yerlerde kadınlara yapılan zulümleri ortadan kaldırmak isteyen iyi niyetli insanlar bu Sözleşme'nin bir imkân olduğunu düşünmektedirler. Ancak burada iki nokta gözden kaçırılmaktadır:

Birincisi İslam hukukunda üzerinde ittifak hasıl olmuş hükümlere ters uygulamaları bir Müslümanın kabul etme imkânı yoktur. Makasid-ı şeria ile hüküm tesisi için çok sayıda şart vardır ve bunun başında naslara aykırı olmaması gerekir. İslam hukukunda “nas olan yerde içtihad yapılamayacağı” en temel kurallardan biridir. İslamî telakkide nassın mekasid-ı şeria'yı içerdiği kabul edilir. En genel ilkelere atıfla spesifik bir konudaki nas ortadan kaldırılamaz. Makale boyunca gösterdiğimiz üzere Sözleşme'nin açık ayetlere zıt hükümleri bulunmaktadır.

İkincisi bu uygulamaların başta kadınlar olmak üzere getirdiği zarar faydasından daha fazladır. Nitekim CEDAW'a hâkim olan düşüncenin yaygın şekilde uygulandığı ülkelerde evlilikler azalmakta, boşanmalar, gayrimeşru ve sapkın ilişkiler artmaktadır. Bu arada kadına şiddet de azalmamaktadır.

Ayrıca kariyer yapmanın kadınlara istenilen mutluluğu getirmediği de tespit edilmiştir. Amerika'da üniversite mezunu kadınlar arasında yapılan araştırma hem aile hem de kariyere sahip olan kadınların bunlardan sadece birine sahip olan kadınlardan daha mutlu olmadığını hatta tersi olduğunu ortaya koymuştur. Aile ve kariyeri beraber götürmeye çalışan kadınlarda sıkıntı, stres, yorgunluğun fazla olduğu tespit edilmiştir. Tüm araştırma gruplarında en mutlu olanlar, sadece ailesi olup kariyeri olmayan kadınlar çıkmıştır (Bertrand, 2013, ss. 247-248). Aynı araştırma Almanya'da da yapılmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Schaubert, 2015). İki çalışmada da yaşam memnuniyetine en büyük katkının bir aileye veya evlilik partnerine sahip olmakla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Bertrand, 2013, ss. 214-217; Schaubert, 2015, s. 14).

İsveç'te yapılan bir araştırma ise üst düzey işe terfi eden kadınlarda boşanmanın bariz şekilde arttığı, diğerlerine göre iki katına çıktığını göstermiştir. Erkeklerde ise böyle bir durumda herhangi bir artış olmamıştır (Folke & Rickne, 2020, ss. 260-261).

Sözleşme'nin İslam hukuku ile uyumlu olan çeşitli hükümleri de vardır (Rifâî & Tevbe, 2012, s. 560). Ancak uyumsuz olanların sayısı daha fazla, hatta İslam hukuku ile uyumlu olduğunu kabul ettiklerimizin detaylarında da çeşitli problemler bulunmaktadır.

Bazı araştırmacıların da açıkça belirttiği gibi İslam hukukundaki hükümler ve İslam şeriatının ilkeleri kadınların haklarını korumada yeterlidir (Rakkâbî, 2014, s. 1624). ve Müslümanların hakları erkekler veya kadınlar tarafından değil, Allah Teala tarafından belirlenir (Ahmed, 2010, s. 237; Kur'an, el-Mülk 67:14).²² Uygulama hataları veya muhtemel içtihad hataları yine kendi sistemi içinde çözüme kavuşturulmalıdır.

Başlarda büyük oranda ekonomik kaygılar ile teşvik edildiğini düşündüğümüz Sözleşme daha sonra Komite'nin tavsiye kararları ve raporlara yaptıkları eleştirilerle aile ve toplum yapısını tamamen değiştirecek bir boyuta evrilmiştir. Türk hukukuna olan etkilerine bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Kadınlara ayrımcılığın önlenmesi adı altında LBTQ adeta teşvik edilmekte, devletlerin sapkın birliktelikleri önlemek için tedbir alması, kürtajı engellemeye çalışması gibi hususlar Komite tarafından eleştiri konusu yapılmaktadır (CEDAW Komitesi, 2022).

Sözleşme'nin uygulama maddelerine göre Taraf Devletler, ülkelerinde Sözleşme'de tanınan hakların tam olarak tahakkuku için gerekli her türlü tedbiri almayı taahhüt ederler (24. madde) ve "Sözleşme'nin konusu ve amacıyla bağdaşmayan bir çekince kabul edilmez" (28/2. madde).

İslam'ın temel ilkeleri ile çelişen, aileye zarar veren hükümlerine çekince koyma imkânı bulunmayan bu Sözleşme'den Türkiye çekilmelidir. Süreç içerisinde mevzuatımıza Sözleşme sebebiyle dahil olmuş ve toplumumuzun değerlerine ters hükümler de değiştirilmelidir.

²² "Allah yarattığını bilmez mi"

Kaynakça | References

- 40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti. (2019, 12). Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.
<https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/40-yilda-cedaw-neler-ogrendik-ve-neler-degisti>
- Abdi, E. C., & Sofian, G. Y. (2023). Komparasi Analisis Hukum `Iddah dan Ihdad Perspektif CEDAW dan Perspektif Maqāşid As-Syari'ah Kontemporer Jasser Auda. As-Syifa: Journal of Islamic Studies and History, 2(2), 144-156.
- Ahmad, N., Aminudin, R., Othman, R., Ghazali, N., & Ismail, N. S. (2017). Cedaw Implementation in Malaysia: An Overview of Reservations from Islamic Perspective. Intellectual Discourse, Special Issue, 615-635.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). El-Müsned (1-45). Müessesetü'r-Risale.
- Ahmed, M. F. (2010). Hukûku'l-mer'eti mâ beyne'l-İslâm ve İttifâkıyye Sîdâv. Mecelletü Havliyyâtî's-Şerîa, 3, 217-240.
- Akgün, C. (2021, Ocak 5). Annelik. Feminist Bellek.
<https://feministbellek.org/annelik/>
- Aktan, H. (1989). Âkile. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 2, ss. 248-249). TDV Yayınları.
- Asfour, Z. T. Z. (2010). CEDAW from an Islamic perspective: An analytical study of some of the articles of the convention [Yüksek Lisans Tezi]. el-Camiatü'l-Ürdüniyye.
- Bardakoğlu, A. (1998). Hidâne. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 17, ss. 467-471). TDV Yayınları.
- Belbîsî, F. V. el-. (2017). Cedaw from an Islamic Perspective: Jordan Reservation on some of the Articles and its Effect on Women's Rights [Yüksek Lisans Tezi]. el-Camiatü'l-Ürdüniyye.
- Bergen, L. (2019, Temmuz 29). CEDAW ve Mehmet Şevket Eygi. Gerçek Hayat.
<https://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/cedaw-ve-mehmet-sevket-eygi>

- Bertrand, M. (2013). Career, Family, and the Well-Being of College-Educated Women. *American Economic Review*, 103(3), 244-250.
<https://doi.org/10.1257/aer.103.3.244>
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu* (1-8). Bilmen Yayınevi.
- Birleşmiş Milletler Cedaw Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu. (2014).
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.Periyodik_Rapor.pdf
- Buhârî, M. b. İ. el-. (1422/2001). *El-Câmi‘u’s-ş-şahîh* (1-9). Dâru Tavki’n-Necât.
- Burhâneddîn el-Buhârî, M. b. A. b. A. (2004). *El-Muḥîṭü'l-Burhânî fi'l-fıkhi Nu‘mânî* (1-9). Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye.
- Bûrînî, Â. F. el-. (2010). *İttifâkıyye'l-kaḍâe ‘alâ kâffet-i eşkâlî't-temyîz ḍidde'l-mer'eti: Sidav: Dirâsetün taḥlîliyyetün nakdiyyetün fî ḍav'i aḥkâmî's-Şer'ati'l-İslâmiyye* [Yüksek Lisans Tezi]. Câmiatü'l-Yermûk.
- CCPR/C/21/Rev.1/Add.10. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 10 Şubat 2024, gönderen
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F21%2FRev.1%2FAdd.10&Lang=en
- Cem Burak Karataş [GK] (2017) Anayasa Mahkemesi, E. 2017/103, K. 2017/108, 31 Mayıs 2017. Cem Burak Karataş [GK], B. No: 2014/19152. Karar metninde hk. §§ 91-96
- Cessâs, E. B. el-. (2010). *Şerḥu Muḥtaşari't-Taḥâvî* (1-8). Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye-Dâru's-Sirâc.
- Commission on the Status of Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/commission-on-the-status-of-women>
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen
<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/members.htm>

Cwalac, S. (2010, Kasım 30). Testimony for the United States Senate Committee on the Judiciary Subcommittee on Human Rights and the Law on CEDAW. Concerned Women

or America. <https://concernedwomen.org/testimony-for-the-united-states-senate-committee-on-the-judiciary-subcommittee-on-human-rights-and-the-law-on-cedaw/>

Deniz Altınbaş ve diğerleri, 2014/2033 (26 Ekim 2017).

Draft general recommendation No 40. On the equal and inclusive representation of women in decision-making systems. (2023, Temmuz 18). United Nations Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/draft-general-recommendation-no-40-equal-and>

Dursun, A. (2021). İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(19), 41-68.

Dursun, A. (2022). Aile Kavramı, İslâm Hukukunda ve Türk Hukukunda Ailenin Tanımı ve Kapsamı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(13), 407-448.

Ebû Dâvud, S. b. el-E. b. İ. (2009). Sünen (1-7). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.

El-Mevsûâtü'l-fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye (1-45). (1404). Vizâratü'l-Evkâf.

Folke, O., & Rickne, J. (2020). All the Single Ladies: Job Promotions and the Durability of Marriage. American Economic Journal: Applied Economics, 12(1), 260-287. <https://doi.org/10.1257/app.20180435>

Gamerî, H. el-. (t.y.). الغريبة الدراسات ونتائج السعودية في الاختلاط جدل. el-Müslim. Geliş tarihi 10 Temmuz 2024, gönderen <https://almoslim.net/node/118947>

Gülselcen Kafkasyalı, E. (2023). Cedaw'dan İstanbul Sözleşmesine Kadın Hakları ve Türk İç Hukukuna Etkileri. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 150-173.

Ğarîr, H. S. el-. (2011). İttifâkıyye “Sıdav” fî dâv'iş-Şerî'ati'l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmiatü Mûte.

Halîmî, E. A. H. b. H. el-. (1979). El-Minhâc fî şu'abi'l-îmân (1-3). Dâru'l-Fikr.

- Hamûde, E. A., & Assâf, M. M. (2021). Dirâsetün li'l-mâddeti's-sâdiseti 'aşera min ittifaqiyyeti Sîdâv fi çav'i maşşadi'l-müsâvâti beyne'r-racul ve'l-mer'eti fi't-teşrî'i'l-İslâmî. el-Mecelletü'l-Akademiyetü'l-'Alemiyyetü li's-Şerîati'l-İslâmiyye ve 'Ulûmihâ, 3(2), 1-19.
- Haţîb Şirbînî, Ş. M. (1994). Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc (C. 6). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ismail, Z., & Jamaldeen, A. (2013). Muslim Family Law and Practices: Perspectives CEDAW. 14-24.
- İbn Hazm, E. M. 'Alî. (t.y.). El-Muḥallâ (1-12). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kudâme, M. (1994). El-Kâfi fî fiḫhi'l-İmâm Aḥmed (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, M. (1997). El-Muğnî (1-15). Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- İbn Nüceym, Z. b. İ. (t.y.). El-Baḥrû'r-râ'î şerḥu Kenzi'd-deḳâ'îḳ (1-8). Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî.
- İbn Rüşd, E.-V. M. (1988). El-Muḳaddimâtu'l-mumehhidât (1-3). Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- İbnu'l-Cellâb, E.-K. U. b. H. (2007). et-Tefrîḳ fî fiḫhi'l-İmam Mâlik b. Enes (1-2). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. (1970). Fethu'l-kadîr 'ale'l-Hidâye (1-10). Dâru'l-Fikr.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü. (t.y.). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Geliş tarihi 18 Şubat 2024, gönderen <https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihtiyari-protokolu.pdf>
- Kādî Abdülvehhâb, E. M. A. b. A. (t.y.). El-Ma'ûne 'alâ mezḥebi 'âlimi'l-Medîne., el-Mektebetü't-Ticâriyye.
- Kâsânî, 'Alâeddîn Ebû Bekir. (1406). Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i' (1-7). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Koç Başar, C. (2021). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadının Siyasal Hakları [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kudûrî, E.-Hüseyn A. el-. (2006). Et-Tecrîd (1-12). Dâru's-Selâm.

- Kurtubî, M. b. A. el-. (1384). El-Câmi‘ li-aḥkâmi’l-Ḳur’ân (1-20). Dâru’l-Kütübi’l-Masriyye.
- Kutsal Bağlar: Annelik Miti. (2019, Temmuz 15). Medium.
<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/kutsal-ba%C4%9Flar-anne-miti-f8e3f9c978d8>,
- Leventer, G., & Altun Ada, A. (2023). Sanayi Devrimleri Tarihinde Kadın İstihdamı ve İktisadi Gelişim Süreci. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 279-302.
<https://doi.org/10.52791/aksarayıbd.1325208>
- Maiyeze, İ. (2019). Women’s Rights in International Conventions (CEDAW Model) and Their Impact on The Legislation of Islamic Countries -A Critical Study Under The Rules of Islamic Law. İçinde Ertuğrul Yazar (Ed.), I. İnsan Hakları Sempozyumu İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek Bildiriler Kitabı (ss. 127-163). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.
- Mâtürîdî, E. M. b. M. (2005). Te’vîlâtü Ehli’s-sünne (1-10). Dâru’l-Kütübi’l-‘ilmiyye.
- Mâverîdî, E.-H. A. b. M. el-. (t.y.). El-Ahkâmu’s-sultâniyye. Dâru’l-Hadîs.
- Mâverîdî, E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-. (1999). El-Ḥâvi’l-kebîr fî fikhi mezhebi’l İmâm’ş-Şâfi‘î (1-19). Dâru’l-Kütübi’l-‘ilmiyye.
- Membership Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/membership>
- Mergînânî, E.-Ḥasen B. ‘Alî el-. (t.y.). El-Hidâye (1-4). Daru’l-İhyâ’i Tûrâşî’l-‘Arabi.
- Mevsîlî, A. b. M. el-. (1937). El-İhtiyâr li ta’lîlî’l-Muhtâr (1-5). Matba‘atü’l-Halebî.
- Moroğlu, N. (2023, Ağustos 8). CEDAW Uygulamasında Genel Tavsiyelerin Etkisi. Nazan Moroğlu. <https://nazanmoroglu.com/kadina-karsi-ayrimcilik/>
- Muhammed b. Hasan Şeybânî. (2012). El-Aşl (1-12). Dâru İbn Hızam.
- Müslim, M. b. H. (1374-75/1955-56). El-Câmi‘u’s-şâḥiḥ (1-5). y.y.
- Müzenî, E. İ. İ. b. Y. b. İ. el-. (1983). El-Muhtaşar (el-Ümm’ün sonunda) (C. 8). Dâru’l-Fikr.

- Nasîr, Â. M. (t.y.). Dirâsetün taḥlîliyyetün beyne’ş-şer’ati ve bünûdü’l-veşîḳati “es-Sîdâv” (CEDAW) rü’yeti limedâ mülâimetî’l-ittifâkıyyeti mea’şevâbitî’ş-Şer’ati’l-İslâmiyye. 1499-1527.
- Neşe Aslanbay Akbıyık, 2014/5836 (16 Nisan 2015).
- Omran, A. R. (1997). İslam Kültüründe Aile Planlaması (2. bs). DİB Yayınları.
- Osman, N. M. (t.y.). الميزان في سداد / Sidav fi’l-mîzân. Saaid. Geliş tarihi 16 Temmuz 2024, gönderen <http://saaid.org/Doat/nizar/6.htm>
- Özdamar, D. (2009). CEDAW Sözleşmesi. Seçkin Yayıncılık.
- Râfi‘î, ‘Abdulkerîm b. Muḥammed. (1997). El-‘Azîz Şerḩu’l-Vecîz el-Ma‘rûfu bi’ş-Şerḩi’l-Kebîr (C. 13). Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- Rakkâbî, A. b. A. er-. (2014). İttifâkıyyetü’l-ḳadâi’ alâ cem’î eşḳâlî’t-temyîz ḳıdde’l-mer’e (CEDAW) dirâse naḳdiyye fi ḳav’i maḳâşıdî’ş-Şer’ati’l-İslamiyye. Mecelletü’l-Ulûmi’ş-Şer’î’a, 7(4), 1603-1733.
- Rifâî, C. A., & Tevbe, H. G. et-. (2012). İttifâkıyyetü’l-ḳadâ’ ‘alâ cem’î eşḳâlî’t-temyîz ḳıdde’l-mer’eti (Sîdâv) ḩaḳîḳatühâ, âşâruhâ ve mevḳıfî’ş-Şer’ati minhâ. Mecelletü’ş-Şer’ati ve’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye, 27(91), 559-605.
- Rifqi, M. J. (2022). Hak dan Kewajiban dalam Sektor Domestik: Antara Fikih, Undang-Undang Negara Muslim dan Konvensi CEDAW. Syaksia Jurnal Hukum Keluarga Islam, 23(2), 131-147.
- Schalatek, L. (2019, Aralık 18). CEDAW ve ABD: İstisnailik Düşüncesi Muafiyete Dönüşürse. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/cedaw-ve-abd-istisnailik-dusuncesi-muafiyete-donusurse>
- Schaubert, M. (2015). Career, Private Life, and the Well-Being among College-educated West German Women. 1-34.
- S.E., 2017/40178 (26 Şubat 2020).
- Serahsî, Ş. es-. (1414). El-Mebsûṭ (1-30). Daru’l-Mârife.
- Sevim Akat Eşki, 2013/2187 (19 Aralık 2013).
- Short History of CEDAW Convention. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

- Sıbâî, M. (1999). El-Mer'etü beyne'l-fıkhî ve'l-kânûn. Dâru'l-Verâk.
- Sıkkîlî, E. B. İ. Y. es-. (2013). El-Câmi' li-mesâ'ilî'l-Müdevvene (1-24). Dâru'l-Fikr.
- S.K.(B.), 2014/18275 (04 Temmuz 2018).
- Şâfiî, M. b. İ. eş-. (1990). El-Ümm (1-8). Dâru'l-Ma'rife.
- Şahin, M., & Gültekin, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye). SEKAM Yayınları.
- Taberî, M. b. C. et-. (t.y.). Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân (Tefsîr) (1-24). Dâru't-Terbiye ve't-Türâs.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2019). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/14172658_degerlendirme_esas_kriter_ve_aciklamalar.pdf
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3(5), 163-175.
- TBMM. (1990, Kasım 14). 33. Birleşim 51. Cilt 18. Dönem. Tutanak Dergisi.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler?v_mecelis=1&v_donem=d18&v_yasama_yili=4&v_cilt=
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-a). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-b). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.
- 40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti. (2019, 12). Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

<https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/40-yilda-cedaw-neler-ogrendik-ve-neler-degisti>

- Abdi, E. C., & Sofian, G. Y. (2023). Komparasi Analisis Hukum `Iddah dan Ihdad Perspektif CEDAW dan Perspektif Maqāsid As-Syari'ah Kontemporer Jasser Auda. *As-Syifa: Journal of Islamic Studies and History*, 2(2), 144-156.
- Ahmad, N., Aminudin, R., Othman, R., Ghazali, N., & Ismail, N. S. (2017). Cedaw Implementation in Malaysia: An Overview of Reservations from Islamic Perspective. *Intellectual Discourse, Special Issue*, 615-635.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *El-Müsned* (1-45). Müessesetü'r-Risale.
- Ahmed, M. F. (2010). *Hukûku'l-mer'eti mâ beyne'l-İslâm ve İttifâkıyye Sîdâv. Mecelletü Havliyyâtî's-Şerîa*, 3, 217-240.
- Akgün, C. (2021, Ocak 5). Annelik. Feminist Bellek. <https://feministbellek.org/annelik/>
- Aktan, H. (1989). Âkile. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 248-249). TDV Yayınları.
- Asfour, Z. T. Z. (2010). CEDAW from an Islamic perspective: An analytical study of some of the articles of the convention [Yüksek Lisans Tezi]. *el-Camiatü'l-Ürdüniyye*.
- Bardakoğlu, A. (1998). Hidâne. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 17, ss. 467-471). TDV Yayınları.
- Belbîsî, F. V. el-. (2017). Cedaw from an Islamic Perspective: Jordan Reservation on some of the Articles and its Effect on Women's Rights [Yüksek Lisans Tezi]. *el-Camiatü'l-Ürdüniyye*.
- Bergen, L. (2019, Temmuz 29). CEDAW ve Mehmet Şevket Eygi. *Gerçek Hayat*. <https://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/cedaw-ve-mehmet-sevket-eygi>
- Bertrand, M. (2013). Career, Family, and the Well-Being of College-Educated Women. *American Economic Review*, 103(3), 244-250. <https://doi.org/10.1257/aer.103.3.244>

Bilmen, Ö. N. (1985). Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu (1-8). Bilmen Yayınevi.

Birleşmiş Milletler Cedaw Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu. (2014).
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.Periodyik_Rapor.pdf

Buhârî, M. b. İ. el-. (1422/2001). El-Câmi‘u’s-şâhîh (1-9). Dâru Tavki’n-Necât.

Burhâneddîn el-Buhârî, M. b. A. b. A. (2004). El-Muḥîṭü'l-Burhânî fi'l-fıkhi Nu‘mânî (1-9). Dâru'l-Kütübi'l-‘ilmiyye.

Bûrînî, Â. F. el-. (2010). İttifâkıyye'l-kaḍâe ‘alâ kâffet-i eşkâlî't-temyîz dıdde'l-mer'eti: Sidav: Dirâsetün taḥlîliyyetün naḳdiyyetün fî ḍav'i aḥkâmî's-Şer'ati'l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmiati'l-Yermûk.

CCPR/C/21/Rev.1/Add.10. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 10 Şubat 2024, gönderen
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2F21%2FRev.1%2FAdd.10&Lang=en

CEDAW Komitesi. (1991). *General Recommendation No. 16: Unpaid women workers in rural and urban family enterprises*.
<https://www.aile.gov.tr/ksgm/mevzuat/>

CEDAW Komitesi. (1991). *General Recommendation No. 17: Measurement and quantification of the unremunerated domestic activities of women*.
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>

CEDAW Komitesi. (1994). *General Recommendation No. 21: Equality in marriage and family relations* (Document A/49/38(SUPP)).

CEDAW Komitesi. (2004, 30 Haziran). *General Recommendation No. 25 on temporary special measures (Article 4, paragraph 1 of the Convention)* (CEDAW/C/GC/25). <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>

CEDAW Komitesi. (2010, 16 December). *General Recommendation No. 28: Core obligations of States parties under Article 2* (CEDAW/C/GC/28).

CEDAW Komitesi. (2013, 30 October). *General Recommendation No. 29: Article 16 – Economic consequences of marriage, family relations and their dissolution* (CEDAW/C/GC/29).

<https://www.aile.gov.tr/ksgm/mevzuat/>

CEDAW Komitesi. (2014). *General Recommendation No. 32: Gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women.*

<https://www.aile.gov.tr/ksgm/mevzuat/>

CEDAW Komitesi. (2015). *General Recommendation No. 33: Women's access to justice.*

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>

CEDAW Komitesi. (2016). *General Recommendation No. 34: Rights of rural women.*

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/general-recommendations>

CEDAW Komitesi. (2017, 26 July). *General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating General Recommendation No. 19* (CEDAW/C/GC/35). UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women.

<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-recommendation-no-35-2017-gender-based>

Cessâs, E. B. el-. (2010). Şerhü Muhtaşari't-Tahâvî (1-8). Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye-Dâru's-Sirâc.

Commission on the Status of Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.unwomen.org/en/how-we-work/commission-on-the-status-of-women>

Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/members.htm>

Cwalac, S. (2010, Kasım 30). Testimony for the United States Senate Committee on the Judiciary Subcommittee on Human Rights and the Law on CEDAW. Concerned Women for America. <https://concernedwomen.org/testimony-for-the-united-states-senate-committee-on-the-judiciary-subcommittee-on-human-rights-and-the-law-on-cedaw/>

Deniz Altınbaş ve diğerleri, 2014/2033 (26 Ekim 2017).

- Draft general recommendation No 40. On the equal and inclusive representation of women in decision-making systems. (2023, Temmuz 18). United Nations Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/draft-general-recommendation-no-40-equal-and>
- Dursun, A. (2021). İstanbul Sözleşmesi'nin İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(19), 41-68.
- Dursun, A. (2022). Aile Kavramı, İslâm Hukukunda ve Türk Hukukunda Ailenin Tanımı ve Kapsamı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(13), 407-448.
- Ebû Dâvud, S. b. el-E. b. İ. (2009). Sünen (1-7). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- El-Mevsûâtü'l-fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye (1-45). (1404). Vizâratü'l-Evkâf.
- Folke, O., & Rickne, J. (2020). All the Single Ladies: Job Promotions and the Durability of Marriage. American Economic Journal: Applied Economics, 12(1), 260-287. <https://doi.org/10.1257/app.20180435>
- Gamerî, H. el-. (t.y.). !الغربية الدراسات ونتائج السعودية في الاختلاط جدل. el-Müslim. Geliş tarihi 10 Temmuz 2024, gönderen <https://almoslim.net/node/118947>
- Gülselcen Kafkasyalı, E. (2023). Cedaw'dan İstanbul Sözleşmesine Kadın Hakları ve Türk İç Hukukuna Etkileri. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 150-173.
- Ğarîr, H. S. el-. (2011). İttifâkıyye "Sîdav" fî ðav'i'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye [Yüksek Lisans Tezi]. Câmiatü Mûte.
- Halîmî, E. A. H. b. H. el-. (1979). El-Minhâc fî şu'abi'l-îmân (1-3). Dâru'l-Fikr.
- Hamûde, E. A., & Assâf, M. M. (2021). Dirâsetün li'l-mâddeti's-sâdiseti 'aşera min İttifâkıyyeti Sîdâv fî ðav'i maşşadi'l-müsâvâti beyne'r-racul ve'l-mer'eti fî't-teşrî'i'l-İslâmî. el-Mecelletü'l-Akademiyetü'l-'Âlemiyyetü li'ş-Şerîati'l-İslâmiyye ve 'Ulûmihâ, 3(2), 1-19.
- Hatîb Şirbînî, Ş. M. (1994). Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc (C. 6). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Ismail, Z., & Jamaldeen, A. (2013). Muslim Family Law and Practices: Perspectives CEDAW. 14-24.
- İbn Hazm, E. M. 'Alî. (t.y.). El-Muḥallâ (1-12). Dâru'l-Fikr.
- İbn Kudâme, M. (1994). El-Kâfî fî fîkhi'l-İmâm Aḥmed (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, M. (1997). El-Muḡnî (1-15). Dâru Âlemi'l-Kütüb.
- İbn Nüceym, Z. b. İ. (t.y.). El-Bahrü'r-râ'îḡ şerḡu Kenzi'd-dekâ'îḡ (1-8). Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî.
- İbn Rüşd, E.-V. M. (1988). El-Muḡaddimâtu'l-mumehhidât (1-3). Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- İbnu'l-Cellâb, E.-K. U. b. H. (2007). et-Tefrî' fî fîkhi'l-İmam Mâlik b. Enes (1-2). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. (1970). Fethu'l-kadîr 'ale'l-Hidâye (1-10). Dâru'l-Fikr.
- Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü. (t.y.). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Geliş tarihi 18 Şubat 2024, gönderen <https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihtiyari-protokolu.pdf>
- Kādî Abdülvehhâb, E. M. A. b. A. (t.y.). El-Ma'ûne 'alâ mezhebi 'âlimi'l-Medîne, el-Mektebetü't-Ticâriyye.
- Kanar, M. (Haz.). (2011). Hukuk-ı Aile Kararnamesi (3. Baskı). Konya: Mehir Yayınları.
- Kâsânî, 'Alâeddîn Ebû Bekir. (1406). Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i' (1-7). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Koç Başar, C. (2021). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadının Siyasal Hakları [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kudûrî, E.-Hüseyn A. el-. (2006). Et-Tecrîd (1-12). Dâru's-Selâm.
- Kurtubî, M. b. A. el-. (1384). El-Câmi' li-aḡkâmi'l-Ḳur'ân (1-20). Dâru'l-Kütübi'l-Masriyye.

- Kutsal Bağlar: Annelik Miti. (2019, Temmuz 15). Medium.
<https://medium.com/t%C3%BCrkiye/kutsal-ba%C4%9Flar-anne-miti-f8e3f9c978d8>,
- Leventer, G., & Altun Ada, A. (2023). Sanayi Devrimleri Tarihinde Kadın İstihdamı ve İktisadi Gelişim Süreci. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 279-302.
<https://doi.org/10.52791/aksarayiibd.1325208>
- Maiyeze, İ. (2019). Women's Rights in International Conventions (CEDAW Model) and Their Impact on The Legislation of Islamic Countries -A Critical Study Under The Rules of Islamic Law. İçinde Ertuğrul Yazar (Ed.), I. İnsan Hakları Sempozyumu İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek Bildiriler Kitabı (ss. 127-163). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.
- Mâtürîdî, E. M. M. b. M. (2005). Te'vîlâtü Ehli's-sünne (1-10). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. el-. (t.y.). El-Ahkâmu's-sultâniyye. Dâru'l-Hadîs.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-. (1999). El-Hâvi'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l İmâm'ş-Şâfi'î (1-19). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Membership Committee on the Elimination of Discrimination against Women. (t.y.). United Nations Human Rights. Geliş tarihi 20 Aralık 2023, gönderen <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/membership>
- Mergînânî, E.-Hasen B. 'Alî el-. (t.y.). El-Hidâye (1-4). Daru'l-İhyâ'i Tûrâşî'l-'Arabi.
- Mevsîlî, A. b. M. el-. (1937). El-İhtiyâr li ta'îlî'l-Muhtâr (1-5). Matba'atü'l-Halebî.
- Moroğlu, N. (2023, Ağustos 8). CEDAW Uygulamasında Genel Tavsiyelerin Etkisi. Nazan Moroğlu. <https://nazanmoroglu.com/kadina-karsi-ayrimcilik/>
- Muhammed b. Hasan Şeybânî. (2012). El-Aşl (1-12). Dâru İbn Hâzm.
- Müslim, M. b. H. (1374-75/1955-56). El-Câmi'u's-şâhih (1-5). y.y.
- Müzenî, E. İ. İ. b. Y. b. İ. el-. (1983). El-Muhtaşar (el-Ümm'ün sonunda) (C. 8). Dâru'l-Fikr.

- Nasîr, Â. M. (t.y.). Dirâsetün taḥlîliyyetün beyne’ş-şer’ati ve bünûdü’l-veşîḳati “es-Sîdâv” (CEDAW) rü’yeti lîmedâ mülâimetî’l-ittifâkıyyeti mea’ sevâbitî’ş-Şer’ati’l-İslâmiyye. 1499-1527.
- Neşe Aslanbay Akbıyık, 2014/5836 (16 Nisan 2015).
- Omran, A. R. (1997). İslam Kültüründe Aile Planlaması (2. bs). DİB Yayınları.
- Osman, N. M. (t.y.). المیزان في سیداو / Sidav fi’l-mîzân. Saaîd. Geliş tarihi 16 Temmuz 2024, gönderen <http://saaîd.org/Doat/nizar/6.htm>
- Özdamar, D. (2009). CEDAW Sözleşmesi. Seçkin Yayıncılık.
- Râfi’î, ‘Abdulkerîm b. Muḥammed. (1997). El-‘Azîz Şerḥu’l-Vecîz el-Ma’rûfu bi’ş-Şerḥi’l-Kebîr (C. 13). Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- Rakkâbî, A. b. A. er-. (2014). İttifâkıyyetü’l-ḳadâi’ alâ cem’î eşḳâlî’t-temyîz ḳıdde’l-mer’e (CEDAW) dirâse naḳdiyye fi ḳav’i maḳâşıdî’ş-Şer’ati’l-İslamiyye. Mecelletü’l-Ulûmi’ş-Şer’î’a, 7(4), 1603-1733.
- Rifâî, C. A., & Tevbe, H. G. et-. (2012). İttifâkıyyetü’l-ḳadâ’ ‘alâ cem’î eşḳâlî’t-temyîz ḳıdde’l-mer’eti (Sîdâv) ḥaḳîḳatühâ, âṣâruhâ ve mevḳıfî’ş-Şer’ati minhâ. Mecelletü’ş-Şer’ati ve’d-Dirâsâti’l-İslâmiyye, 27(91), 559-605.
- Rifqi, M. J. (2022). Hak dan Kewajiban dalam Sektor Domestik: Antara Fikih, Undang-Undang Negara Muslim dan Konvensi CEDAW. Syaksia Jurnal Hukum Keluarga Islam, 23(2), 131-147.
- Schalatek, L. (2019, Aralık 18). CEDAW ve ABD: İstisnailik Düşüncesi Muafiyete Dönüşürse. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/cedaw-ve-abd-istisnailik-dusuncesi-muafiyete-donusurse>
- Schaubert, M. (2015). Career, Private Life, and the Well-Being among College-educated West German Women. 1-34.
- S.E., 2017/40178 (26 Şubat 2020).
- Serahsî, Ş. es-. (1414). El-Mebsûṭ (1-30). Daru’l-Mârife.
- Sevim Akat Eşki, 2013/2187 (19 Aralık 2013).
- Short History of CEDAW Convention. (t.y.). Un Women. Geliş tarihi 08 Ocak 2025, gönderen <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

- Sıbâî, M. (1999). El-Mer'etü beyne'l-fıkhî ve'l-kânûn. Dâru'l-Verâk.
- Sıkkılî, E. B. İ. Y. es-. (2013). El-Câmi' li-mesâ'ilî'l-Müdevvene (1-24). Dâru'l-Fikr.
- S.K.(B.), 2014/18275 (04 Temmuz 2018).
- Şâfiî, M. b. İ. eş-. (1990). El-Ümm (1-8). Dâru'l-Ma'rife.
- Şahin, M., & Gültekin, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye). SEKAM Yayınları.
- Taberî, M. b. C. et-. (t.y.). Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Şur'ân (Tefsîr) (1-24). Dâru't-Terbiye ve't-Türâs.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2019). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları İle Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/14172658_degerlendirme_esas_kriter_ve_aciklamalar.pdf
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3(5), 163-175.
- TBMM. (1990, Kasım 14). 33. Birleşim 51. Cilt 18. Dönem. Tutanak Dergisi.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler?v_mecelis=1&v_donem=d18&v_yasama_yili=4&v_cilt=
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine sunulan Türkiye Sekizinci Periyodik Raporu (CEDAW/C/TUR/8).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine sunulmak üzere hazırlanan Türkiye Yedinci Periyodik Raporu.
https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.Periyodik_Rapor.pdf

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-a). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (t.y.-b). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.
- Teter, S. A. M. et-. (2017). Mevkıfû'ş-Şerî'atî'l-İslâmiyye min İttifâkıyyeti Sîdâv [Yüksek Lisans Tezi], el-Câmiatü'l-İslâmiyye.
- Tirmizî, E. 'Îsâ et-. (1975). El-Câmi'u'l-Kebîr (Sünen-i Tirmizî) (1-5). Mustafa Bâbi'l-Halebî.
- United Nations. (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
- Yalçın, İ. (2017). Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) Müslüman Ülke Kanunlarına Etkileri. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 980. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1103>
- Yazır, E. M. H. (2021). Hak Dini Kur'an Dili. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Z.C. [GK], 2013/3262 (11 Mayıs 2016).
- Zeydân, A. (1993). El-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e (1-11). Müessesetü'r-Risâle.
- Zeyla'î, E. M. F. 'Osmân b. 'Alî ez-. (1313). Tebyînü'l-ḥaḳâ'ik şerḥu Kenzü'd-Deḳâik (1-6). el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye.

Victorian Family Dynamics in John Steinbeck's The Grapes of Wrath

Duygu Koroncu Özbilen | <https://orcid.org/0000-0003-0018-6389> | ozbilenduygu@gmail.com

Asst. Prof. Dr., Yıldız Technical University, The
School of Foreign Languages, Basic English
Department, İstanbul, Türkiye

Abstract

John Steinbeck's *The Grapes of Wrath* (1939), a seminal work of the Modern Period, is frequently analyzed for its depiction of economic adversity during the Great Depression. This study, however, redirects attention to the familial dynamics of the Joad family, examining how their relationships and duties reflect Victorian family ideals. Although set in 1930s America, *The Grapes of Wrath* depicts a family structure grounded on ideals like duty, sacrifice, patriarchal authority, and the sanctity of familial bonds—characteristics linked to the Victorian era. This article analyzes Steinbeck's depiction of the evolving family responsibilities throughout westward migration, focusing on the durability and adaptation of the family unit amidst severe social and economic challenges. The Joads' journey is a tale of survival and evolution, whereby conventional Victorian familial attributes—such as the significance of motherhood, communal devotion, and the ethical duty to support one another—are challenged and, in certain instances, reinvented. Ma Joad receives particular focus as she embodies a matriarchal position that both challenges and enhances the Victorian paradigm of domestic rule. This essay contextualizes *The Grapes of Wrath* within Victorian ideals to demonstrate how Steinbeck's work transcends its historical context, engaging with broader and more enduring themes of familial togetherness, resilience, and moral obligation. The story ultimately illustrates that the resilience of the family unit, despite evolving gender roles and economic deterioration, reflects the enduring nature of Victorian family ideals during periods of crisis.

Keywords: Family dynamics, Victorian ideals, John Steinbeck, *The Grapes of Wrath*, Resilience

Atıf Bilgisi

Koroncu Özbilen, Duygu. (2025). Victorian Family Dynamics in John Steinbeck's The Grapes of Wrath. *Aile Dergisi*, 3/1, 135-151.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.15>

Geliş Tarihi	21.04.2025
Kabul Tarihi	04.06.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.Net
Etik Bildirim	dergi@isavak.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

John Steinbeck'in The Grapes of Wrath Romanındaki Viktoria Çağı Aile Dinamikleri

Duygu Koroncu Özbilen | <https://orcid.org/0000-0003-0018-6389> | ozbilenduygu@gmail.com

Öğr. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı

Diller Yüksekokulu, Temel İngilizce Bölümü,

İstanbul, Türkiye

Öz

John Steinbeck'in *The Grapes of Wrath* (1939) adlı eseri, Modern Dönem'in önemli yapıtlarından biri olarak sıklıkla Büyük Buhran dönemindeki ekonomik zorlukların tasviri açısından incelenmektedir. Bu çalışma ise odağını değiştirerek Joad ailesinin ailevi dinamiklerine yöneltmekte ve onların ilişkilerinin ve sorumluluklarının Viktorya dönemi aile ideallerini nasıl yansıttığını incelemektedir. 1930'lar Amerikası'nda geçmesine rağmen *The Grapes of Wrath*, görev, fedakârlık, ataerkil otorite ve aile bağlarının kutsallığı gibi Viktorya dönemiyle ilişkilendirilen değerlere dayanan bir aile yapısını ortaya koyar. Bu makale, Steinbeck'in batıya göç süreci boyunca değişen ailevi sorumlulukları nasıl tasvir ettiğini analiz ederek, ağır sosyal ve ekonomik zorluklar karşısında aile biriminin dayanıklılığına ve uyum yetisine odaklanır. Joad ailesinin yolculuğu, hem bir hayatta kalma hem de dönüşüm hikâyesidir; bu süreçte Viktorya dönemine özgü anneliğin önemi, topluluğa bağlılık ve birbirine destek olma gibi geleneksel aile değerleri sınanır ve bazı durumlarda yeniden şekillenir. Ma Joad karakterine özellikle vurgu yapılır; çünkü o, Viktorya dönemi ev içi otorite anlayışını hem sorgulayan hem de pekiştiren anaerkil bir rol üstlenir. Bu makale, *The Grapes of Wrath*'ı Viktorya dönemi idealleri çerçevesinde ele alarak, Steinbeck'in eserinin tarihsel bağlamını aşarak daha geniş ve kalıcı bir şekilde aile bütünlüğü, dayanıklılık ve ahlaki sorumluluk temalarıyla nasıl ilişki kurduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Sonuç olarak hikâye, değişen toplumsal cinsiyet rollerine ve ekonomik gerilemeye rağmen, aile biriminin dayanıklılığının kriz dönemlerinde Viktorya aile ideallerinin kalıcılığını yansıttığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile dinamikleri, Viktorya idealleri, John Steinbeck, Gazap Üzümleri, Dayanıklılık

Citation

Koroncu Özbilen, Duygu. (2025). John Steinbeck'in The Grapes of Wrath Romanındaki Viktoria Çağı Aile Dinamikleri. *Aile Dergisi*, 3/1, 135-151.

<https://doi.org/10.70348/aile.2025.15>

Date of Submission	21.04.2025
Date of Acceptance	04.06.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Conflicts off Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	dergi@isavak.org
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Introduction

Strict gender roles and a pronounced emphasis on patriarchal power defined Victorian family dynamics. The family was regarded as a moral entity, with the father serving as the leader and principal provider, while the mother was anticipated to embody domestic virtues and nurture the offspring (Davidoff & Hall, 1987). Victorian families emphasized responsibility, obedience, and respectability, frequently perceiving marriage and parenthood as social obligations rather than individual preferences. This framework was essential for upholding social order and sustaining class divisions in Victorian society (Poole, 2014). The moral and economic roles of the family were interconnected, with women personifying the "angel in the house" ideal to preserve the sanctity of the home. This idealized paradigm frequently strained both genders emotionally, resulting in underlying conflicts within the purportedly "ideal" family unit.

Even though the Joad family in John Steinbeck's *The Grapes of Wrath* (1939) is depicted as coping with the hard realities of the Great Depression, many of the family interactions resemble the ideals of the Victorian era. In a manner that is reminiscent of Victorian households, the Joads are first organized around patriarchal power. Pa Joad serves as the nominal head of the household and is a representation of the conventional male character who is responsible for guiding the family's destiny. According to Davidoff and Hall (1987), this is a reflection of the Victorian paradigm, in which the position of the father was strongly tied with the provision of economic resources and that of social leadership. However, as the family's journey toward the West progresses and they encounter increasingly difficult circumstances, it becomes clear that Pa Joad's authority is beginning to erode. Ma Joad progressively develops a leadership role as a response to this, taking control of important decisions and becoming the emotional anchor of the family. Her acts are reminiscent of the Victorian stereotype of the "angel in the house," which represents compassion, moral fortitude, and household stability. However, she goes beyond this archetype by assuming a position of decisive and pragmatic authority in the family's survival plan. Important Victorian values such as duty, sacrifice, and familial devotion are brought to light in the work. These values serve as the foundation for the Joad family's efforts to maintain their unity despite the persistent dangers of poverty, dislocation, and social fragmentation the family faces. Even though the family is confronted with the dissolution of conventional institutions, the commitment to collective survival reflects Victorian ideas of the family as a moral and supportive entity (Poole, 2014). Through the utilization of this dynamic, Steinbeck can condemn the constraints that are imposed on families during times of economic crisis as well as the

limits that are associated with conventional gender standards, while simultaneously admiring the enduring power of familial relationships. *The Grapes of Wrath* serves as a contemporary narrative that is profoundly interwoven with earlier, Victorian family ideals. This is accomplished through the sufferings of the Joad family, which are reinterpreted within the context of the socio-economic reality of 1930s America.

1. The Family Dynamics in the Victorian Era

The Victorian era was characterized by strict social class hierarchies that profoundly influenced family dynamics. The middle class emerged as a dominant social force, shaping family structures and relationships while often emphasizing respectability and moral values (Thompson, 1988). This class distinction created a framework wherein family roles were clearly defined, with expectations firmly aligned to prevailing social ideals. Middle-class families often adhered to norms associated with domesticity and paternal authority, where the father was expected to be the family's provider and the moral guide of the home, while the mother was typically relegated to the role of caregiver and moral educator for the children. This delineation of roles was crucial for establishing a family identity that valued property and social position, reinforcing individual identities that conformed to these expectations (Martin, 1990).

Conversely, the economic challenges faced by the working class significantly impacted family relationships, leading to a different set of dynamics. Poverty necessitated a more pragmatic approach to family interactions, where survival often dictated priorities and cooperation among family members. Bailey (1979) illustrates that in many working-class homes, the contributions of all family members were essential for economic support, promoting a more collectively oriented family structure.

The need for shared work often resulted in traditional gender roles, as women and children were compelled to contribute economically, thus redefining their identities within the family unit (Woolf, 2002).

E. Gordon et al. (2003) argue that significant distinctions in social classes created contrasting family expectations, ultimately shaping individual identities within family units. For the middle class, family dynamics were based on adherence to social norms and expectations, leading to relationships that were often characterized by a performative nature, where love and affection were intertwined with social appearances and moral obligations. In contrast, working-class families experienced dynamic relationships formed by practicality rather than social pressure, often resulting in closer interpersonal ties forged through shared struggles and resistance. This divergence in family dynamics

reflects broader socio-economic realities and clarifies how class distinctions created divergent paths for individual identity formation.

Additionally, gender roles during this era reinforced these dynamics by incorporating economic dependence into the family structure. It was generally expected that women in middle-class families would cultivate domestic skills and uphold the moral fabric of their homes; this social expectation positioned them as guardians of virtue and social propriety (Perkins, 1994). In contrast, working-class women often faced dual responsibilities of home management and wage-earning, leading to a complex negotiation of their identities within the family unit. According to Thorne (1993), this duality allowed for a more fluid expression of gender roles, although it simultaneously reflected and perpetuated systemic inequalities.

Therefore, the interaction of social class, gender roles, and economic factors during the Victorian era intricately influenced family dynamics, shaping not only relations within families but also the broader social narratives surrounding individual identities. The structured expectations of the middle class contrasted sharply with the pragmatic adaptations of the working class, revealing the profound impact of socioeconomic conditions on family interactions and identity formation. Gender roles in the Victorian era played a fundamental role in shaping family dynamics, with men generally occupying the role of provider while women were relegated to domestic spheres. The concept of "separate spheres" outlined a clear boundary between male public life and female private life, which deeply influenced family interactions (Tosh, 2008). This delineation not only dictated the expectations placed upon

individuals but also served as a critical framework through which family relationships were understood and navigated. Men, as the primary breadwinners, were expected to exercise authority and provide financial security, establishing their status as heads of households. In contrast, women were tasked with creating nurturing environments, reinforcing their roles as caregivers and upholders of moral standards within the family unit (Cameron, 1990).

Smith-Rosenberg (1986) posits that these gender roles were not merely social constructs but were deeply intertwined with family expectations and individual identities. For women, the pressure to conform to domestic ideals created a complex interaction between identity and duty, often leading to a sense of satisfaction derived from their roles, despite the limitations placed upon them. Mothers, in particular, were viewed as the moral compasses for their children, shaping behavior and instilling social values that would ultimately forge the identities of the next generation. This maternal influence was

enshrined in the ideology of domesticity, which continued to pervade the cultural narratives of the time (Langland, 1995).

A rigid adherence to these gender norms not only affected personal identities but also influenced family relationships in nuanced ways. Parents exercised authority stemming from their economic control, while mothers often wielded their influence through emotional support and the cultivation of family ties. This dynamic frequently led to a tense relationship between husbands and wives, as their respective roles often restricted collaborative decision-making and mutual respect, patterns well-documented in historical accounts of marital discord (Contz, 2005). Furthermore, the positioning of children within this dynamic reflected broader social attitudes toward gender and class; typically, boys were prepared for public life and leadership roles, while girls were groomed for domesticity, resulting in differentiated experiences that shaped their perceptions and self-esteem (Walkowitz, 1992).

In addition, the intersection of economic factors within these gender roles cannot be underestimated. Economic stability for families depended on men's participation in the labor market, which in turn dictated their roles within the family structure. The emergence of the middle class during the Victorian era intensified these divisions, as economic prosperity solidified different gender roles (Nayak, 2003). However, in the lowest socioeconomic strata, women often joined the workforce out of necessity, challenging the dominant notions of femininity and motherhood. This phenomenon, as Koven (1990) pointed out, highlights the varying family dynamics based on class, revealing that the so-called Victorian family "ideal" was not universally attainable.

The interaction of social class and gender roles further complicated family dynamics, generating an environment where individual identities were built through both compliance and resistance to these social expectations. The Victorian family, therefore, was a site of negotiation, a space where the ideologies of domesticity and the separate spheres were perpetuated while being simultaneously contested, as family members sought to forge their identities within the confines of the prescribed gender roles. Economic factors played a fundamental role in shaping family dynamics during the Victorian era, acting as a catalyst that transformed social interactions and individual identities within the family structure. The transition to industrialization marked a significant change in labor opportunities; however, the working class also faced forms of economic exploitation that fundamentally altered established family roles (Cominos, 1963). Traditional family hierarchies, typically characterized by paternal authority and domesticity defined by women's roles at home, began to deteriorate under economic pressures that forced changes in these dynamics. This economic transition not only

changed how families operated externally within society but also significantly affected their internal relationships and identities.

Phegley (2004) argues that these economic changes contributed to a closer examination of marital relations and parenting practices, with financial stability emerging as a key determinant of family identity. The traditional vision of marriage, often rooted in social stability and economic security, faced challenges as the working class dealt with the volatility of industrial jobs. Many married couples experienced tension as work demands led to altered family routines and expectations, complicating the roles of men and women. This tension was particularly pronounced when women began entering the workforce in greater numbers, despite social norms dictating that their main role was as caregivers and housewives.

Moreover, the impact of economic factors extended to the nature of courtship and marriage agreements. May (1983) illustrates how economic stability influenced marriage trends, identifying a direct correlation between financial resources and the likelihood of prolonged marriages versus increases in divorce rates. In a society where financial security was becoming increasingly elusive, the contractual nature of marriage shifted, prompting family units to reassess their identities in light of these economic realities. Anxieties surrounding financial stress could, in many cases, exacerbate tensions within the family, leading to redefined roles for both men and women, often dictated by necessity rather than cultural ideals.

The interdependence of economic stability and family coherence underscores how essential financial considerations have become to individual identities in the Victorian family structure. In some instances, economic pressures prompted changes in gender roles, where men were expected to fulfill dual roles as providers and caregivers, while women took on responsibilities outside the domestic sphere to support their families. This evolution required both genders to negotiate their identities within these newly formed dynamics, creating a nuanced understanding of family that transcended rigid class classifications.

In addition, economic challenges not only affected the immediate family unit but also had broader implications for the broader social fabric. Families of different social classes experienced these economic changes to various degrees, thus accentuating social stratifications and individual identities. The fights of the families of the working class often resulted in United Community Units, since survival required collective ingenuity, while middle and high-class families contained their forms of identity crisis rooted in maintaining social expectations in the context of changing economic landscapes.

In summary, economic factors undoubtedly influenced family dynamics during the Victorian era, shaping individual relations and identities through the interaction of class, gender, and financial imperatives. As families adapted to these pressures, the traditional narratives of family life became increasingly complex, which demonstrates the deep interrelation of economic realities with social structure and personal identity within the family context. The intersection of social class, gender roles, and economic factors during the Victorian era provides a crucial lens through which to analyze the family dynamics of the time. The investigation has shown that the structure of the Victorian family depended largely on the socio-economic status, which in turn influenced the roles and expectations of people within the family unit. For example, Bock (1996) examines how middle -class families often adhered to a patriarchal model, in which men served as the main supports and women were relegated to the domestic sphere.

This role configuration not only outlined clear power hierarchies within the home but also reinforced the social norms surrounding masculinity and femininity. The adoption of these roles shaped individual identities, and men were expected to embody the ideals of strength and provision, while women were idealized as guardians and moral caregivers.

On the contrary, in the families of the working class, the economic need often blurred the lines of traditional gender roles. As Smith (2011) pointed out, many working-class women contributed to the entry of the home through paid work, which often led to a more egalitarian division of work within the domestic sphere. This phenomenon underlines the variability of family dynamics, where economic imperatives issued a deviation from strict adherence to class roles based on class, promoting unique relational frameworks that challenged the predominant norms adopted by their middle-class counterparts.

In addition, the impact of economic conditions on family structures cannot be exaggerated. The economy and the subsequent recessions of the Victorian era created changing dynamics that affected family relationships. Roper's research (2010) illustrates that economic difficulties, exemplified through events such as the great depression of the 1870s, forced families to reassess their relationships and often required a community approach between extended family members. This reconceptualization of family dynamics allowed resilience and adaptation since families were forced to navigate the challenges of poverty and instability. Such changes highlighted the fluidity of family identity since relations were dynamically built depending on external economic pressures.

In addition, academics like Gordon et al. (2003) emphasize that the rigid class structures of the time provided a backdrop against which family relationships were not only developed but also disputed. Victorian emphasis on moral property within family life,

particularly among the middle classes, often led to tensions and conflicts about personal desires and social expectations. This dissonance is particularly evident in the stories surrounding the domesticity and cult of true femininity, which were fundamental to producing the ideal of the submissive and enriching mother. However, the experiences of many women diverged from this ideal, fracturing the assumed sewing of Victorian family models and reflecting a spectrum of individual identities.

It is indicated that the interaction of social class, gender roles, and economic factors in the Victorian era cultivated a nuanced and often paradoxical panorama of family dynamics. As Articula Morgan (2007), understanding these complex interrelations not only provides information about the Victorian family, but also offers valuable perspectives on contemporary family structures and continuous identity negotiations within the family context. The Victorian era, therefore, arises as a critical period of conformity and deviation from the established social norms, shaping its implications for future generations.

2. The Representation of the Family Dynamics in the Novel *The Grapes of Wrath*

The Joad family, tenant farmers who were uprooted from their Oklahoma home during the Great Depression, is the subject of *The Grapes of Wrath*. (Steinbeck, 1998). The family sets out on a challenging journey westward to California in quest of employment and stability after experiencing poverty and environmental destruction as a result of the Dust Bowl. They come into personal tragedies, animosity, and exploitation along the route. Ma Joad emerges as the family's moral and emotional leader as the Joads work to maintain their humanity and unity in the face of these difficulties. Steinbeck's book is a potent critique of the social and economic structures of 1930s America because it examines themes of injustice, resiliency, social unfairness, and the strength of group effort. The novel encapsulates the essence of the human connection in the midst of social revolt, reflecting multifaceted interactions and emotional responses within the Joad family. As they face the frightening challenges of displacement and economic deprivation, the identity and role of each member evolve, highlighting the deep impact of their collective struggles.

The notion of identity between the Joads is intrinsically linked to the themes of adversity and resilience. Hooti and Arjmand (2013) claim that the identities of the characters are not static but continuously shaped by their experiences. For example, Tom Joad, once an individual driven by personal aspirations, becomes a social responsibility figure by

recognizing the interconnectivity of human suffering and community resilience. This transformation reflects a fundamental complexity in family dynamics, revealing how adversity obliges individuals to reevaluate their roles and responsibilities to each other.

The family journey also reveals the tension between individualism and collectivism, a struggle that is usually exacerbated by external pressures. Murphy (2013) explores this dichotomy through the notion of the American dream, presenting it as a distorted ideal that bonds and isolates the Joads. While chasing this dream, the family deals with the harsh realities of survival, leading them to trust each other. Steinbeck's portrait of his interdependence illustrates pungently how relationships can be tense and reinforced by adversity.

In addition, the visual style and thematic emphasis of the novel further increase the exploitation of family dynamics. Sobchack (1979) discusses how Steinbeck employs film techniques to broaden the emotional weight of family interactions. The use of vivid images and symbolism encapsulates the turbulence experienced by the Joads, emphasizing their resilience in the face of tireless difficulties. Sobchack (2017) reiterates that these visual clues serve to improve the thematic depth of the collective struggle of the Joads, presenting their family ties as a source of force that triumphs over the external adversities they find.

Dillman (1992) contextualizes the aspects of the development of the characters in the narrative structure of the novel. He points out that as the Joads move from their pastoral home in Oklahoma to the uncertain landscapes of California, their family relationships undergo significant transformations. Each interaction reflects a development response to socioeconomic challenges, illustrating how adversity requires adaptations that ultimately strengthen relational dynamics.

The complexities of family dynamics in the novel are intrinsically intertwined with adversity, resilience, and identity themes. While the Joad family sails on their tumultuous journey, the evolutionary role of each member illustrates the deep effects of their shared struggle on family relationships. The interaction of individual and collective resilience serves as proof of the lasting power of family ties in the face of relentless challenges. By examining these dynamics in the context of adversity, Steinbeck not only creates a rich narrative but also offers a moving comment on the human condition, echoing the struggles of countless families throughout history. Various quotations in the novel can be given as an example of Victorian family dynamics.

In Victorian society the notion of patriarchal authority is seen as the emotional and moral anchor of the family. The survival and stability of the family depend on the father's emotional resilience, echoing Victorian values of male stoicism and leadership in times of

crisis. In Victorian households, the father's calmness and composure were essential in providing both economic security and emotional stability. "The women came out of the houses to stand beside their men—to feel whether this time the men would break... Women and children knew deep in themselves that no misfortune was too great to bear if their men were whole" (Steinbeck, 1998, p. 4). Similarly, Steinbeck's portrayal of the Joad men, especially Pa Joad, emphasizes the expectation that the father should remain strong and composed despite external adversities such as drought, poverty, and displacement. The silent endurance displayed by Pa Joad in this scene mirrors the Victorian ideal of the self-sacrificing patriarch who suppresses personal fears for the sake of family cohesion. However, Steinbeck subtly introduces the fragility of this dynamic, as the crisis exposes cracks in the father's authority, prompting Ma Joad's increasing influence in guiding the family's emotional and practical decisions.

Ma Joad embodies the Victorian ideal of the "angel in the house," symbolizing moral fortitude and maternal authority. She is portrayed as the emotional core of the Joad family, reflecting the Victorian belief that women were the moral guardians of the household, responsible for nurturing, caregiving, and ensuring the moral well-being of the family. "She seemed to know, to accept, to welcome her position, the citadel of the family, the strong place that could not be taken" (Steinbeck, 1998, p. 74). However, Steinbeck deepens this portrayal by showing how Ma Joad's role transcends passive caregiving as she becomes the family's de facto leader when the traditional patriarchal structure begins to falter. While Victorian domestic ideals positioned women as quiet supporters behind their husbands, Ma Joad actively asserts authority, makes decisions and stabilizes the family during their migration and hardship. Her strength is not merely emotional but also logistical and strategic, ensuring that the family stays unified in the face of displacement, hunger, and loss. In doing so, Steinbeck both affirms and redefines the Victorian archetype, presenting Ma as both the traditional maternal figure and a resilient leader under crisis conditions.

In Victorian society, family members—especially women—were expected to put the needs of the household above personal desires, promoting unity, endurance, and moral responsibility. "Use' ta be the fambly was fust. It ain't so now. It's anybody. Worse off we get, the more we got to do" (Steinbeck, 1998, p. 193). The Joads' worldview evolves under the extreme hardships of the Great Depression. Initially focused on maintaining their own nuclear family, they gradually extend their sense of duty to a wider community of fellow migrants who share similar struggles. This shift mirrors the Victorian belief in the importance of charity and collective moral obligation, where sacrifice and care extend beyond the home. Steinbeck highlights how the Joads, particularly through Ma Joad and

Tom Joad, come to embody these values by supporting others, sharing resources, and maintaining a deep commitment to human dignity. In this way, Steinbeck modernizes the Victorian ideal, showing how acts of selflessness and familial sacrifice become survival mechanisms that bind marginalized communities together during times of social collapse.

In Victorian ideology, the hearth was the sacred domestic center where the family gathered for comfort, stability, and moral instruction. Steinbeck adapts this symbol to the harsh realities of the Joads' migration by transforming the family's old Hudson truck into a mobile hearth. As their home and land are rendered lifeless and abandoned, the truck becomes the new nucleus of the family's unity and survival. "The house was dead, and the fields were dead; but this truck was the active thing, the living principle. The ancient Hudson... was the new hearth, the living center of the family" (Steinbeck, 1998, p. 100). The truck not only transports the Joads physically but also holds them together emotionally, offering a shared space where decisions are made, relationships are maintained, and hope is kept alive. This echoes the Victorian ideal of the home as a place of refuge and cohesion, yet Steinbeck modernizes the concept by placing it within a transient and precarious setting. The mobile hearth reflects how, even amid economic displacement and environmental ruin, the family strives to maintain its internal bonds and moral center. The truck, much like the Victorian household, becomes the anchor that keeps the Joad family resilient against external forces of instability and loss.

This reflects a broader erosion of rigid Victorian gender roles under the pressures of poverty and migration. In Victorian society, the wife and mother typically acted as the silent supporter behind the patriarch, reinforcing family cohesion without overtly challenging male dominance. Yet here, Ma's role evolves as she emerges as the emotional anchor and practical authority figure within the family, especially when Pa's leadership begins to waver under hardship. The children's instinctive response suggests their awareness of this transition, indicating a natural shift toward matriarchal strength and security. "Pa was the head of the family now. Ma stood behind him... Now Ruthie and Winfield... felt the change, and they slowed up and moved quietly to stand with Ma" (Steinbeck, 1998, p. 139). This passage highlights the initial preservation of patriarchal authority within the Joad family, with Pa Joad positioned as the head, aligning with the Victorian family model where the father held primary decision-making power and moral leadership. However, Steinbeck subtly illustrates the shifting dynamics beneath this traditional structure. While Pa remains the nominal leader, the quiet but growing influence of Ma Joad becomes apparent, especially in the way the children, Ruthie and Winfield, instinctively gravitate toward her. This reflects a broader erosion of rigid Victorian gender roles under the pressures of poverty and migration. Steinbeck uses this

moment to foreshadow Ma's eventual assumption of leadership, illustrating how crisis reconfigures familial roles beyond the traditional Victorian framework.

3. Conclusion

In the 1930s American setting of John Steinbeck's *The Grapes of Wrath*, the persistence and change of Victorian family relationships are shown strongly. At first, Steinbeck's picture of the Joad family fits with traditional Victorian ideals of patriarchal authority, selflessness, and domesticity. However, as the story goes on, it shows how these values change as the family faces social and economic problems. As the Joads deal with poverty, moving, and grave threats, the family's structure changes. Ma Joad emerges as a matriarchal figure, which goes against the strict gender norms of the time. This change is a reflection of larger changes in family roles during times of crisis when staying alive often requires flexibility and redefining standard roles (Hager, 2010).

In addition, the book stresses the importance of moral responsibility and group strength. These ideas are similar to Victorian ideas about family duty and right and wrong, but Steinbeck adds solidarity with the larger immigrant community. This growth turns the family into a sign of social unity, similar to how hard times during the Great Depression made people feel like they needed to stick together. Others, like Kaplan (1995), say that Steinbeck's picture is both an adaptation of Victorian family ideals and a critique of how these ideals can become unworkable when there is institutional injustice and the economy crashes. The Joads' growing understanding of other families' plight and their shared battle with them point to a more developed Victorian moral code that includes the community as a whole as well as the nuclear family.

Furthermore, Steinbeck's story shows how crises can change the way genders interact with power, highlighting the complexity of this relationship. Jaffe (1999) says that literature from times of disaster often shows and changes gender norms. For example, Ma Joad's rise to become the family's moral and practical leader shows how this can happen. This shows a change from rigidly patriarchal families to more equal ones. This trend has also been seen in research about working-class families in both the Victorian era and the present day (Davies, 2012). Steinbeck shows through Ma Joad's guidance and the Joads' overall strength that everyone needs to share responsibility to get through hard times. This is a theme that goes beyond the book's historical setting.

The Grapes of Wrath goes beyond its historical setting by telling a story that reinterprets Victorian family relationships in light of the social and economic conditions of the 20th

century. Steinbeck's focus on gender fluidity and collective survival tactics adds depth to the Victorian ideas that are still around, especially those about duty, sacrifice, and family unity. Mitchell (2005) says that Steinbeck's picture of the Joads is both a tribute to how strong traditional family values are and a critical look at how they can fall short. The Grapes of Wrath is a timeless look at family identity, strength, and moral duty because it takes two different approaches. The book tells readers that even though family structures are affected by social and historical factors, their core values of kindness, cooperation, and strength remain important for people to survive and live with honor throughout generatio.

References

- Bailey, P. (1979). Will the real Bill Banks please stand up? Towards a role analysis of mid-Victorian working-class respectability. *Journal of Social History*, 12(3), 336-353.
- Cominos, P. T. (1963). Late-Victorian sexual respectability and the social system. *International Review of Social History*, 8(2), 216-250.
- Davidoff, L., & Hall, C. (1987). *Family fortunes: Men and women of the English middle class 1780-1850*. University of Chicago Press.
- Davies, C. (2012). *Gender and the making of modern medicine in Victorian England*. Routledge.
- Dillman, M. A. (1992). Contexts of development in John Steinbeck's *The Grapes of Wrath* and *Journal of a Novel*. The Ohio State University.
- Gordon, E., Nair, G., & Nair, M. G. (2003). *Public lives: Women, family, and society in Victorian Britain*. Yale University Press.
- Hager, L. (2010). *Victorian poverty and domesticity: Women, work, and the family in the nineteenth century*. Ashgate.
- Hooti, N., & Arjmand, F. (2013). The nature of identity in *The Grapes of Wrath*: A postmodern study. *International Journal of Modern Anthropology*, 1(6), 38-59.
- Jaffe, A. (1999). *Modernism and the culture of efficiency: Ideology and fiction*. Cambridge University Press.
- Kaplan, A. (1995). *Social thought and the novel in nineteenth-century England*. University of North Carolina Press.
- Langland, E. (1995). *Nobody's angels: Middle-class women and domestic ideology in Victorian culture*. Cornell University Press.
- May, E. T. (1983). *Great expectations: Marriage and divorce in post-Victorian America*. University of Chicago Press.
- Mitchell, S. (2005). *Daily life in Victorian England*. Greenwood Publishing Group.
- Morgan, S. (2007). *A Victorian woman's place*.
- Murphy, A. (2013). *The road to the American dream—Analysis of its distortions through The Grapes of Wrath and Little Miss Sunshine*.

- Phegley, J. (2004). Educating the proper woman reader: Victorian family literary magazines and the cultural health of the nation. Ohio State University Press.
- Poole, A. (2014). Victorian family life. Routledge.
- Smith-Rosenberg, C. (1986). Disorderly conduct: Visions of gender in Victorian America (Vol. 820). Oxford University Press.
- Sobchack, V. C. (1979). The Grapes of Wrath (1940): Thematic emphasis through visual style. American Quarterly, 31(5), 596-615.
- Sobchack, V. C. (2017). The Grapes of Wrath (1940): Thematic emphasis through visual style. Retrieved from <http://scrapsfromtheloft.com/2017/01/28/artful-propaganda-fordsgrapes-wrath/>
- Steinbeck, J. (1998). The grapes of wrath. Penguin Books. (Original work published 1939)
- Thompson, F. M. L. (1988). The rise of respectable society: A social history of Victorian Britain, 1830-1900. Harvard University Press.
- Tosh, J. (2008). A man's place: Masculinity and the middle-class home in Victorian England. Yale University Press.